

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

S PRILOGO
LINGUISTICA

LJUBLJANA
VIII. LETNIK, 3-4
1955

VSEBINA

RAZPRAVE

Anton Slodnjak: <i>Koncepcija kritike v literarnih zgodovinah jugoslovanskih narodov</i>	145
Rajko Nahtigal: <i>O etimologiji izraza kosez</i>	164
France Grivec: <i>Frisingensia VII</i>	169
Jože Žigon: <i>Prešeren in trije Antoni Scheuchenstueli</i>	183
France Tomšič: <i>Vita Methodii</i>	195
Mirko Rupel: <i>Povabilo in odpoved Gašperju Melissandru</i>	209
Jakob Rigler: <i>Vokalna disimilacija v slovenščini</i>	225
Rajko Nahtigal: <i>Pisma prof. Ramovša od docenture do profesure</i>	232

ZAPISKI IN GRADIVO

Pavle Blaznik: <i>Prispevek k življenjepisu Primoža Trubarja</i>	247
Mirko Rupel: <i>Trubar in škof Kacijanar</i>	249
Rudolf Kolarič: <i>Mednarodni slavistični sestanek v Beogradu (15.—21. IX. 1955): A. Sekcija za jezik</i>	251

KNJIZNE OCENE IN POROČILA

W. K. Matthews, A. Slodnjak: <i>Selection of Poems by France Prešeren (J. Kelemina)</i>	255
Drobna poročila (<i>F. Jakopin</i>)	257

LINGUISTICA

Milan Grošelj: <i>A propos des adjectifs verbaux en -to-/-no-</i>	33
Anton Grad: <i>Remarques sur un cas spécial de l'emploi des verbes vicaires faire et do en français et en anglais</i>	35
France Bezljaj: <i>Contributions lexicographiques</i>	50
Bojan Čop: <i>Notes d'étymologie et de grammaire hittites II</i>	59
Dušan Ludvik: <i>Nekaj etimologij</i>	66

SLAVISTIČNA REVIIJA

Izdajajo

Slavistično društvo v Ljubljani

Inštitut za slovenski jezik pri Slovenski akademiji

Inštitut za literature pri Slovenski akademiji

Uredniški odbor: TINE LOGAR, RAJKO NAHTIGAL, ANTON OCVRK,
FRANCE TOMSIČ, JOSIP VIDMAR

Rokopisi naj se pošiljajo odgovornemu uredniku ANTONU OCVRKU,
Murnikova 24, Ljubljana

Reklamacije in naročila sprejema Državna založba Slovenije

Tisk Triglavске tiskarne v Ljubljani

Anton Slodnjak

KONCEPCIJA KRITIKE V LITERARNIH ZGODOVINAH JUGOSLOVANSKIH NARODOV¹

Če si hočemo ogledati koncepcijo kritike v literarnih zgodovinah jugoslovanskih narodov in si predočiti čas njihovega nastanka ter moč in dobo njihovega delovanja, se moramo najprej ustaviti pri srbski. Do tega sklepa me kot Slovenca ni privedla skromnost ali prilagodljivost, temveč spoznanje, da sta se mogli prav pri Srbih, edinem jugoslovanskem narodu z relativno politično samostojnostjo v 19. stoletju, najprej pojaviti dve nasprotni zamisli literarne in literarnozgodovinske kritike. Tudi pri Hrvatih in Slovencih so nastajale razmeroma zgodaj različne koncepcije literature in njene zgodovine, toda te so se do najnovejšega časa ločile zgolj po estetskih ali svetovnonazorskih kriterijih, ker so se vse porajale v taboru nacionalne inteligence, ki še ni bila družbeno razdvojenjena.

Pri Srbih pa je izzval že v začetku 70-ih let nastajanje dveh — socialno različno utemeljevanih — koncepcij literarne zgodovine Svetozar Marković (1846—1875), učenec ruskih socialnih demokratov, ki je zahteval po zgledu Černiševskega, Dobroljubova in Pisareva realistično, pravzaprav socialistično literaturo kot orožje v boju za socialistično ureditev družbe in države. S tem ni pospešil samo srbskega realizma, temveč je zanetil v zvezi s celotnim svojim socialistično-utopičnim programom dolgotrajne politične in kulturne boje, ki so se končali v začetku novega stoletja s padcem Obrenovićeve monarhije (1903) začasno z zmago meščanstva, kateremu se je zdaj pridružila tudi iz Markovićeve doktrine izšla, prvotno agrarno-socialna radikalna stranka.

¹ Razpravo je avtor prebral v skrajšani obliki na mednarodnem sestanku slavistov v Rimu 2. septembra 1955. Tam je vzbudila nekatere ugovore, češ da je preveč »strokovna« in da je zahtevala tema *La conception de la critique dans l'histoire littéraire de la Yougoslavie*, ki jo je razpisala Mednarodna komisija za slavistične študije, prikaz *literarne* kritike v jugoslovanskih slovstvih. To je mogoče; vendar je avtor mogel razumeti ta naslov tudi v smislu te razprave, ki jo priobčuje na željo uredništva SR kot začetek razgovora o razvoju literarne zgodovine pri nas.

Markovićeve zamisel literarne kritike se je medtem dotaknila tudi porajajoče se srbske literarne zgodovine. Ta je bila sprva docela filološka (Stojan Novaković, 1842—1915), a se je skušala z deli Svetislava Vulovića (1847—1898) pod zgledi mladonemške literarne kritike prikopati do modernejših pogledov. Te ji je odkril Ljubomir Nedić (1857 do 1902), ki je določil v svojih kritikah nasprotni tečaj Markovićeve kritične koncepcije, ko je z ostro logiko terjal emocionalno, doživeto in spontano ustvarjanje.

Nedić ni bil literarni zgodovinar, temveč kritik in je natanko ločil obe dejavnosti. Kolikor piše o literarni zgodovini, je videti, da dopušča Tainovo koncepcijo rase, miljeja in momenta, četudi mu je bolj pri srcu literarna zgodovina kot veja splošne kulturne zgodovine, ki presoja književna dela kot pojave celotnega kulturnega življenja in jih skuša spraviti v zvezo z drugimi sorodnimi pojavi ter jih tako razložiti.

Ko je bil strmoglavljen Obrenovićeovski režim in so bile opozicionalne sile pritegnjene k vladanju, se je začelo v Srbiji zbiranje narodnih sil. To je merilo na priključitev vsega srbskega, zlasti starosrbskega, a v bistvu makedonskega, pa tudi hrvaškega in slovenskega ozemlja. Zdaj se je tudi del prejšnjih socialnorevolucionarnih sil začasno usmerjal v nacionalne probleme in se je pri tem bolj ali manj podrejal meščanski inteligenci kot ideologu in vladi kot organizatorju osvobodilnega in zedinjevalnega procesa. Naravno je bilo, da je prišlo tudi na našem področju dočasne pomiritve in simbioze obeh literarnokritičnih in literarnozgodovinskih koncepcij. To je najlepše razvidno iz dela nekdanjega socialista in poznejšega levičarskega demokrata, največjega dosedanjega srbskega kritika in literarnega zgodovinarja Jovana Skerlića (1877—1914). Na to delo pa je imel svoj še neocenjeni vpliv Bogdan Popović (1863—1944), Skerličev profesor estetike in primerjalne literarne zgodovine na beograjski Veliki šoli.

Bogdan Popović je kot kritik deloval v Nedićeve estetski smeri. Četudi ni bil prepričan kakor njegov učitelj, da literarni kritik ne potrebuje rezultatov biografske metode in da mora biti literarno delo samo predmet kritičnega postopka in da je to delo vedno tudi avtorjeva izpoved, je vendar nasprotoval impresionistični in pozitivistični kritiki. Kritični organ naj bi bil po njegovem skrajno plemeniten in izvežban okus. Ta bi naj kritika usposobil, da bi mogel po podrobni estetski analizi literarnega dela izreči utemeljeno in jasno sodbo o njem.

Dosleden individualist po naturi in prepričanju je B. Popović kakor Nedić odrekal široki publiki sposobnost presoje literarnih del. Obenem

ni priznaval upravičenosti različnih meril v ocenjanju domače in tuje literature. Več kakor o srbskih pesnikih in pisateljih je pisal o francoskih, nekaj tudi o angleških in nemških literarnih problemih. Študiral je tudi upodabljajočo umetnost in muziko kot estetska pojava in kot sredstvo za kultiviranje svojega okusa. Objavljal je razmeroma malo, a vsak njegov esej se odlikuje po jasnem, logičnem stilu, ki mestoma zveni že kot pedantnost. (»Ono što nije jasno kazano, nije uopšte kazano.«) Kot teoretik literarne zgodovine je zahteval »delo prve roke«, znanje metode in dejstev, okus, akribijo, jasen slog in znanstveno poštenost. Na svojega učenca Skerlića je imel velik vpliv in vse kaže, da je bil udeležen pri njegovi politični in estetski preobrazbi in da je odobral ne le njegovo literarnozgodovinsko zamisel, ampak tudi metodo in uspehe njegovega dela, dasi mu niso popolnoma ustrezali niti po teoriji niti po praksi. To je moglo izvirati le iz Popovićevega prepričanja, da je bila takrat potrebna Srbom takšna literarnozgodovinska koncepcija, ki bi podpirala vodilno politično ideologijo in ne bi odbijala ne leve ne desnice.

Poleg tega pa je B. Popović vendarle skrbel, da se je še pred Skerličem okrepila na beograjski slavistiki literarnozgodovinska koncepcija in praksa njegovega brata Pavla Popovića (1868—1939), ki mu je bila idejno bližja, a je bila tudi konservativnejša kakor Skerličeva. In ker je Skerlič mlad umrl, je ta koncepcija ostala veljavna vse do konca druge svetovne vojne in živi, nekoliko preobrazena, v Bogdanovih in Pavlovih učencih še danes.

Jovan Skerlić je izšel iz idej Svetozarja Markovića in iz srbskega socialističnega gibanja. Šolal se je pri eklektičnem estetiku Bogdanu Popoviću in si stvoril končno v lozanski šoli francoskega kulturnega in literarnega zgodovinarja ter socialnega reformista Georges-a Françoisa Renarda (1847—1930) svojo sociološko in pozitivistično koncepcijo literarne kritike in zgodovine. Politično je nato prešel na skrajno levo opozicijske stranke samostalnih radikalov, ki so bili glavni glasniki osvobodilnega in zedinjevalnega programa, obenem pa je postal poleg Pavla Popovića profesor zgodovine novejšega srbskega slovstva na beograjski univerzi, ki se je razvila iz prejšnje Velike šole. Kot literarni kritik je priznaval le tista dela, v katerih je doživljal in odkrival individualno in socialno zdravje in ki so izražala globoka in iskrena stremjenja po jasnih in pravičnih odnosih med ljudmi. Zato je zavračal artizem, dekadenco in romantiko ter je večkrat storil krivico tudi srbskim realistom s prenaglo sodbo. Poleg Renarda, nekdanjega komunarda, s katerim ga je vezalo idejno soglasje in osebno prijateljstvo, je deloval na

njegovo koncepcijo kritike tudi Jean-Marie Guyau (1854—1888) z naukom o potrebi tesne solidarnosti med ljudmi. Skerličeva koncepcija literarnozgodovinske kritike je v glavnem sorodna njegovi koncepciji literarne kritike. Najpomembnejši so mu tisti pisatelji in pesniki, ki so po njegovem mnenju »tvorci idejnih i književnih pokreta«, ker pojmuje »književnost kao najviši izraz narodnoga života«, ki se mora razvijati v smislu vse bolj enotne človečanske solidarnosti in socialne evolucije.

Skerlič po svojem bistvu ni bil doktrinar. Bogdan Popović je zapisal dvajset let po njegovi smrti (1934), da je bil »darovit, razuman, osetljiv za sve utiske, žive mašte, pravilnog uma, vredan čitalac i čitalac dobrih knjiga... radoznao istraživač, vrlo aktivan, instinski zainteresiran za književne produkte svoga naroda, pošten sa živom svešću o zadatku i dužnostima kritike i kritičara«. Kolikor ni v teh lepih besedah elegičnega pretiravanja in morebiti tudi kritične geste zoper tiste, ki jih Popović ne ceni tako kakor Skerliča, potem bi morala njegova kritična in literarnozgodovinska koncepcija ustrezati tudi Bogdanu Popoviću in — tisti mladi srbski inteligenci, ki je pripravljala s političnimi in vojaškimi činitelji razširitev nekdanje Srbije in zasnovu Jugoslavije.

Skerličev boj zoper filološko in čisto estetsko strujo v literaturi in njeni zgodovini, njegov odpor zoper artizem, njegova kritika patriarhalnih motivov in patriarhalnega duha pri Lazi Lazareviću, Stevanu Sremcu idr., ki je bila estetsko krivična, in njegova ljubezen do pesnikov in pisateljev, glasnikov humanizma, realizma in narodne vitalnosti, vse to je merilo morebiti bolj kot na tradicionalno literarno na pragmatično zgodovino duhovno in nacionalno napredujočega srbstva. Skerličevi kritični in literarnozgodovinski spisi bi naj neposredno vzgajali mladino in inteligenco in po njih ljudstvo za velike in nujne narodne in družbene naloge.

Glede na to se mi zdi pomembno, da je 1934 tudi Branko Lazarević, izrazit impresionistični in artistični kritik, ugotavljal, da bo srbska literarna zgodovina ostala najbrž »u Skerličevim trasama«, medtem ko so nekateri levičarski in marksistični literarni kritiki že takrat očitali Skerliču, da je kot pozitivist pogosto znanstveno pomanjkljiv in enostranski. Toda slišale so se tudi pravičnejše sodbe. Đorđe Jovanović je zapisal leta 1939: »Skerličevo naučno delo vezano je za razvoj čitavog naroda, za njegove kulturne i slobodarske težnje i ono kao takvo ostaje bez obzira na nužnu kritiku.« Šele nedavno (1953) je doživelo Skerličevo glavno delo Istorija nove srpske književnosti (1914) tretjo izdajo, kar je gotovo značilno za razvoj srbskega kulturnega življenja med obema vojnama.

In ob tej priložnosti je pripoznala tudi sodobna generacija, da je bil Skerlić kljub svojemu pozitivizmu do sedaj najboljši zgodovinar novejše srbske literature.

Literarnozgodovinska koncepcija Pavla Popovića (1868—1959) pa se je razvijala medtem, kakor smo že omenili, kot podlaga tipične akademske in univerzitetne metode in se je razraščala po njegovih učencih v nekakšno meščansko koncepcijo srbskega literarnozgodovinskega pisanja do druge svetovne vojne. Kakor Bogdan Popović in Skerlić je tudi Pavle Popović študiral najprej francosko literaturo in je kakor onadva prve spise posvetil njej. Tudi nanj je imel Bogdan močan vpliv, toda ta se je kazal čisto drugače kakor pri Skerliću. Pavle je soglašal z Bogdanovimi teoretskimi zahtevami in pisal tudi v podobnem, dasi ne enakem slogu. Tudi zanj je glavna literarnozgodovinska vrednost literarnega dela njegova umetniška lepota. Tudi on zahteva ista merila za domača kakor za tuja dela. Toda poleg estetskih kriterijev je upošteval glede na potrebe domače literarne zgodovine filološko in historično kritiko. Poslednjo je pojmoval v smislu Hippolyta Taina, vendar mu je osebno bila bližja metoda Sainte-Beuva. Ideal literarne zgodovine mu je bil v nasprotju s Skerlićem, ki je literarni portret zavračal, nekak zbornik podob poglavitnih avtorjev in njihovih del. Kot njegov vzornik je tudi on posvečal večjo pažnjo srednjim in skromnim talentom kakor pa velikim in je pri tem mislil bolj na osvetlitev kakor na obrazložitev. Sociološke literarne zgodovine ni ljubil. Pač pa je poleg biografske metode v najširšem smislu upošteval tudi duhovnozgodovinske (*Geistesgeschichte*) in komparativne podatke in izsledke. Pojmuje srbsko, hrvaško in slovensko literaturo kot celoto je vendar najbolj proučeval srbsko, vključujoč v njo tudi dubrovniško. Skladno s svojo koncepcijo je iskal v srednjeveškem pismenstvu in v narodnem pesništvu umetniške ali vsaj literarne elemente in vrednote ter je tudi v proučevanju dubrovniške in novejše srbske literature stremel iz filološke analize v estetsko sintezo. Iz teh področij izvira tudi gradivo za njegove članke, študije in monografije. Prva tri je prikazal sintetično v Pregledu srpske književnosti (I. izdaja 1909; IX. 1938). Prvo zamisel treh jugoslovanskih literarnih zgodovin kot enote je skušal uresničiti v Jugoslovanski književnosti (1918), medtem ko mu je dokončno izvedbo tega življenjskega načrta preprečila smrt.

Vzporedno s Skerlićevo in Popovićevo koncepcijo literarnozgodovinske kritike je še vedno krepko živela filološka metoda. Poleg Ljubomira Stojanovića (1860—1929) in Tihomila Ostojića (1865—1921) je treba omeniti v tej zvezi zlasti Milana Rešetara (1860—1940) in Petra Kolen-

dića (1882). Prvi je zaslužen kot Vukov biograf in editor njegove korespondence, Ostojić je poleg študij o pisateljih 18. in prve polovice 19. stoletja objavil srbsko »gradansko liriko« in s tem odprl novo poglavje v zgodovini srbske literature. Rešetarjeve objave rokopisov in gradiva so pa zelo razširile temelje proučevanja dubrovniške literature. Najdoslednejši, še vedno delavni zastopnik te smeri je pa Kolendić, ki je napisal vrsto odličnih arhivskih in komparativnih študij, razprav in člankov iz dubrovniško-dalmatinske književnosti.

Te literarnozgodovinske koncepcije pa so bile odločilne tudi za oblikovanje znanstvenega naraščaja pred obema vojnama in med njima, in reči moramo, da določajo z neko dopolnitvijo celo fiziognomijo današnje srbske univerzitetne ali akademske literarne zgodovine. Ta generacija ni stvorila nobene bistveno nove koncepcije, temveč je delovala in še deluje v duhu in po zgledih svojih učiteljev. Sem moramo šteti Pavla Stefanovića (1885—1954), proučevalca srednjeveške srbske literature, Vladimira Ćorovića (1885—1941), Uroša Džonića (1888) in nekatere druge urednike predvojne kritično zasnovane Biblioteke Srpskih Pisaca. Od mlajših gresta v to vrsto Vido Latković, avtor esejev o Matavulju in Šantiću ter poljudne monografije o Njegošu, sourednik povojne komentirane izdaje Njegoševga Cjelokupnega djela ter poznavalec narodnega pesništva, in Dragoljub Pavlović, temeljiti raziskovalec dubrovniško-dalmatinske književnosti.

Več pobud za novo koncepcijo literarnozgodovinske kritike so prinašali tisti slavisti, ki so študirali na tujih univerzah. Krešimir Georgijević, praški in krakowski slušatelj, piše poleg študij o vojvodinskih literarnih in kulturnih problemih o stikih med domačo in češko ter poljsko literaturo in pripravlja tla za komparativno obravnavanje srbske književnosti v odnosu do zahodnoslovanskih literatur. Ideje in rezultate sovjetske literarne teorije in zgodovine širi Radovan Lalić. Za vznik nove literarnozgodovinske koncepcije pa so najbolj pomembna dela Kirila Taranovskega, učenca predvojnih zastopnikov ruske formalistične šole v Pragi, posvečena ruskemu in srbskemu verzju. Na to delujejo tudi globoki eseji o Njegošu in drugih srbskih literarnih osebnostih in problemih Pera Slijepčevića in prodorne primerjalne študije Nikole Banaševića o zvezah med srbohrvaškim in francoskim narodnim epskim pesništvom. Za komparativni študij novih domačih književnosti v primeri s francosko pa se je zavzemal že med obema vojnama Miloš Savković (1899—1943), ki je dal poleg drugega vrsto zanimivih, četudi nekoliko enostranskih študij o tem problemu, preden je padel v osvobodilni vojni.

Najmočnejše izpodbude za spremembo koncepcije literarnozgodovinske kritike pa so prihajale že v začetku tridesetih let od levičarskih in marksističnih publicistov in kritikov, ki so čedalje ostreje napadali tudi univerzitetno literarno zgodovino kot neznanstveno in nazadnjaško. Klicali so nazaj k idejam Svetozarja Markovića in so ostro kritizirali vse literarnozgodovinsko delo od Nedića do svojega časa. Zanimivo je, da so nekateri bili prizanesljivejši s konservativnim estetskim dogmatikom Nedićem kakor pa s socialističnim reformistom in analitikom srbskega duhovnega in narodnega vzpona — Skerličem. Med njimi je postal literarnozgodovinsko najpomembnejši Velibor Gligorić (1900), ki je po daljšem notranjem razdvoju s knjigo *Srpski realisti* (1954) ne samo dopolnil najvažnejši del Skerličeve Istorije, temveč je v njej tudi dosledno postavil vse literarno dogajanje na temelj marksističnega nauka o družbenem izvoru literature. Pri tem pa se je varoval vulgarizacije in je skušal pri vsakem pisatelju določiti njegovo bistveno ustvarjalno sposobnost in usmerjenost. V tem je bližji Nediću kakor Skerliču. Poleg Gligorića je v tem pogledu pomemben tudi Milan Bogdanović (1892). Ta je bil Skerličev učenec, vendar se v svojih družbeno in psihološko risanih portretih in kritikah ni približal tako metodi literarne zgodovine kakor Gligorić. Razen teh dveh so delovali za marksistično koncepcijo literarne zgodovine tudi publicisti: Veselin Masleša, Đorđe Jovanović, Jovan Popović, Milovan Đilas idr.

Po letu 1945 je večina »univerzitetnih«
starejših in mlajših literarnih zgodovinarjev sprejela mišljenje o družbeni pogojenosti literarnega dela, pri čemer je skušala ohraniti pozitivne pridobitve prejšnje zamisli in prakse. S tem se je srbska literarna zgodovina spet približala koncepciji Svetozarja Markovića, s katero se je bila pričela. Toda to je bil samo idejni povratek, dejansko pa mora napredovati na temelju dosedanjih rezultatov, posebnosti svojega predmeta in s kritičnim sprejemanjem tudi novih svetovnih literarnozgodovinskih in literarnoteorijskih smeri.

Hrvaška literarna zgodovina se prične kakor vsaka druga s filološko-zgodovinsko koncepcijo. Njen početnik je Vatroslav Jagić. Njegov namen, da bi preko literarne kritike v smislu Belinskega prešel k sociološki koncepciji literarnozgodovinske kritike, ni bil trden. Njegovo proučevanje srednjeveškega in kasnejšega hrvaškega pismenstva je izrazito filološko-historično. To velja tudi za njegovo največje literarnozgodovinsko delo, monografijo o Juriju Križaniću (1917).

Zaradi Jagićeve avtoritativnosti se vse do konca 19. stoletja ni pojavila modernejša koncepcija kritike v hrvaški literarni zgodovini. Ker so

bili skoraj vsi hrvaški slavisti Jagićevi neposredni ali posredni učenci, so pač ostali zvesti njegovi metodi. V tem jih je krepila tudi nujnost publiciranja srednjeveških in dubrovniško-dalmatinskih jezikovnih spomenikov in literarnih del. Tudi politične in kulturne razmere so omogočale nesorazmerno dolgo življenje te metode. Ilirska oziroma jugoslovanska in samohrvaška miselnost sta izmenoma vnemali posamezne generacije hrvaške inteligence. Medsebojni boji, ki so izvirali iz tega, so določali tudi njen odnos do domače in srbske literature. V bistvu isti hrvaški in srbski knjižni jezik je budil pri jugoslovansko orientiranem delu prepričanje, da je treba obe literaturi proučevati kot enoto. Nasprotna struja pa je toliko bolj poudarjala samostojni razvoj hrvaškega knjižnega jezika in potrebo kulturne avtarkije. Toda čedalje hujši politični in gospodarski pritisk Pešte in skrajno dvoična politika Dunaja sta silila h končni odločitvi. Zamisel politične in kulturne solidarnosti se je krepila zlasti po zmagi naprednejših elementov v Srbiji ter je dozorevala tik pred prvo svetovno vojno v pripravljenost za državno sožitje s Srbi. Samohrvaška smer se je razplamtevala v raznih dobah, najmočneje v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja in med obema vojnama ter neposredno nato. Danes je obseg hrvaške literature točno določen in s tem so postale tudi jasne naloge hrvaške literarne zgodovine, četudi je treba priznati, da so zaradi enake zvočne in pomenske podstati obeh knjižnih jezikov in medsebojne prepletenosti hrvaškega in srbskega življa meje med obema literaturama težko določljive.

V preteklosti so vendar prav te stvari delovale na to, da se hrvaška literarnozgodovinska kritika tako dolgo ni mogla dvigniti nad filološko zamisel in prakso. Ko je hrvaška literarna kritika že opustila formalno-estetske kriterije Herbarta in njegovih učencev ter je sprejemala koncepcijo Saint-Beuva in Taina, je bila literarna zgodovina še vedno šolsko nekritična ali filološko hiperkritična. Modernejši zamisli se je približal šele Gjuro Šurmin (1867—1937) v delu *Hrvatski narodni preporod I, II* (1903—4). To je izčrpna politična, kulturna in literarna zgodovina ilirizma. Vendar avtor ni znal bogatega gradiva prežeti z vodilno mislijo in izvirnim osebnim doživetjem. To je najbrž krivo, da delo ni vzbudilo posebnega zanimanja niti pri čitateljih niti pri kritiki in da je danes tudi v nekaterih pregledih hrvaške literarne zgodovine pozabljeno. Na to je deloval najbrž tudi bujni razmah moderne hrvaške literarne kritike v dobi izida Šurminove knjige. Več nadarjenih kritikov, v bistvu učencev raznih francoskih kritičnih šol, od Saint-Beuva do Brunetièra, je odklonilo formalno estetiko Franje Markovića in odprlo pot modernim kri-

tikom. Ti so pa zahtevali svobodo umetniškega ustvarjanja, ločevali pa se glede na razlago izvora umetnosti in njenega življenjskega oziroma družbenega smisla. Poleg socioloških kritikov, ki so videli v poeziji »odraz resničnega življenja« ali resnično življenje, gledano z očmi umetnika, so jo drugi doživljali in presojali kot čisti artizem v smislu Crocea ali pa dosledno impresionistično. Nekateri so bili izraziti eklektiki, drugi zastopniki čistih teorij.

Iz literarnega življenja v tej dobi je izšel tudi Branko Drechsler-Vodnik (1879—1926), ki je prvi hrvaški literarni zgodovinar s samostojno kritično koncepcijo. Zanj je hrvaška književnost »historični organizem«, ki mu dajejo življenje notranje ter zunanje ideje in gibanja. Zato hoče Vodnik prikazati struje, ki so temu organizmu določale smer, razkriti organske zveze med njimi in orisati pomen predstavnikov posameznih literarnih šol glede na njihovo dobo. Njegova Povijest hrvatske književnosti knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća (1913) je kot kulturna in duhovna zgodovina hrvaških pokrajin in njihove posvetne in cerkvene inteligence od početka dubrovniško-dalmatinske literature do romantike jasno in zanesljivo delo v duhu in stilu nemške »Geistesgeschichte«. Manj zadovoljuje dandanes ne glede na rezultate polstoletnega podrobnega arhivskega študija, ki jih Vodnik ni mogel poznati, po estetsko-kritični plati. Kljub temu ni mogoče trditi, da vsebuje 30 let mlajša Povest hrvatske književnosti do preporoda Mihovila Kombola (1945) bistveno globlje ali drugačne ocene, čeprav je njen avtor stremel po estetski preocnitvi in je imel v Vodnikovem delu samem in v novih monografijah in edicijah čisto drugačna oporišča kakor Vodnik. Tudi v njegovih študijah in kritičnih izdajah čutimo svežo osebnost, ki se razumno in pietetno bliža avtorju in delu ter ju osvetljuje s prepletanjem zasebnega in ustvarjalnega življenja z vidikov, ki so pač toliko oddaljeni od bistva stvari kolikor celotna duhovnozgodovinska metoda.

Nekoliko mlajši Dragutin Prohaska (1881) se je naslanjal na psihološko-sociološko koncepcijo literarne zgodovine Dimitrija Nikolajeviča Ovsjaniko-Kulikovskega in je skušal podati v Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti (1921) v zrcalu sodobne literature »mali historijat savremene inteligencije«. Poskus ni uspel, vendar je pomenil nekaj novega, zlasti ker je avtor vrstil za posameznimi poglavji o hrvaški literaturi ustrezne orise srbskega literarnega življenja in je obširno razpravljal tudi o literarni kritiki ter ocenjal posamezne literarne zgodovinarje in celo jezikoslovce. Tudi stilno je hotel s pogostnim citiranjem delovati neposredno in avtentično.

Toda niti Vodnik niti Prohaska nista mogla v razvalovljenih povojnih razmerah vzbuditi poglobljenega zanimanja za hrvaško literarno zgodovino. Prvega so strli temperament in politični boji v 47. letu v življenju, drugi je zapustil domovino kmalu po izidu Pregleda in je pisal zdaj o hrvaških literarnih problemih večinoma češko, oziroma se je odslej zanimal bolj za ruske probleme kakor za domače. Tako se je košatila v hrvaški literarni zgodovini filološka metoda še takrat, ko so se uveljavile že pri vseh drugih Slovanih modernejše koncepcije. Res je ta imela v dubrovniško-dalmatinskem pesništvu morebiti več filoloških in edicijskih problemov kakor katerakoli druga, toda spričo številnih zvezkov brezdušno, četudi z veliko akribijo urejenih Starih piscev in najrazličnejšega arhivskega gradiva skoraj ni bilo videti literarnozgodovinskega proučevanja novejše in najnovejše literature. To je bilo prepuščeno literarnim kritikom, političnim publicistom in piscem bledeh učbenikov.

Temu se je uprl Antun Barac (1894—1955), ki ga moramo poleg Vodnika imenovati utemeljitelja sodobne hrvaške literarne zgodovine. Tudi on izhaja iz moderne hrvaške literarne kritike, vendar posredno. Barčeva generacija je hrvaška revolucionarna omladina, ki je proglasila tik pred prvo svetovno vojno s srbskimi in slovenskimi somišljeniki za svoj življenjski cilj delo in boj za politično in kulturno zedinjenje jugoslovanskih narodov. Njen prvi učitelj je bil Milan Marjanović, ki se je razvil iz zmernega modernističnega literarnega kritika bolj ruske sociološke smeri kakor pa zahodnega larpurlartizma v glasnika duhovnih in političnih energij hrvaškega naroda in vsega jugoslovanstva. Vzporedno je na to generacijo deloval tudi Skerlić. Barac se je obrnil k novi in novejši literaturi, ker je vse, torej tudi poezijo, ocenjeval po tem, kolikor je živo in življenjsko. Njegova koncepcija literarnozgodovinske kritike je vitalizem. Poezija ni odraz življenja, temveč življenje samo, kakor ga vidijo oči ustvarjalca.

S to vodilno koncepcijo pa rešuje Barac vrsto nalog, da bi odkril življenje v literarnih delih in ločil umetnino od neumetnine, resnico od potvorbe. Prikazuje milje, riše psihološki portret avtorja, ocenjuje njegov estetski nazor in njegovo umetnostno hotenje, analizira njegov odnos do družbe, določa njegovo literarno izobrazbo in proučuje tiskano in rokopisno gradivo. S skladnim reševanjem vseh teh nalog je spodbijal Barac svoječasne očitke estetske kritike, češ da vnaša v študij poezije elemente in kriterije, ki so ji načelno tuji, in da po svojem vitalističnem pojmovanju literature ne more ločiti poezije od nepoezije. S to metodo pa se je tudi uspešno upiral mnenju povojnih marksističnih kritikov, ki so mu

včasi očitali, da je njegova koncepcija premalo družbeno utemeljena. Barac je bil prepričan, da so v življenju in umetnosti največje vrednote: »istine srca« in da je v odkrivanju teh resnic tudi skromen talent lahko življenjsko in zato tudi literarnozgodovinsko pomemben.

V tej sintezi socioloških, duhovnozgodovinskih kriterijev in vitalističnega pojmovanja literature je Barac napisal vrsto jasnih in zanimivih esejev, nekaj izvorno zasnovanih monografij (Nazor, Šenoa, Mažuranić, Vidrić) in zasnoval veliko Hrvatsko književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, katere prvi del je lani izšel. Tudi po letu 1945 je ostal zvest svoji metodi in praksi, morebiti, da je od tedaj nekoliko bolj poudarjal sociološke momente, a materialistične razlage ni sprejel.

Najdoslednejši nasprotnik Barčeve literarnozgodovinske koncepcije med obema vojnama je bil croceanec Albert Haler, ki je v teoretskih esejih in razpravah, posvečenih dubrovniško-dalmatinski literaturi, dokazoval, da je namen poezije samo poezija, ne sicer v smislu artizma, temveč kot izpoved velikih pesnikov, kot reprezentantov človeštva, o najglobljih duševnih doživljajih. Razlikujoč s Crocejem poezijo od nepoezije, je Haler priznaval tudi drugi lepoto in upravičenost. S Halerjevo tragično smrtjo ob koncu vojne je izginila njegova koncepcija iz hrvaške literarne zgodovine.

Blizu mu je bil Mihovil Kobil, četudi ni odklanjal filološko-historične metode, kakor pričajo njegove temeljite razprave o nekaterih dubrovniško-dalmatinskih literarnozgodovinskih problemih pa tudi njegova že omenjena Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda (1945).

Najostrejšo reakcijo zoper Barčevo vitalistično kakor tudi Halerjevo estetsko koncepcijo je tvorila med obema vojnama filološka in historično-kritična metoda Franja Fanceva (1882—1945). Fancev je bil Jagićev učenec, vendar je opustil jugoslovanski vidik svojega učitelja in ugotavljal ne samo zelo zgodnji vdor živega jezika v hrvaško pismenstvo namesto cerkvenoslovanščine (14. stoletje) in s tem tudi zgodnji nastanek hrvaškega knjižnega jezika, temveč tudi bolj ali manj organski in avtohtoni razvoj hrvaške literature. Poslednje se je najbolj pokazalo v njegovi razlagi hrvatskega preporoda. Zavrgel je vsakršno odločilnejše delovanje tujih zgledov in dokazoval, da je nujno moralo priti v prvi polovici 19. stoletja do narodne in politične prebuje hrvatskega naroda, ker so jo pripravljali in zahtevali predhodni in sočasni dogodki v sami Hrvatski. Fanceva koncepcija je literarnozgodovinska rezultanta poli-

tičnih bojev v dobi med obema vojnama in se po letu 1945 v domovini ni več uporabljala.

Od leta 1945 do danes sta se od prejšnjih literarnozgodovinskih koncepcij obdržali v univerzitetni ali akademski literarni zgodovini samo filološko-pozitivistična in Barčeva sociološko-estetska. Druga je postala v tej dobi celo dominantna. Pri tem se je, kakor smo že omenili, nekoliko premaknila z vitalistično-sociološkega temelja proti marksističnemu stališču, ne da bi bila pri tem izgubila svoj osnovni vidik. Njen najizrazitejši zastopnik je poleg Barca Emil Štampar. Sem bi lahko šteli tudi Vicka Zaninovića, Dragutina Tadijanovića in nekatere mlajše, ki še nimajo izrazite znanstvene fiziognomije. Filološko-pozitivistična zamisel vodi zlasti urednike in komentatorje zbranih ter izbranih del starejših in novejših avtorjev ter pisce filoloških in historičnih razprav in člankov o njih. V tem smislu delujejo poleg nestorja Stjepana Ivšića Josip Badalić, Slavko Ježić, Milan Ratković, Jakša Ravlić idr. Zadnje čase se javljajo tudi prvi glasniki stilistične ter interpretacijske metode (romanist Pero Guberina, germanist Zdenko Škreb in slavist Jure Kaštelan). V revialnem in dnevnem tisku se najbolj uveljavljata marksistična in izrazito sociološko utemeljevana literarnozgodovinska esejista, ki jo najuspešneje gojita: Marjan Matković in Marin Franičević. Kakor srbska, skuša tudi hrvaška literarna zgodovina dohiteti razvoj evropske literarne vede in zgodovine tako, da bi dojela in izrazila svoj predmet čim polneje in resničneje po njegovi socialni in estetski strani.

Pri Slovencih je vznik sodobnih koncepcij literarnozgodovinske kritike in prakse zvezan z začetnim delom Matije Murka (1861—1952) konec prejšnjega stoletja. Tedaj se je preživela filološko-pozitivistična metoda, ki se je pričela s Čopovim pregledom slovenskega pismenstva in začetkov literature za Šafaříkovo Zgodovino (*Geschichte der slavischen Sprache und Literatur*, 1831), a je preko Marnovega Jezičnika (1872—92), ki pomeni njen vrh, zdrknila v Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva (1894—98) v nepregledno kopičenje pomembnih in nepomembnih imen in letnic. Kakor pri Srbih in Hrvatih, tako se preraja tudi pri Slovencih literarna zgodovina z literarnim in splošnokulturnim poletom v dobi moderne. Slovenci so do tedaj zaustavili tuje prodiranje na zahodni meji, razen v Trstu, medtem ko se je germanizacija v vseh pokrajinah nezadržno širila, najhitreje v južni Koroški. Strankarsko opredeljeni kakor drugi avstrijski narodi v konservativni, liberalni in socialdemokratski tabor so začeli doživljati naglo politično in kulturno

evolucijo, ki je budila tudi pri konservativcih voljo do jugoslovanske rešitve narodnega problema. Kljub ostrim notranjim političnim in kulturnim bojem so začutili dolžnost, da si urejajo duhovno življenje po zgledu *naprednejših narodov. In prav Murko je deloval s trdno zgodovinskokritično metodo in široko duhovnozgodovinsko primerjalno koncepcijo na Ivana Prijatelja (1875—1937), Avgusta Žigona (1877 do 1941), Franceta Kidriča (1880—1950) in Ivana Grafenauerja (1881), da je vsak izmed njih na svoj način obračunaval s prejšnjo metodo in začel iskati nove koncepcije za zgodovinsko oceno domače literature.

Prijatelj je iskal v nji dokazov življenjske in ustvarjalne sposobnosti svojega naroda. V ocenjanju je nihal med pozitivistično metodo in impresionistično ter celo simbolistično kritiko. Enako živo ga je zanimal preporodni proces slovenskega ljudstva v narod z enotnim knjižnim jezikom, skupno življenjsko voljo ter izoblikovano socialno strukturo kakor zgodovina njegove literature in kulture ter celo njegovo sočasno literarno življenje. Te komponente so v vsem Prijateljevem delu žive in tvorne, četudi so se polagoma urejale v treh smereh: v podoživljeno in intuitivno razpravljanje o poeziji, v zgodovino literature ter zgodovino slovenskega narodnega in političnega življenja. Toda vse te smeri pa spaja avtorjeva ustvarjalna osebnost, ki se razodeva v dobrem estetskem okusu, v vročem prizadevanju po resnici in v doživetem, razgibanem slogu. Zato je njegovo delo še danes živo in izpodbudno in njegovo koncepcijo kritike so sprejeli z nekaterimi izpopolnitvami njegovi učenci. Monografija o Janku Kersniku (1910, 1914) ter Kulturna in politična zgodovina Slovencev (I—V, 1938—40) tvorita z eseji, izdanimi v dveh knjigah (1952 in 1953), po rezultatih in kritični koncepciji najtehtnejše prispevke za zgodovino novejšje slovenske literature.

Žigon je izšel iz umetnostne zgodovine (Strzygowski) ter je še pred Wölflinom in Walzelom stremel po »vzajemni osvetlitvi posameznih panog umetnosti«. Svoje delo je usmeril v Prešernovo poezijo ter je že v prvem desetletju našega stoletja ločil med biografsko-bibliografskimi, duhovnozgodovinskimi in stilnokompozicijskimi problemi. Ni pa še ugotovljeno, koliko je bilo v tem novih pogledov in koliko še ostankov Herbartove formalnoestetske šole. Toda ne glede na take pomisleke in druge upravičene kritike bo ostala Žigonova knjiga France Prešeren, poet in umetnik (1914, 1922), z nekaterimi drugimi avtorjevimi študijami ne le dokument o samostojnem reševanju literarnoestetskih problemov, temveč tudi važna izpodbuda k nadaljnjemu iskanju novih koncepcij.

Kidrič in Grafenauer sta izrazita zastopnika filološko-pozitivistične metode. Toda vsak izmed njiju se je skušal okoristiti s pridobitvami modernejših koncepcij, Kidrič z duhovnozgodovinskimi, Grafenauer pa s komparativnimi izsledki in prijemi. Prvi je spravljal vse literarno delovanje v popolno odvisnost od nacionalnopolitične ideje narodnega preporoda ter je razlagal literarno rast kot posledico nacionalnega osveščanja slovenske inteligence. S to koncepcijo je pretresel starejša razdobja domačega pismenstva vse do srede 19. stoletja, kakor pričata njegovi poglavitni deli: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti (1929—1938) in monografija Prešeren 1800—1838 (1938). Pri tem pa se je pokazalo, da je bila njegova koncepcija, čeprav na videz najširša, vendarle preozka: delovanje fantazijsko tvornega organa literarne osebnosti ni bilo mogoče spraviti v njen okvir. S tem pa je bil avtor kljub izredni skrbi po popolnosti in natančnosti nezmožen, da bi dojel bistvene in najzlahtnejše sadove poetičnega ustvarjanja in literarnega snovanja.

Grafenauer je izšel iz dunajske slavistične in germanistične šole (Jagić, Murko; Heinzl, Minor) ter je že 1909—11 izdal Zgodovino novejšega slovenskega slovstva (1768—1868). Njegova kritična koncepcija je slična Kidričevi, vendar ni tako homogena. Okorišča se tudi s Prijateljevimi in Žigonovimi mislimi in rezultati. Sorodna po zasnovi ji je Kratka zgodovina slovenskega slovstva (1919). Po letu 1930 pa se je Grafenauer osredotočil na področje predreformacijskega pismenstva in narodnega pesništva. Z izredno filološko vestnostjo in živo kombinatorično spretnostjo je v široko zasnovanih primerjalnih monografijah razložil mnoga temeljna vprašanja slovenskega srednjega veka. Pomembna je tudi njegova razprava Slovensko narodno pesništvo (1945), zlasti poglavje o narodni pesmi. V njem je očrtal s primerjalno metodo in z etnološkimi ter kulturnozgodovinskimi kriteriji zgodovino naše narodne pesmi, potem ko je obrazložil njen značaj, življenje in razvoj njenih form.

Med obema vojnama je prišlo do načelnih trenj med omenjenimi koncepcijami. Najostreje je zavračal Kidrič Žigonovo prizadevanje, da bi odkril v Prešernovi poeziji zavestno kompozicijsko arhitektoniko. Na drugi strani je rasel tudi odpor zoper Kidričevo koncepcijo. Nekateri Prijateljevi učenci so zahtevali poglobljeno estetsko analizo in upoštevanje tipično literarnih kriterijev in pogledov. Z zahtevami univerzitetnega študija in s poglobljenim raziskovanjem domačih problemov se je

začela uveljavljati tudi primerjalna literarna zgodovina. Za to ima največ zaslug Anton Ocvirk, učenec Prijatelja, Kidriča in Paula Hazarda, pisec Teorije primerjalne literarne zgodovine (1936). V literarnozgodovinski esejistiki in kritiki so se pa skušale uveljaviti najrazličnejše koncepcije od stilnoformalistične, psihoanalitične, intuitivne in marksistične do teorije o izpovednem smislu poezije.

V vojni je zamrlo vsako večje literarnozgodovinsko raziskovanje in objavlanje. Redka dela tega obdobja so filološkega in propagandnega značaja. Leta 1945 sta s sistematičnim delom lahko nadaljevala samo Kidrič in Grafenauer, Prijatelj in Žigon sta medtem umrla. Mlajši literarni zgodovinarji so bili razkropljeni, prepuščeni sami sebi in novi politični situaciji, ki je zahtevala novo koncepcijo. Šele z obnovitvijo Slavističnega društva (1945) in s pričetkom izdajanja velike zbirke Zbrano delo slovenskih pisateljev (1946) in Slavistične revije (1948) je dobila ta generacija delovno torišče in znanstveni organ. Kakor povsod v Jugoslaviji, tako je tudi na Slovenskem zahtevala javnost pretres celotne literarne dediščine na temelju marksistične koncepcije. Toda to se ni moglo zgoditi z aprioristično uporabo novih gesel in metod. Za to je bila potrebna ponovna kritična inventarizacija vsega gradiva z izčrpnimi komentarji in zaključnimi monografijami. To je bil namen zbirke Zbrano delo, medtem ko je bila Slavistična revija namenjena strokovnim in programatičnim razpravam. 46 knjig Zbranega dela, ki obsega trenutno nad 1200 tiskovnih pol, od katerih gre približno ena petina drobnega tiska, t. j. okrog 250 pol, na komentarje, nakazuje, v kateri smeri smemo pričakovati novo koncepcijo slovenske literarne zgodovine. Od stroge, dasi ne suženjske zvestobe tekstom, vestnega navajanja podatkov in doslovnega objavljanja osnutkov in variant, skušajo nekateri uredniki prodreti do estetske interpretacije. Drugi iščejo v literarnih delih biografske in družbene elemente, tretji se trudijo za enakomerno upoštevanje konstitutivnih in akcidenčnih kriterijev.

Glede na to je značilna razprava Antona Ovirka *Novi pogledi na pesniški stil* (1951), ki nakazuje v sintezi literarnozgodovinskih in stilnih pogledov pot, na kateri bi se naj združili literarna zgodovina in teorija. V tej smeri je iskati porajanja in koncepcije kritike sodobne slovenske literarne zgodovine. To kažejo tudi nekatere razprave v Slavistični reviji in drugod, ki postavljajo prejšnjim narodno-preporodnim, sociološkim in duhovnozgodovinskim pogledom nasproti jezikovno-izrazne in kulturno-tvorne sile, poudarjajoč njihov izvor iz zakonitosti domačega življenja

in iz posledic slovenske pričujočnosti v evropskem kulturnem krogu. V to smer težijo razprave in članki Franceta Koblarja, Antona Slodnjaka, Franceta Petreta, Lina Legiša idr. Poleg teh pa se uveljavljajo še vedno zastopniki filološko-pozitivistične metode, in sicer ne samo iz vrst starejših filologov (Nahtigal, Grivec, Grafenauer), temveč tudi Kidričevi učenci Mirko Rupel, Alfonz Gspan, Marja Boršnik, Boris Merhar idr.

Kakor v drugih jugoslovanskih literarnih zgodovinah, se kaže po vojni tudi v slovenski najhujši odpor zoper prejšnje koncepcije z marksistične strani. Družbeni teoretik Boris Zihlerl nadaljuje v tem smislu svoje predvojne študije in razlaga n. pr. Cankarjeve drame kot umetnostno-filozofski oziroma reformatorski odraz družbene resničnosti (1946) ter prikazuje Prešerna kot glasnika narodnega in socialnega razvoja slovenskega ljudstva v Metternichovi dobi. Podobna stremjenja so vidna tudi v knjigi Frana Petreta *Dom in mladost Ivana Cankarja* (1947), v Marje Boršnikove biografiji *Fran Celestin* (1951) in v nekaterih člankih Dušana Pirjevca, Janka Kosa idr. Pri tem je poudariti, da sta že Prijatelj in Kidrič posvečala družbeni problematiki literature vso pozornost in da jima v tem slede tudi učenci.

V literarnozgodovinski publicistiki in kritiki se razglašajo tudi drugačne misli in koncepcije. Josip Vidmar išče v poeziji predvsem umetnostne in osebnoizpovedne elemente. V tem smislu sta zasnovana njegova eseja o Župančiču (1954) in o Prešernu (1954). Tu se pojavljajo tudi poizkusi radikalne preocelitve slovenske literature, češ da je le-ta rodila samo takrat pomembna dela, kadar so avtorji hoteli doseči evropske zglede. Iz tega kroga se zadnja leta množe tudi klici po aplikaciji interpretacijske metode v smislu Staigerjevih in Kayserjevih zgledov, ne da bi se kdo izmed teh glasnikov vprašal, ali so omenjeni zgledi, vzrasli iz interpretacije Goetheja in nemške romantike, uporabni za slovenske pesnitve in ali ne raste iz domače literarnozgodovinske prakse nova koncepcija kritike in interpretacije.

Še besedo o mladi makedonski literarni zgodovini. Naravno je, da je tu treba najprej očrtati obseg predmeta. Zato je tu filološko-historična metoda nujna, zlasti ker sta do nedavnega obravnavali velik del tega predmeta bolgarska in srbska literarna zgodovina. Glede na to moramo pohvaliti filološke in biografske študije Haralampija Polenakovića in Blažeta Koneskega ter literarnozgodovinsko esejistiko Dimitra Mitreva. Iz njih nastaja počasi koncepcija nove slovanske literarne zgodovine, ki bo gotovo še precej časa filološko-biografsko zasnovana.

Résumé

I

Le premier historien de la littérature serbe qui eût une conception moderne de la critique littéraire fut Jovan Skerlić (1877—1914). Sa méthode critique est basée sur une synthèse originale de la théorie littéraire réaliste et critique de Svetozar Marković, et de la critique esthétique et psychologique de Ljubomir Nedić. Développée sur le fond historique de la consolidation politique de la Serbie après la chute des Obrenović (1905), elle doit son orientation au programme contemporain de l'unification politique et culturelle des peuples yougoslaves. Parmi les esprits qui ont exercé une influence sur la pensée de Jovan Skerlić, on peut citer notamment Bogdan Popović (1865—1944) qui fut un successeur de Nedić et qui enseigna à Skerlić l'esthétique et l'histoire de la littérature comparée, puis Georges-François Renard et Jean-Marie Guyau. Skerlić voyait dans la littérature l'expression suprême de la vie d'un peuple. C'est pourquoi il plaçait au premier rang les fondateurs des mouvements philosophiques et littéraires qui, selon lui, montraient à leur peuple le chemin vers la solidarité nationale et humaine, ainsi que vers l'évolution sociale.

Parallèlement à cette conception sociologique et évolutionniste, Pavle Popović (1868—1939), dont les maîtres furent Sainte-Beuve et dans une certaine mesure aussi H. Taine, s'inspira d'une conception biographique et positiviste qu'il s'efforça d'élargir et de compléter par des critères tirés de l'histoire de l'esprit (*Geistesgeschichte*) et de la littérature comparée. En outre, il y eut (et il y a encore) chez les Serbes une conception philologique et historique qui s'est enrichie de critères empruntés à d'autres conceptions, qu'elle a enrichies à son tour. Cette conception qui reste toujours actuelle a donné des fruits précieux dans les ouvrages de nos contemporains Petar Kolendić, Dragoljub Pavlović, etc.

Les méthodes de la littérature comparée, appliquées par certains slavistes, romanistes et germanistes entre les deux guerres et plus tard, ne se sont pas encore cristallisées dans une conception unique et claire.

Après la Libération (1945), ce fut la doctrine de l'origine sociale de la littérature qui prévalut et qui devint en quelque sorte obligatoire. Les historiens de la littérature marxistes et non-marxistes s'efforcent néanmoins de mettre à profit toutes les acquisitions des méthodes précédentes et des conceptions nouvelles étrangères. Si nous ne nous trompons pas, ils ont pour but de créer une variante nationale (sociologique et esthétique) de la conception matérialiste de la critique.

II

Chez les Croates, la conception philologique et historique s'est avérée plus vivace que chez les Serbes. Il faut en chercher la raison d'une part dans la grande autorité de Jagić, et de l'autre dans les tâches concrètes posées aux historiens de la littérature (publication des textes médiévaux de Dubrovnik et de la Dalmatie) ainsi que dans la situation politique de l'époque.

La critique littéraire croate cependant a abandonné relativement tôt la conception esthétique purement formelle de l'école de Herbart, pour s'orienter, sous l'influence de Sainte-Beuve, de H. Taine, de Brunetière, de Lemaître et d'autres vers une conception sociologique, esthétique (dans le sens artistique de ce terme) et impressionniste, tandis que l'histoire littéraire ne put se libérer encore de la conception philologique.

Les premières traces d'une conception nouvelle se remarquent dans l'œuvre de Gjuro Šurmin (1867—1957). Mais tandis que celui-ci a accueilli à peine quelques éléments des méthodes sociologiques et positivistes, Branko Drechsler-Vodnik (1879—1926) qui fut le critique littéraire de l'école littéraire croate moderne, s'est décidé pour une conception basée sur l'histoire de l'esprit; la littérature était pour lui un «organisme historique» qui tire sa vie des idées et des mouvements autochtones et étrangers.

Dragutin Prohaska (1881) tenta d'introduire la conception psychologique et sociologique d'Ovsjaniko-Kulakovski et présenta dans son «Panorama de la littérature serbo-croate contemporaine» (1921) la littérature moderne comme une histoire de l'intelligence contemporaine.

Le mérite d'avoir créé une conception moderne authentiquement croate de l'histoire littéraire, revient à Antun Barac (1894—1955). Cette conception pourrait être définie comme vitaliste et esthétique. Barac l'a imposée par ses belles monographies, ses essais et la première partie de sa «Littérature croate» (1954). Pour cet auteur, la poésie n'est pas un reflet de la vie, mais bien la vie elle-même, vue par les yeux du poète.

Barac qui met l'accent sur l'authenticité et la sincérité d'une œuvre littéraire, eut entre les deux guerres un adversaire en Albert Haler qui tenta de faire valoir, d'après Croce, une stricte distinction entre la poésie et la non-poésie, resp. la littérature. Des théories semblables furent défendues aussi par Mihovil Kombol qui, dans ses essais et dans son «Histoire de la littérature croate», s'est rapproché cependant plus d'une conception philologique et historique quelque peu esthétisée que de celle de Croce.

L'adversaire le plus intraitable de Barac ainsi que de Haler fut cependant Franjo Fancev (1882—1945) qui considérait l'histoire de la littérature croate sous l'aspect d'un processus créateur autochtone du peuple croate; par sa méthode critique, Fancev appartenait à l'école philologique et positiviste.

III

Chez les Slovènes aussi, la conception moderne de la critique littéraire ne date que de la fin du XIXe siècle. Elle apparut d'abord dans les ouvrages de Matija Murko (1861—1952) pour se développer ensuite dans ceux de ses disciples Ivan Prijatelj (1875—1957), Avgust Zigon (1877—1941), France Kidrič (1880—1950) et Ivan Grafenauer (1881). Murko ayant écrit très peu sur la littérature slovène, c'est Prijatelj qui doit être considéré comme le créateur de la première conception spécifiquement slovène de la critique littéraire historique. Cette conception présente maintes traces des idées de Taine, de Hennequin et de Pypin, ainsi que celles de la critique symboliste. En théorie, ces influences

ont conduit Prijatelj à la distinction crocécienne entre la poésie et la non-poésie, et en pratique, elles lui ont fait écrire des études sociologiques et positivistes relevant de l'histoire culturelle ainsi que des essais d'histoire de l'esprit.

Žigon est le fondateur de la conception esthétique purement formaliste qui considère la critique littéraire sous l'aspect de «l'éclairage mutuel des arts» (wechselseitige Erhellung der Künste — avant Wölflin et Walzel!). On n'a cependant pas encore analysé quelle a été dans sa conception la part de l'esthétique de Herbart, et quelle fut celle de ses idées originales.

Kidrič et Grafenauer sont de purs représentants de la conception philologique et positiviste, le premier y a apporté quelques correctifs de l'histoire de l'esprit, et le second, quelques autres empruntés à la critique littéraire comparée. Kidrič fait partir toute l'activité littéraire slovène de l'idée politique de la renaissance nationale. Grafenauer étudie la poésie slovène populaire en se servant des méthodes comparatives et des critères ethnologiques et autres empruntés à l'histoire culturelle.

La génération contemporaine des historiens de la littérature slovène s'efforce de créer une conception critique nouvelle. Il est difficile d'énoncer sur elle un jugement dès à présent, mais on peut supposer que cette conception sera basée sur une large synthèse des critères d'histoire littéraire, de style, de composition et d'interprétation. Elle aura une solide base sociologique et appliquera les méthodes de la critique comparée ainsi que celles d'une analyse esthétique approfondie.

IV

La première tâche qui se pose à la jeune histoire littéraire macédonienne est celle de définir l'étendue et le contenu de son objet. C'est pourquoi la conception philologique et historique s'impose d'elle-même. On peut cependant y discerner déjà quelques traits d'une conception biographique et positiviste.

Rajko Nahtigal

O ETIMOLOGIJI IZRAZA KOSEZ

V zadnjem času je zopet več historikov obravnavalo vprašanje slovenskih *kosezov*, tako B. Grafenauer, Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev (Ljubljana 1952 v izdaji Slovenske akademije znanosti), L. Hauptmann, Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu (Ljubljana 1954 v izdaji Slovenske akademije znanosti) ter M. Kos, Zgodovina Slovencev (V Ljubljani 1955 v izdaji Slovenske Maticе). Pregleda vprašanja etimologije izraza *kosez* se podrobneje dotika B. Grafenauer (str. 29, 34 sl.), vprašanje samo pa se izkaže vzlic mnogoterim najraznovrstnejšim domislekom in dokazovanjem še nerešeno, z izjemo seveda razlage postanka *kosez* iz *kosędz*, in to iz *kosęgъ*. Hauptmann umevno izhaja le iz navedenega dognanja P. Lessiaka (Edling-Kazaze, Carinthia 1913, I 81 sl.; Hauptmann, str. 75) in povezave K. Oštirja oblike *kosędzъ* z imenom voditelja enega hrvaških plemen *Κοσέντζης* pri Konstantinu Porphyrogenitu, De administrando imperio, cap. 30 (K. Oštir, K. predslovanski etnologiji Zakarpatja, Etnolog 1926/27, I 3 sl.; Hauptmann, str. 77). M. Kos se v obravnavo etimologije izraza *kosez* iz umevnih razlogov ne spušča.

Moje pripombe k temu vprašanju so seveda pretežno jezikoslovnega značaja, izhajajoče iz ugotovljenih jezikoslovnih dejstev. Sufiks *-ez-* v *kosez* je nedvomno isti kakor v besedi *knez* celo družbeno sličnega pomena, toda ne neobhodno iz istega vira. Prvotna praslovanska fonetična oblika mu je bila *-ęgъ*, ki pa se je že v praslovanski dobi in ne morda kake poznejši na jezikovno omejenem ozemlju po progresivni palatalizaciji razvila v *-ędzъ*, to je palatalno zvonečo afrikato *z*, ustrezajočo nezvoneči *ć*, n. pr. v praslovan. *měšęčъ*, *otčъ* (prim. R. Nahtigal, Slovanski jeziki, druga izdaja. V Ljubljani 1952, str. 37—38). Časovno se dá določiti s tem, da je omenjena palatalizacija nastala že potem, ko so Slovani prišli v dotiko z Goti, kar je bilo kmalu po začetku našega štetja. Prvotno *kъnęgъ*, kar je dalo v daljnem razvoju *kъnędzъ* — *knez*, so Slovani prevzeli namreč od Gotov za got. **kuniggs*, to je *-ing-*, pragerm. **kuningaz* (E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch I 663).

Da je bila beseda prevzeta še z *-g-*, dokazuje tvorba fem. *kzneyyni* in oblika voc. *kzneye* po prvi najstarejši palatalizaciji velarov, kakor n. pr. *bože* iz *boge*.

Sufiks *-eg-* iz *-ing-* je bil, kakor kažejo primeri, tujega izvora, in sicer praviloma iz germanskega vira, dasi se ne more pri vsaki taki besedi izkazati germanski izraz (V. Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, druga izdaja 1924, I 628). Ne more pa seveda biti nazor o brezizjemnem poreklu sufiksa *-ing-*, slovan. *-egъ* — *-edzъ*, iz germanščine nikakršna dogma. Tako se n. pr. ime litavskega plemena *Jatvingi* v starorusčini glasi ЯТВЯЗИ. Velja le, da je sufiks *-ing-*, slovan. *-egъ*, po palatalizaciji *-edzъ*, tuj in s tem tudi izraz.

Ako sedaj izvajanja ob besedi *knez* — *kznedzъ* — *kznegъ* prilagodimo k izrazu *kosez* — *kosedzъ*, moramo reči, da je nastal iz nekega nekdanjega tujega **kosingos* ali **kasingos* in bil prvotno prevzet pred palatalizacijo kot *kosegъ*. Sled tega se je ohranil še do današnjih dni v rezijanskem krajevnem imenu v tvorbi fem. *kosegyyni*, tičoč i v posesivnem adjektivu »*tà na Kasiginej hörýcoe*« od nom. *kasêginja gorica* z *i* za *ê* (Baudouin de Courtenay, Materialy, št. 360; Ramovš, Praslovensko kasegъ »Edling«, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede 1925, II 312). Navedena jezikovna tvorba je zanimiva, ker ima zvezo s Koroško. V nekdanji svoji razpravi »Freisingensia II. Zastopniki prv. slovan. nosnih samoglasnikov v brižinskih spomenikih« (Časopis za zgodovino in narodopisje 1915, XII 121) sem namreč pokazal, da »rezijanščina tvori sploh ne glede že na svojo geografično lego neko nadaljevanje povečini žal že izumirajočih govorov Kanalske doline, a od teh pelje zopet most k rožanščini. V koliko je rezijanščina, ki jo smatram za preseljeni preostanek nekega nekdanjega, sedaj pač že izumrlega, morda severozapadnega koroškega narečja — zato so tudi ozke zveze z ziljščino — v koliko je rezijanščina še bolj izšla s severa, je tu, razume se, težko reči — izumrlo je, dovolj —. Gotovo pa lahko čisto mirno trdim, da stojijo brižinski spomeniki glede refleksov prv. nosnih samoglasnikov v vseh bistvenih črtah v najbližjem rodstvu s skupino narečij, ki jo tvorijo dandanes rožanščina, rezijanščina in ziljščina in ki so jo tvorile nekdanj še dalje na sever in zapad«.

Ne more biti tudi dvoma, da je praslovan. *kosedzъ*, sicer omejeno le na del Slovanov, istovetno z imenom *Κοσεντιζης* v poročilu Konstantina Porphyrogenita, s tem pa tudi v tesni zvezi z imenom *Χρωβιταρος*, glavnim imenom izmed ustanoviteljev starohrvaške države. Poleg glasovno praslovenske oblike tujega sufiksa *-edzъ* ima analogno tudi ime naroda

Hrvât, gen. *-áta* iz prvotno končno naglašene *-atò* z ene strani tuj sufiks, z druge pa praslovanskemu stanju ustrezajoče naglaševanje. Kar se tiče sufiksa, nima ta nič opraviti s slovanskim pridevniškim sufiksom *-at-* s prvotno rastočo intonacijo na *-a-*, kakor *bogátz*, *bradátz*, kar je v nadaljnjem razvoju dalo po skrajšanju in odtegovanju naglasa *shrv. bôgat*, *-a*, *-o*. Argument iz naglasa za tujstvo tvorbe imena *Hrvât*, gen. *Hrváta*, je naravnost naravoslovne natančnosti, kar ve, kdor se spozna v slovanski znanstveni akcentologiji o zakonih praslovanskega muzikalnega naglaševanja, kar pa je mnogim zaprta knjiga. J. Peisker je v odgovoru na moje od njega naprošeno pismo primerjal preciznost razlikovanja s pomočjo naglasa z rentgenovimi žarki (gl. R. Nahtigal, Donesek k zgodovini vprašanja o imenu Hrvat, *Etnolog* 1937—39, X—XI 386, prip. 7 in *Slovanski jeziki*, str. 19 sl. III. Naglas [akcent]). Sufiks *-at-* v *Hrvatò* je iranskega porekla, kakor to nahajamo v tvorbi mnogih etničnih imen, kakor *Sarmati* i. dr. (prim. R. Nahtigal, Donesek, str. 387).

Ako pa sta tesno med seboj zvezani imeni *Hrvatò* in *Kosédzò* tuji tvorbi s tujima sufiksoma, tedaj se samo po sebi ponuja misel, ali ni tudi vir obeh imen sličen in brez vsakršne nujnosti razlage sufiksa *-édzò* iz germ. *-ing-*, zlasti še, ker so se vsi razni poskusi take razlage izkazali prisiljeni in brez bližje direktne podlage. V svojem spisu »Donesek« sem se sam uklonil splošnemu nagnjenju videti v *-ing-* le germanski vir, vendar poudarjam to le »z vso rezervo« (str. 411 sub 7 in 9).

Iransko-sarmatsko ime Hrvati je postalo tudi ime za slovansko pleme, kakor je n. pr. prešlo tuje turko-tatarsko ime Bolgarov po njih asimilaciji s Slovani na del južnih Slovanov. Za Herodota so bili Sarmati še vzhodno od Dona, odtisnili pa so Skite in se razširili daleč na zahod. Plinij starejši (25—79) jih navaja že blizu Visle poleg slovanskih Venedov. Tudi Tacit (54—119) jih omenja v zvezi z Veneti, češ da so ti po načinu življenja bližji Germanom nego Sarmatom. Za Ptolomeja (pisal je ok. 160) je bila po njih imenovana vsa ravnina od Visle in Karpatov na vzhod. Za prvih cesarskih dob so zavzeli tudi Besarabijo do Donave (prim. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti* I 2, str. 521 sl. Sarmaté a Řím, druga neizpremenjena izdaja 1925; *Ottův slovník naučný* 1904, XXII 646). Južno od njih, v današnji Romuniji, pa so prebivali v tisti dobi Trakom sorodni Geti¹ in Daki, katere je podjarmil, kakor znano, rimski impera-

¹ Prim. Prešernov pripis iz Ovida (43—17) pri »Namečku nemških in pomemčenih poezij«: »Gético scripsi sermone libellum« (Doktorja Franceta Prešerna Zbrano delo. V Ljubljani MCMXXIX, str. 211). Ovid je bil preigan v Tomi ob Črnem morju.

tor Trajan (98—117). V tej zvezi, ko se ve za razna kulturna izžarevanja od Črnega morja na zahod in sever (prim. O. Schrader-A. Nehring, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, druga izdaja 1929, II 410), z druge strani pa z balkanskega juga, je pomembno, da je W. Tomaschek, Die alten Thraker (Sitzungsberichte filozofsko-historičnega razreda dunajske akademije znanosti 1895, CXXVIII 50) zabeležil traško ime *Κοσυγγας* poglavarja (*ῥηγμῶν*) dveh plemen v Meziji, na katero je ponovno opozoril K. Oštir, K predslovanski etnologiji Zakarpatja (Etnolog 1926—27, I 28) z znano svojevrstno, težko umljivo, v svojem smislu tako imenovano alarodistično, oblikovno z nekim lingvistično-izraznim športom tekmujočo in tudi sicer drugačno utemeljitvijo, proti metodi katere so se čuli svetovno-lingvistični glasovi (A. Meillet). O veleučenosti pa seveda ni nobenega dvoma. Že prej je pisal Oštir o tem v spisu Illyro-Thrakisches (Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 1924, I 109, 114). Po razpravi M. Budimira, Quaestio de Neuris Cimmeriisque (Glas Srpske akademije nauka CCVII, Odeležne literature i jezika, nova serija 2, 1954, str. 55) pa besedna tvorba *κοσυγγας* predstavlja starobalkanski družbenopolitični termin v pomenu »glavar« s korenskim elementom v pomenu »glava«.

Kakor je iz dotika Slovanov z Goti, ki so se preselili iz Skandinavije v ozemlje ob Visli okoli začetka naše ere (J. Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde 1913—15, II 305), nastal splošno slovanski termin posebnega družbenega pomena *kъnęzъ* — *kъnędzъ* — *knez*, tako je z druge strani v omejenem obsegu prišla v rabo izposojenka podobnega pomena višje družbene plasti *kosęzъ* — *kosędzъ* — *kosez* po čudnem, v temo zavitem naključju istega sufiksalnega elementa. Neko Budimirovo razglabljanje o sufiksalnem *-ng-* (str. 52) nima s tem nobene zveze. Zdi se, da je *-ing-* pomenilo pripadnost.

Zusammenfassung

Hinsichtlich der noch nicht feststehenden Etymologie des slovenischen alten Ausdrucks *kosez* «Edling» wird dargetan, dass er zwar in einem slavisch begrenzten Umfang, dennoch lautlich urslavisch, denselben Entwicklungsgang durchgemacht hat, wie das allgemein slavische, aus dem Gotischen bald nach Beginn unserer Zeitrechnung entlehnte Wort *knez*: **kuningos* — *къnęzъ* — *къnędzъ* — *knez* und dem gleich **kosingos* — *kosęzъ* — *kosędzъ* — *kosez*. Dass aber alle Wörter oder Namen mit ursprünglich fremdem Suffix *-ing-* aus dem Germanischen stammen müssten, ist kein Dogma, wie dies andere Fälle,

z. B. aruss. Ятвязи für lit. *Jatvingi* u. a., beweisen. *Kosędzь* seinerseits ist anerkannt identisch mit dem von Konstantin Porphyrogenitos neben *Χρωθαιος* angegebenen altkroatischen Namen *Κοσεντζης*. Da nun der Name *Χρωθαιος* sowohl hinsichtlich des Stammes, als des Suffixes nicht slavischen Ursprungs ist, wobei hinsichtlich des Suffixes dieses *-at-* nichts mit dem slavischen, ursprünglich mit steigendem Ton akzentuiertem *-át-* (z. B. *bogátь*, skr. heute *bògat*, *-a*, *-o*, *-i* gegenüber skr. *Hrvât* aus *Hrvatъ*) gemein hat, so drängt sich von selbst die Frage auf, dass *kosędzь* wie *Hrvatъ* aus einer andern als germanischen Quelle herzuleiten ist. Der Name der Kroaten muss, dem Suffixe nach zu urteilen, dem Ursprunge nach iranisch-sarmatisch sein, wie ja in ähnlicher Weise z. B. auf einen Teil der Südslaven nach Assimilation des turkotatarischen Stammes der Bulgaren deren Name übergegangen ist. Es wird nun des weitern mit Angabe von Quellen und Literaturnachweisen gezeigt, dass die Sarmaten nach ihrer Ausbreitung nach dem Westen den mit den Thraken verwandten Goten und Daken benachbart waren, sowie dass bei den kulturellen Ausstrahlungen einerseits vom Küstengebiet des Schwarzen Meeres aus nach dem Westen und Norden, anderseits vom balkanischen Süden her der altbalkanische sozialpolitische, mit dem gotischen **kuning*s gewissermassen synonyme Terminus **kosingos* in der Bedeutung »Oberhaupt« (*ἡγεμόν*) für eine höhere Bevölkerungsschicht beiläufig, wie das die lautliche Entwicklung zeigt, in einer ziemlich gleichen Zeitperiode vom ursprünglichen Volke der Kroaten übernommen worden ist.

France Grivec
FRISINGENSIA

VII

O VZHODNIH IN ZAHODNIH PRVINAH

V *SR* II, 126—137, sem pisal o cerkvenoslovanskih prvinah v Friz II. Predmet pričujoče razprave (kot zaključek člankov *Frisingensia* v *SR* III, 107—124; 419 s.; IV, 71—76) je širši; obsega namreč vse tri Friz. spomenike, ne le z jezikoslovne, temveč tudi z idejne, vsebinske strani.

Cerkvenoslovanske knjižne izraze in oblike štejem k vzhodnim, panonskoslovenske pa k zahodnim prvinam. Razumljivo je, da so mnoge krščanske prvine enako vzhodne kakor zahodne.

Pitje v čast svetnikom (*SR* III, 110—114) sega nazaj v starokrščansko, prvotno tudi v pogansko dobo. Zato je skupno vzhodnemu in zahodnemu krščanstvu, a izražanje *časti jih pijem* (Friz II, 37) je cerkvenoslovansko in v družbi drugih esl. prvin spričuje, da Ciril in Metod tega običaja nista tako preganjala kakor mnogi zahodni škofje. Ker je ta običaj v Friz II skoraj nekako pohvaljen, bi smeli celó sklepati, da sta pri njem sodelovala, zlasti v prijetni družbi panonskega kneza Koclja. Običaj pitja v čast svetnikom je bil do novejšega časa razširjen po vsej Sloveniji, posebno v štajerskih in prekmurskih vinorodnih krajih, torej na nekdanjih panonskih tleh.¹

Arheološka posebnost *po lěsu vešahq* (Friz II, 101) je stvarno vsebinsko skupna vzhodu in zahodu, oblikovana pa po grškem izražanju, a beseda *lěs* je v tem pomenu značilno panonskoslovenska.

O prekrasnih esl. literarnih oblikih *solzno telo* (Friz II, 5) sem že dovolj pisal v *SR* II, 130, in drugod. Vendar moram še omeniti ponesrečeni slovenski prevod *nesrečno telo*, ki je zašel celó v najnovejša srednješolska slovenska berila. Ta čudni spodrseljaj (lapsus) se je primeril nekemu

¹ O štajerskih običajih je pisal F. Kotnik, *Martinov násad*. ČZN 24 (1929), str. 95—99.

velikemu slavistu, ki je v naglici pogledal Kopitarjev in Vondrákov latinski prevod *lacrimabile corpus*, potem pa v latinskem slovarju našel za pridevnik *lacrimabilis* tudi pomen *nesrečen*. Naj se ta spodrslijaj dokončno iztrebi iz slovenskih knjig kot neprijeten ostanek iz tistega časa, ko jezikoslovci še niso opazili literarne lepote našega najstarejšega knjižnega spomenika.

Slovenski panonizem *se mil tvorjo*² v Friz I, 21—24, je v uglajeni obliki *milz se dejo* prešel v stsl. spise in se še danes ponavlja v vzhodni slovanski liturgiji (SR III, 107—110).

Stari panonskoslovenski glagol *pasti, spasti, spasati* v pomenu spolnjevati, držati v Friz I, 18 (*ne spasal nedéla, ni svéta večera*), Friz II, 24 (*roti, kojih že ne pasem*) in Friz III, 73 (*spasi me v vsem blazé*) je panonizem. V stsl. spisih se ta glagol, kolikor sem mogel dognati, rabi samo v pomenu *σώζειν, salvare, rešiti, odrešiti* (Mt 1, 21; 8, 25; 9, 21 s.; 10, 22 idr.). Za omenjeni panonizem se v stsl. prevodu evangelijev rabijo glagoli *bljusti (bljudo), sbljusti, hraniti* (grško *τηρεῖν*; Mt 19, 17; 23, 3; 28, 20; Jan 9, 16 idr.). Stari panonski pomen je bil v zvezah Friz I, 18, in II, 24, razumljiv tudi drugim Slovanom; v zvezi Friz III, 73, pa niti najbistroumnejši jezikoslovci niso pogodili pravega pomena (SR III, 115—118).

Stara panonska raba glagola *spasti, pasti* je za slovansko semantiko še posebno pomenljiva, ker odpira pogled v zanimivo psihološko zvezo med prvotnim pastirskim ter prenesenim verskim pomenom glagola *pasti, spasti*. Pastir varuje, ohranja čredo (stsl. *bljusti, hraniti*) — dober pastir je obenem *spasitelj*.

Raznolične in izrazite besedne zveze izrazov *pasti, spasti, spasati, spas, spasitelj, spasenije* so živo značilne za prepletanje vzhodnih in zahodnih, pokrajinskih panonskih in vseslovanskih knjižnih staroslovanskih prvin v najstarejših spomenikih slovenske besede. Stara panonska in staroslovanska knjižna raba teh besed bi zaslužila še natančnejše jezikoslovno raziskavanje.

V SR II—IV in v knjigi *Žitja Konstantina in Metodija* (1951, str. 75 in 158—167) sem dovolj pojasnil, da se v Friz. spomenikih, kljub zelo pomanjkljivemu prepisu, še poznajo sledovi Konstantinove stsl. književne šole in da so posebno v Friz II še ohranjene prekrasne stare csl. literarne in govorniške oblike ter idejne Cirilove in Metodove prvine.

² Milo prosim, usmiljenja prošim; podobno v Friz III, 11 s *iskp milosti* (t. j. usmiljenja).

O zaimku *ježe* v Friz II in o sv. Lavrenciju v Friz II in III pa se mi je nabralo toliko novega gradiva, da moram obe vprašanji obravnavati vsako v posebnem poglavju.

JEŽE

Prvotno je *ježe* oziralni zaimek srednjega spola (katero, quod). Kakor v vseh jezikih, ki nimajo člena, tako se tudi stsl. oziralni zaimek *ježe, iže* (kateri), *jaže* (katera) pogosto rabi za grški člen $\tau\acute{o}, \acute{o}, \acute{\eta}$ v pomenu posebnega poudarka, n. pr. v znani besedni zvezi: Oče naš, kateri si v nebesih — $\pi\alpha\tau\acute{\eta}\rho\ \acute{\eta}\mu\acute{\omega}\nu\ \acute{o}\ \acute{\epsilon}\nu\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \alpha\delta\epsilon\rho\alpha\nu\acute{o}\iota\varsigma$ — pater noster, qui es in coelis. Ravno v tem stavku je oziralni zaimek zaradi jasnosti pravilnega pomena celó potreben. V nekaterih zvezah pa prevod grškega člena s pomočjo oziralnega zaimka ni strogo potreben, n. pr. v znanih stavkih o iveri v bratovem očesu in o brunu v lastnem očesu (Mt 7, 3; Lk 6, 41 s.). V takšnih primerih najstarejši stsl. rokopisi omahujejo. Posebno tankočuten je prevod Mt 7, 3, v Assemanijevem rokopisu (vidiš iver v očesu brata tvojega, a bruna, ki je v oku tvojem, ne vidiš).³ Pa tudi grški rokopisi in prevodi v drugih jezikih v takšnih primerih niso dosledni. Docela svojo pot gre knjižna staroslovenščina v izrednih primerih, v katerih prevod z oziralnim stavkom v nobenem primeru ni mogoč.

Grški člen srednjega spola daje glagolom ali celó stavkom samostalniški pomen ali poseben poudarek; včasih nadomešča naš narekovaj in dvopičje. To grško posebnost posnema knjižni stsl. oziralni zaimek srednjega spola (*ježe*). V stsl. knjižnih spomenikih do 11. stoletja se takšno *ježe* uporablja samostojno in svobodno, kolikor toliko v duhu slovanskega jezika. Ta umetna književna slovniška tvorba genialnega Konstantina se naslanja na mednarodno pomenoslovno (semantično) psihološko pravilo o že omenjeni rabi oziralnih zaimkov in stavkov za posebni poudarek, ki je lasten grškemu členu. V stari cerkveni slovanščini je takšna raba zaimka *ježe* zelo redka. Češki slavist J. Kurz je po natančni preiskavi našel v stsl. evangelijih samo osem takih primerov, šest pred nedoločnikom, dva pa za narekovaj.⁴ Nekoliko takih primerov je še v drugih stsl. spisih, več pa v drugačnih zvezah.

Za nas je posebno zanimiv primer v stsl. prevodu Pavlovih pisem, namreč v pismu Rimljanom 13, 9. Grško $\tau\acute{o}\ \gamma\acute{\alpha}\rho\ \acute{o}\delta\ \mu\omicron\iota\chi\epsilon\upsilon\sigma\iota\varsigma\ \dots$ je stsl.

³ O tem sem pisal v *Slovu* 3 (Zagreb 1953), str. 11.

⁴ J. Kurz, *K otázce členu v jaz. slovanských. Byz. Slav.* 7 (1937/8), str. 212 do 340; 8 (1939—1946), 172—288, posebej 280—285. Več primerov je za *iže, jaže, ježe* pred predlogi, prislovi in deležniki.

prevedeno: *ježe bo: ne prêljuby sztvoriši...* Latinsko: *nam non adulte-rabis*. Dalmatin (1584): *Sakaj ker je rezhenu*. Hren (Čandik): *Satu kir je rezhenu*. J. Japelj (1786) pa povsem samostojno posnema grško in staro-slovensko obliko, ohranjeno v vseh katoliških slovenskih prevodih do danes: *Zakaj to: Ne prešuštvoj...* Slovenski prevod v izdaji Britanske biblijske družbe leta 1914 pa se tu pridružuje latinskemu prevodu (*Kajti: Ne prešuštvoj*) kakor večina novih prevodov drugih narodov. Japelj je tu nedvomno samostojno gledal na grški izvirnik in najbrž tudi na cerkvenoslovanski prevod. Podobno bistro samostojnost sem pri Japlju opazil tudi na drugem mestu, ki je prizadevalo velike težave prevajalcem raznih narodov (Mt 12, 53).

Japelj je izjemni pomen grškega člena posnemal bistveno drugače kakor stsl. Konstantinova književna šola. Nasprotno pa se Friz. spomenik II v rabi izjemnega pomena zaimka *ježe* ne le ujema z najstarejšimi csl. spomeniki, temveč jih po spretni stilni in govorniški rabi celo daleč presega. Zato moramo obžalovati, da je češki slavist J. Kurz v temeljiti monografiji o tem vprašanju naš spomenik prezrl, pač zaradi tega, ker ni v strogem pomenu starocerkvenoslovanski. Toda ravno to mesto tako odlično spada v starocerkvenoslovansko književnost, da ga ne sme prezreti noben jezikoslovec te stroke.

Veliko število zaimka *eže* je bilo V. Jagiću dokaz za csl. prvine v Frizinških spomenikih. A gledal je le na glasovno obliko, češ da bi karantansko moralo biti *ere* po vzoru *tere* v Friz II 52 in 110 za csl. *teže*.⁵ St. Škrabec je take in podobne Jagićeve glasoslovne razloge zavrnil in vztrajal v svojem mnenju, da jezik Frizinških spomenikov ni mešan s csl. prvini.⁶ Pozneje je strokovnjaško dokazal, da je sedanji slovenski ozi-ralni zaimek *ki* nastal iz stsl. *iže*, vzročni veznik *ker* (hrv. *jer*) pa iz *ježe*. Namesto sedanje oblike *ki* so do 18. stoletja splošno pisali *kir*, ki očitneje kaže na zvezo z *iže*. Vzročni veznik *ker* pa se tako piše že od 15. stoletja: izjemoma so namesto *ker* po površni izgovarjavi pisali *kir*. A v ljudski govorici so namesto *ker* precèj splošno rabi *kè*; ta ljudska oblika ima širši pomen nego književno *ker*.⁷

Škrabčevi dokazi za prvotno slovenski značaj zaimka *eže* so izredno pomenljivi za pravilno razumevanje Frizinških spomenikov. Z njimi je zavrnjeno ne le Jagićevo mnenje o csl. glasoslovju v tem primeru, temveč

⁵ ASPH 1 (1876), 450.

⁶ St. Škrabec, *Jezikoslovni spisi* (Ljubljana 1916—1919), 146—149.

⁷ Škrabec, o. c., 310—318, 327—344; M. Pleteršnik pa v svojem slovarju I, 395 in 398, navaja Miklošičevo mnenje, da je *ker* in *kir* iz csl. *kydeže*.

tudi mnenje A. Isačenka idr., da je *eže* v pomenu *da — ker* moravizem.⁸ S tem je *eže* v naših spomenikih mnogo bolje pojasnjeno nego z mnenjem, da je to čisto esl. ali moravska oblika; *eže* v pomenu *da — ker — kar* je brez dvoma bolj slovenski nego cerkvenoslovanski. Umevno je, da je Škrabec po takšnih dokazih vztrajal v svojem, danes že zastarelem mnenju o čisto slovenskem jeziku Frizinških spomenikov. Zaimek *eže* pa je semantično (pomenoslovno) pravilno razložil.

A kakor Jagić tako tudi Škrabec ni zapazil izjemne sintaktične rabe stsl. *ježe* za izjemni pomen grškega člena *τό*. Ravno ta izjemna sintaktična raba je najočitnejši slovniški dokaz za vpliv esl. knjižnega jezika na Friz II. O slovniških oblikah in o besedah (besednem zakladu) je vedno mogoče disputirati, so li slovenske ali cerkvenoslovanske; še Fran Ramovš je mislil, da so vse slovenske.⁹ Vsebinski dokazi za vzhodne in esl. idejne prvine so zapleteni in v nekaterih primerih dvomljivi. Izjemna raba zaimka *ježe* v izjemnem pomenu grškega člena srednjega spola pa je nedvomno in očitno umetna tvorba knjižnega esl. jezika genialnega Konstantina kot psihološko in semantično bistro utemeljeno pomožno sredstvo za izražanje značilne grške posebnosti.

Prvi Frizinški spomenik ima najmanj cerkvenoslovanskih prvin. V njem srečujemo *eže* v pomenu *ker* (*kè*) ali *da* v. 16 (*eže se mi tomu hotêlo, emuže mi bi ne dostalo hotêti*), v. 17 (*eže jesam ne spasal nedêla*); v pomenu *kar* v. 11 (*eže jesam stvoril zla*), v. 15 (*eže pomno*), v. 19 (*mnogoga, eže protiv bogu*); moški tožilnik množine v. 23 (*grêh ... mnozêh i venêih i manših, ježe jesam stvoril*), v. 32 (*s temi, ježe vzoveš*); v pomenu *katero* v. 34 (*eže jest ugotovl'eno*). Friz III ima *eže* samo dvakrat, obakrat v isti konstrukciji (v. 30, 35 *eže jesam stvoril — kar sem storil*), ki se ponavlja tudi v Friz I.

Friz II se odlikuje po dveh posebnostih. Enkrat ima *eže* nedvomno pomen *da* (v. 30 *eže bêše prvê člobêci*), šestkrat pa izjemni pomen grškega člena srednjega spola (v. 20—25). Enkrat pomeni *katero* (v. 64 *eže jest ugotovl'eno*), dvakrat *kar* (v. 79, 107: *eže je ... stvoril; eže ... stвориšê*), enkrat pa je pomen nekoliko dvomljiv, namreč v bližnji zvezi (v. 19) z izrednim pomenom grškega *τό*. Dvomljiv pomen: *Ostanêm sih mrzkih del, eže sôt dêla sotonina* (17—20) razlaga Vondrák kot pomoto za *jaže* (množina srednjega spola),¹⁰ a verjetnejši je pomen *ker* ali *kar*. Noben

⁸ Gl. SR II, 151.

⁹ F. Ramovš in M. Kos, *Brižinski spomeniki* (1937), str. 8—15. Pozneje je z velikim razumevanjem priznaval dokaze za vzhodne in esl. prvine.

¹⁰ V. Vondrák, *Frisinské památky* (1896), 70.

slavist pa se še ni dotaknil vprašanja o šestkratni ponovitvi *eže* v. 20—25, čeprav že tolikšno kopičenje iste besedice bode v oči, zbuja pozornost in izziva znanstveno obravnavanje. Še mikavnejša je (žal premalo opažena) lepa literarna oblika vznesenega govorniškega sloga. Običajnejši, a vendar nekoliko dvomljivi *eže* v krepkem stavku: *eže sot děla sotonina* — pa je prikladen prehod k izjemni sintaktični funkciji istega oziralnega zaimka. Kar poglejmo:

*Ostanêm sih mrzkih (19) děl, eže sot děla sotonina: (20) eže trěbo tvorim, (21) brata oklevetam, eže (22) tatva, eže razboj, eže plti (23) ugojenije, eže roti, koiže ih (24) ne pasem, nu je prestopam, (25) eže nenavist.*¹¹

Prvo *eže* v 20. vrsti bi slovensko pač mogli prevesti z *da* ali *kè*. Toda naslednje petkratno ponavljanje istega zaimka odločno opozarja na sintaktično funkcijo za narekovaj in kot samostojni poudarek, ki bi se mogel nekoliko izraziti z našim *pa* — *in pa*. Stilno in govorniško je oziralni zaimek pred *brata oklevetam* prav primerno izpuščen, da tem močnejše zveni edinstveno posebni *eže* pred naslednjimi štirimi samostalniki, zatem pa sta kot nekak oddih uvrščena dva kratka stavčna člena brez *eže*, da je na koncu naštevanja satanovih del tem ostreje poudarjeno: *eže nenavist*. Količkor mi je znano, ni v vsej stari csl. književnosti nobenega primera za prav takšno rabo *eže* pred samostalniki. Če bi se pa vendar kje kaj podobnega našlo, tedaj pa je nedvomno gotovo, da je mesto v Friz II v svoji celoti popolnoma edinstveno v vsej stari csl. književnosti, edinstveno tako po literarni stilni kakor tudi po izredni slovniški obliki.

Kakor je iz *eže*, *ježe* nastalo *jer*, *ker* (prekmursko *ar*), tako je iz stsl. veznika *teže* (češko; *těž*) že v 10. stoletju nastalo *tere* — Friz II, 32 in 110, poznejše *ter*. V nasprotju s skoraj soglasnim mnenjem slavistov je profesor J. Vašica v razpravi *Anonimna homilija Clozovega rokopisa s pravne strani* (predaval v Češki akademiji znanosti leta 1952) predložil novo razlago tega izraza. Po mnenju uglednega češkega slavista *tere* v Friz II ni veznik, temveč samostalnik *těža*, ki se ponavlja v Metodovem govoru, Cloz 77 in 145, v Metodovem nomokanonu in v drugih starih csl. spomenikih v pomenu: prepir, spor, pravda (proces), zadeva (causa). S to razlago bi bila odstranjena stilna trdota obeh navedenih mest Friz II.

Če *tere* razlagamo kot veznik, tedaj v Friz II, 32—34 (*tere* neprijaznina vznenavideše, a božju vzljubiše) manjka samostalnik (dela?), *božju* pa moramo popraviti v *božja*, da dobimo primeren smisel. Z razlago *tere* za *těže* pa brez popravka dobimo gladek slog in primeren smisel: Zadeve hudičeve so zasovra-

¹¹ Opustimo ta mrzka dela, *kè* so dela satanova: da malikujemo, brata oklevetamo, pa tatvina, uboj, poltena naslada, prisége, ki jih ne držimo, temveč prelamljamo, in pa sovraštvo.

žili, a božjo (zadevo) vzljubili. Toda v tem primeru bi bila pokvarjena zveza s prejšnjim stavkom. Sprva so bili ljudje v obličje taki kakor smo mi, *ter* so... *Ter* tu prav primerno pomeni *pa*, kakor še pozneje pri slovenskih protestantskih piscih (Pleteršnikov slovar II, 664).¹² Razen tega je zveza *težę neprijaznina* (mn. sred. sp.) nemogoča. Samostalnik *dela* pa se štirikrat ponavlja (Friz II, 19, 26, 42), enkrat celo v enaki zvezi (v. 19 *dela sotonina*), kakor spada sem v v. 32–34; mrzka *dela*, ki jih moramo mrziti, sovražiti (v. 26 in 35).

V Friz II, 110–113, bi bila s *tere* v pomenu *težę* odpravljena dvojna trdota. *Tere* namreč sledi za deležnikom *prizvavše*. Vrhu tega dvakratno ponavljanje izraza *grehi* (v. 111 *grehi*, v. 113 *grehov*) ni skladno s sicer gladkim slogom Friz II. Priznati moramo, da je veznik *tere* za deležnikom *prizvavše* (t. j. prizvavši) težko mogoč; morebiti je pred *tere* nekaj izpadlo, kakor tudi na nekaterih drugih mestih Friz II čutimo vrzeli. Ponavljanje *grehov* (v. 113) za *grehi* (v. 111) pa je nastalo zaradi tega, ker je na koncu ponovljena tedanja preveč ustaljena formula *isповѣdni бѣдѣ grehov vaših*, okorno prikrojena po nemškem vzorcu, ki je ponovljena celo v gladkem starem csl. besedilu spovedne molitve v Sinajskem evhologiju 72 a. 5–6 (*tebѣ бѣдѣ азъ isповѣденъ*). Razlaga češkega slavista, da je bil izraz *grehi* (v. 111) prvotno obrobna glosa za *težę*, se zdi nekoliko prisiljena in težka.

Podmena J. Vašice z ene strani bistroumno odpravlja stilno trdoto Friz II, z druge strani pa zadeva na nove težave. Predvsem bi bilo treba rešiti gramatično vprašanje, če je *tere* sploh moglo nastati iz *težę* (teža). Hipoteza češkega slavista v vsakem primeru zanimivo osvetljuje dve težki mesti Friz II. Če bi bila utemeljena, bi dokazovala, da je v Friz II razen drugih csl. prvin ohranjen značilni Metodov csl. pravni izraz.

SV. LAVRENCIJ

Staro izročilo o Lavrencijevem mučeništvu daje ključ za pravilno umevanje csl. oblike *prinizfę* v Friz II, 100. V Friz III, 44, pa je sv. Lavrencij imenovan v tako nenavadni zvezi, da še do danes ni pojasnjena.

Vzorno oblikovno izražanje v Friz II, 100, je slavistom prizadevalo nepremagljive težave. Tudi v petem mojem članku (*SR* III, 419 s.) je ostalo še nekaj nejasnosti in omahovanja, ker v ljubljanskih knjižnicah nisem mogel dobiti vse potrebne znanstvene literature. Po večletnem iskanju in razmišljanju bom poskusil to mesto dokončno pojasniti.

¹² V hrvatskem in srbskem jeziku se je stari veznik *teže*, *tere* ohranil v oblikah *te* (navadno), *ter*, *tere* (redko) v podobnem pomenu, kakor ga navaja Pleteršnik. Zglede navaja Iveković-Broz, *Rječnik hrv. jezika II*. V družbi dobrih hrvatskih in srbskih stilistov sem slišal pravilo: *i* spaja, *te* razstavlja. Navodilo Slovenskega pravopisa (1950) bi bilo treba revidirati in dopolniti z upoštevanjem Friz II in poznejših starih piscev, ki opozarjajo na pomen *pa* in s tem pojasnjujejo sedanji pomen. Oblikoslovni razvoj *tere*, *ter*, *te* je podoben kakor *iže*, *kir*, *ki*.

V veliki zbirki virov za življenjepise svetnikov, *Acta sanctorum*, ni objavljen (Aug. II. Paris 1867) noben vir, ki bi se dovolj ujemal s Friz II, 100. Šele v časopisu *Analecta Bollandiana* 1933 je bila objavljena stara rimska legenda o sv. Lavrenciju, v kateri se dvakrat ponavlja *furcis ferreis comprimebant* (str. 92). Ker je ta legenda bila učenim bolandistom skoraj tri stoletja neznana (delo so začeli sredi 17. stoletja), se je zbuval dvom, če je v zgodnjem srednjem veku kaj bolj znana kakor v novem veku. Naposled sem dognal, da je to legendo uporabil že Lavrencij Surius, ki je kot predhodnik bolandistov z obilno uporabo najboljših rokopisov izdal veliko delo *De probatis sanctorum historiis* (Coloniae 1570—1575) v šestih foliantih. Nova izdaja je izšla v Turinu l. 1875—1880 (dvanajst zvezkov) pod naslovom *Historiae seu vitae sanctorum*. Kakor stara rimska legenda, tako tudi Surius ponavlja: *furcis ferreis compresserunt, furcis ferreis comprimentes* (v novi izdaji VIII, 240). Učeni Dimitrij Rostovski, ki je nedvomno uporabljal to latinsko delo, je pravilno prevel: z železnimi vilami. Sklepati smemo, da je bila nazorna podrobnost stare legende znana tudi v zgodnjem srednjem veku.

V besedah *prinъzъše ogni pečahъ* je čudovito natančno izraženo vse, kar obsega dvakrat ponovljena značilnost rimske legende. Grafično pomankljivo zapisani deležnik *prinъzъše* (množina m. sp.) je že Vostokov pravilno tako rekonstruiral. Miklošičev slovar navaja (str. 675) s predlogom (*pri*) sestavljeni glagol *pri-nъzъ* le iz poznejšega srbskega prologa (kratka žitja svetnikov; rokopis iz leta 1572), a v drugačni zvezi (*k zemli prinzi palicu*), pa ga netočno prevaja *ἐπεκείδεν, suffulcire*.

Značilna slabost Miklošičevega staroslovenskega slovarja je, da pri starih slovanskih besedah v bibličnih in liturgičnih prevodih navaja kot pravilni pomen le odgovarjajoče izraze grškega izvornika in latinskega prevoda,¹³ ker Miklošič v svojem mnenju o panonski domovini stsl. knjižnega jezika ni videl odlik stsl. svobodnih prevodov; pretiraval je slabosti v prevodu ter precenjeval vrednost nekaterih površno ohlapnih grških besed, n. pr. *βάλλω, τιθῆμι*. Pri glagolu *prinъzъ* ni čutil, da se v njem skriva tudi odtonek *zabodem, zasadim (zapičim)*. Isto enostranost ponavlja pri

¹³ Namenoma pišem *odgovarjajoče*, ker ima *ustrezen* odtonek uslužnosti in primernosti, a v zgornji besedni zvezi je izražena neka neprimernost. Preneseni pomen glagola odgovarjati je širši; saj more biti odgovor tudi manj primeren. Mednarodna prenesena raba glagola odgovarjati ni tako protislovenska, da bi se morala kar docela zatreti. Naš veliki slovničar dr. Breznik je po mnenju J. Solarja »premalo psiholog, včasih ne čuti pomenskih odtenkov v drugačni konstrukciji« (*Cvetje* 19, 1944, str. 53).

glagolih *οἰκονομῶ* (str. 95) in *οἰκονομῶ* (str. 98). Prvi se v stsl. evangelijih ponavlja trikrat v obliki tvornega preteklega deležnika, dvakrat v ednini *οἰκονομῶ* (Mt 27, 48; Mk 15, 36), enkrat pa v množini *οἰκονομῶντες* (Jan 19, 29) po slovniški obliki natanko kakor v Friz II, 100, in nazorno potrjuje pravilnost rekonstrukcije Vostokova. Miklošič navaja pomen grškega *περιτίθημι* in latinskega *circumimpono*. Ta grški izraz se ponavlja na vseh treh mestih, latinska Vulgata pa na enem mestu (Mt 27, 48) s prevodom *imposuit* nekoliko opozarja na neprimernost suženjsko dobesednega prevoda po grškem izvorniku. Stsl. glagol natančneje pomeni *nataknem* (*nabodem*), kakor ima slovenski biblični prevod; Doklerjev grško-slovenski slovar navaja, da ima obsežnejši grški glagol tudi ta pomen.

Še bolj pomenljiva je raba glagola *οἰκονομῶ* (Jan 18, 11). Miklošič ga po grškem izvorniku prevaja z izredno ohlapnim *πάλλω* in z boljšim latinskim *insero*, ker je uvidel, da latinski biblični prevod *mitto* še premalo popravlja preveliko ohlapnost grškega glagola. V drugih zvezah pa prevaja Miklošič natančneje *infigere*, *defigere*. Pravilni slovenski prevod, Jan 18, 11, je *vtakni*; natančni latinski pa *infige*. Mt 26, 52, ima tu *ἀποστρέψων*, latinski prevod *converte*, stsl. *οὐστράτι* natančno po grškem izvorniku. Savina knjiga prenaša ta prevod v Jan 18, 11; v tem smislu je treba dopolniti Jagićevo pripombo k temu prevodu.¹⁴

Pomen sestavljenk glagola *οὐστράτι* je najrazločneje ohranjen v esl. *pronozati*, *pronoziti*, ki še živi v ruskem jeziku in pomeni *prebosti*, *predreti*, *presuniti*. *Prinoziti* izredno natančno zadene latinsko *furcis ferreis comprimere* — pritiskam z železnimi vilami, t. j. z ostrim orodjem, da je s pritiskom združeno tudi zbadanje. Redki esl. glagol se torej samo v Friz II javlja s polnim krepkim stsl. knjižnim pomenom. Vrh tega je samo tu ohranjena vzorna stsl. sintaktična zveza *prinoziti ogni* brez predloga. Enako tudi *pečahō* izvrstno soglaša s starejšimi latinskimi poročili, da so Lavrencija pekli, kakor se peče meso za jed.

Friz II, 100, torej nikakor ni ljudsko panonsko izražanje, niti tvorba misijonarjev pred prihodom Cirila in Metoda ali domačih duhovnikov po Metodovi smrti, temveč mu je vtisnjen posebno očiten pečat Cirilove stsl. književne šole. Ni pa mogoče dognati, če je ta umetnina oblikovana po grškem ali latinskem viru. Ker nam še ni znano nobeno grško besedilo s to nečloveško kruto podrobnostjo, bi bilo verjetno, da je vsebina samostojno posneta po latinski legendi; izredno krepka in živa oblika pa

¹⁴ Jagić, *Entstehungsgeschichte der ksl. Sprache* (1913), 333.

bolj spominja na kak izvornik v gibčnejšem grškem jeziku. Stsl. izražanje v našem spomeniku je veliko lepše in popolnejše izklesano nego v latinski legendi; vprašanje je, če se sploh more dobesedno natančno prevesti v latinski jezik. Vprašanje bi morebiti utegnili rešiti klasični filologi s poskusom natančnega prevoda v grški in latinski jezik.

Klasično dovršena stsl. označba Lavrencijevega mučeništva je v družbi drugih krasnih literarnih oblik Friz II bleščeč biser srednjeveške književnosti vseh narodov.

Kakor je v Friz II edinstveno dovršeno označeno Lavrencijevo mučeništvo, podobno je Lavrencijevo ime v Friz III navedeno v izjemno nenavadni zvezi. Doslej niso našli nobenega starega vzorca te vrste z Lavrencijevim imenom v taki zvezi, niti v latinskem niti v starem visokonemškem jeziku. Vendar ni verjetno, da bi bila ta posebnost našega spomenika docela osamljena.

Tretji Frizinški spomenik je v jedru podoben prvemu, a uvod in zaključek je drugačen. Oba sta si podobna v naštevanju svetnikov in grehov. Velika razlika pa je v slogu; slog tretjega spomenika je živahnejši nego v prvem. V govorniškem slogu III. spomenika se svetniki trikrat naštevajo, najprej Marija, Mihael in Peter, potem samo Marija, nazadnje pa v 44. vrsti Marija in Lavrencij. V III. spomeniku imajo svetniki okrajšani latinski pridevek *ste*, Lavrencij pa *sto* (Lavrencu); isti latinski pridevek imajo svetniki v tedanjih nemških molitvah. V I. spomeniku pa imajo svetniki polno izpisan slovenski pridevek *svetemu*, *svetej*; z imenom se naštevajo isti svetniki, kakor so v III. spomeniku naštetih na prvem mestu. Iz tega se vidi, da je oblika I. spomenika morda nekoliko mlajša nego tretjega, ker je bolj poslovenjena. Pa tudi v Friz III so imena svetnikov deloma poslovenjena po pravilni slovenski sklanjji: Marije, Mihaela, Petra (v. 12—15), Mariji, Lavrencu (v. 43 s.), medtem ko so v nekaterih nemških molitvah istega časa svetniška imena kar sredi nemškega besedila navedena v čisto latinski obliki, n. pr. v Otlohovi molitvi: *sancti Stephani, sancti Laurentii* idr. Toda v slogu in besednem zakladu Friz III se vpliv stare csl. književne šole kaže očitneje nego v Friz I, zlasti v toplem govorniškem zaključku, posebej v stopnjevanju glagolov *izbaviti*, *uhrani*, *spasi*.¹⁵

Kako je prišel Lavrencij v naš spomenik, ko ga ni v nobenem znanim nemškem ali latinskem spomeniku te vrste? Nedvomno je to iz-

¹⁵ SR III, 115. — O liturgičnih posebnostih I. in III. spomenika strokovnjaško razpravlja F. Ušeničnik v *Bog. vestniku* 1936, 81—98.

jemno, kar se kaže tudi v okoliščini, da je imenovan šele na tretjem mestu in da je nekako podrejen običajnim trem svetnikom, ki so imenovani v I. spomeniku in enako v tretjem, pa na prvem mestu. Z druge strani je bil Lavrencij v zgodnjem srednjem veku poseben pomočnik zoper grešnost, kakor je izrečeno v stari liturgični molitvi: Da nobis Domine vitiorum nostrorum flammam extinguere, qui beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Ta molitev se ponavlja v vsakdanji liturgični zahvali po maši. Odločilni razlog pa je, da je bil v kraju, kjer je naš spomenik nastal ali se prvotno uporabljajal, Lavrencij posebno česčen, morda kot zaščitnik krajevne ali škofijske cerkve.

Že J. Kopitarju je bilo znano, da so nekdanje v takšnih molitvah tu in tam z imenom naštevajali krajevnega cerkvenega zaščitnika in da bi kdo po tem imenu skušal dognati kraj nastanka te molitve, toda po Kopitarjevem mnenju brezuspešno, ker je število Lavrenciju posvečenih cerkvá preveliko (*in finitus numerus ecclesiarum*).¹⁶ Nam zadošča razlog, da je Lavrencij v našem spomeniku imenovan kot krajevni ali škofijski zaščitnik ali kot krajevno posebno česčen svetnik, pa naj je nastal kjerkoli. M. Kos v soglasju z nemškimi zgodovinarji trdi, da je bil Lavrencij priljubljen cerkveni zaščitnik karolinške dobe, posebej značilen za nekdanje rimske kraje.¹⁷ Z druge strani je dognano, da je bil ta svetnik posebno česčen v nekdanjem Noriku kot patron metropolitske cerkve v mestu Lauriacum (Lorch) in da sta pozneje Salzburg in Passau pospeševala njegovo česčenje kot oporo za težnje, da svojo cerkveno oblast čimbolj razširita po ozemlju nekdanje noriške metropolije.¹⁸ Ko se je salzburški nadškof Adalvin pripravljajal za tekmovanje s Cirilom in Metodom, je leta 865 v Panoniji med drugimi posvetil tudi cerkve sv. Lavrencija, Mihaela in Petra; torej je Lavrencij v družbi svetnikov, običajno imenovanih v spovednih molitvah.¹⁹ Kakor so se nekdanje v spovednih molitvah tu ali tam priporočajali patronu svoje krajevne ali škofijske cerkve, tako se nekateri redovniki (n. pr. frančiškani) še danes v očitni spovedi (*Confiteor*) spovedujejo svojemu sv. ustanovitelju.

S tem je dovolj pojasnjeno, kako je Lavrencij prišel v naš najstarejši književni spomenik.

¹⁶ Kopitar, *Glagolita Clozianus* (1836), str. XLIV.

¹⁷ M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (1936), 99.

¹⁸ I. Zibermayr, *Noricum, Baiern und Österreich* (1944), 165—169; 347—357.

¹⁹ Kos, o. c., 97—99; 139.

Isačenko je poskusil rekonstruirati staro nemško besedilo, ki naj bi bilo vzorec za Friz III, toda njegova metoda tu ni pravilna.²⁰ Lavrencijevo ime je povzel po stari Otlohovi molitvi (Otlohs Gebet) iz nemške zbirke Müllenhoff-Scherer, *Denkmäler deutscher Poesie und Prosa I* (1864), Nr. 82. A tam je Lavrencij imenovan v bistveno drugačni zvezi in v družbi 14 svetnikov: sancti Stephani, sancti Laurentii, Viti idr. Torej nikakor ne v spovedni molitvi in ne v družbi sv. Marije kakor v Friz III, 44. Metodo Isačenkove rekonstrukcije je zelo odločno odklonil češki slavist F. Kopečný kot nepravilno.²¹

Da bi vprašanje do kraja dognal, sem se obrnil na nemške strokovnjake. Po posredovanju zgodovinarja A. Zieglerja (München) mi je dr. H. Rosenfeld, knjižničar bavarske državne biblioteke in docent germanistike, prijazno sporočil, da je Lavrencij imenovan le v zgoraj navedeni Otlohovi molitvi skupno z velikim številom svetnikov, ki se ne navajajo v spovednih obrazcih. Menim pa, da Lavrencijevo ime s tem ni izključeno iz danes neznanih starih nemških ali latinskih spomenikov te vrste.

Dotaknimo se še vprašanja, če je nenavadno dovršeni opis Lavrencijevega mučeništva Friz II, 100, v vzročni zvezi z izjemnim Lavrencijevim imenom v Friz III, 44. Ni neverjetno, da sta se Ciril in Metod v Veliki Moravski in Panoniji, na ozemlju nekdanje noriške metropolije, natančneje seznanila z zgodbo mučeništva sv. Lavrencija, ko sta dobro vedela, da je ta mučenec zelo spoštovan tudi v Bizancu; na zapadnih tleh sta mogla posebej zvedeti za kruti prizor, opisan v Friz II, 100. Ni nemogoča vzročna zveza med Friz II, 100, in Friz III, 44, da je v Friz II zato posebej predstavljeno Lavrencijevo mučeništvo, ker je ta mučenec imenovan v Friz III, 44, ali pa obratno, da se je lokalna posebnost Friz III, 44, zaradi tega trajno ohranila, ker je v neki zvezi s Friz II, 100. A to so le ugibanja in domneve, ki bi utegnile dati pobudo za boljše podprto raziskavanje.

*

Ker so domači in inozemski strokovnjaki nepričakovano blagohotno sprejeli Frisingensia, objavljena v SR III in IV, sem imel za svojo dolžnost, da pregledno osvetlim vprašanje o vzhodnih in zahodnih, cerkvenoslovanskih književnih in panonskoslovenskih (ali tudi karantan-

²⁰ A. Isačenko, *Jazyk a povod Friz. pamiatok* (1934), 20.

²¹ *Slavia* 21 (Praga 1953), 315—321.

skih) ljudskih prvinah, zraven pa dopolnim nekatere vrzeli prejšnjih člankov.

Kolikor morem vedeti, so strokovnjaki pritrdili dokazom za vzhodne in cerkvenoslovanske prvine v Frizinških spomenikih, med njimi tudi tisti, ki so bili prej drugačnega mnenja. Zelo različna mnenja velikih učenjakov od prve polovice preteklega stoletja do danes obilno spričujejo veliko težavnost vprašanj o obliki in vsebini Frizinških spomenikov, posebej glede vzhodnih ali esl. prvin. Nikakor si ne domišljam, da so vsi dokazi neizpodbitno podprti. Vendar je zveza naših najstarejših književnih spomenikov s Cirilom in Metodom dokončno dokazana, pa naj je takih prvin več ali manj. S tem je potrjeno in osvetljeno, da so bili tudi Slovenci deležni prosvetnega dela obeh velikih solunskih bratov in da je bila stsl. književnost razširjena ne le v Panoniji, temveč vsaj nekoliko tudi v Karantaniji. Med Slovenci je živela vsaj do začetka 11. stoletja. Drugi Frizinški spomenik je bil namreč v severozahodnem delu Koroške zapisan na koncu 10. stoletja po glagolski predlogi, t. j. po narekovanju iz glagolskega rokopisa. Torej so takrat vsaj redki slovenski duhovniki še znali brati glagolico. Ni verjetno, da se je znanje težke glagolske azbuke ohranjalo le s pomočjo edinega rokopisa (Friz II), kakor je tudi neverjetno, da bi bilo znanje glagolice kar takoj izumrlo, ko je bil narekovan Friz II. Češčenje sv. Venčeslava med Slovenci in stsl. češka legenda o tem češkem knezu v hrvatskih glagolskih knjigah priča, da so bili Slovenci in Hrvatje še do 11. stoletja vsaj v rahli zvezi s češko stsl. književnostjo in liturgijo.

Po dosedanjih izsledkih bi bilo mikavno iznova raziskati odnos II. Frizinškega spomenika do Klimentovega govora v spomin apostola ali mučenca ter obratno odnos tega govora do zahodnih vzorcev. Toda to vprašanje sega daleč v esl. književnost ter presega okvir naslova *Frisingensia*.

R é s u m é

L'auteur passe en revue les éléments orientaux et occidentaux qu'il a étudiés déjà dans ses articles *Frisingensia* I—VI, et il les complète par deux chapitres nouveaux: «Ježe» et «St. Laurent».

«Ježe». L'emploi exceptionnel du pronom relatif neutre v. slave *eže* dans Fris II, 20—25, représente par sa fonction syntactique une création grammaticale originale et caractéristique du traducteur génial que fut Constantin-Cyrille. C'est que *eže*, dans ce contexte, possède une valeur et un accent particuliers en tant qu'équivalent de la fonction syntactique exceptionnelle de l'article grec *τό*.

Ce passage qui se signale par sa belle forme littéraire et par son style orateur représente un bel exemple du vieux slave littéraire tel que l'a créé Constantin.

St. Laurent est cité — ce qui est exceptionnel — dans la formule de confession Fris III, 44; dans Fris II, 100, le martyr de Laurent est évoqué par une formule d'une concision classique: *prinъzъše ogni pečahq*, ce qui est une traduction lapidaire et parfaite du point de vue du style, du texte de la légende latine *furcis ferreis comprimentes ad ignem, assabant*. Cette traduction du récit latin occidental du martyr de Laurent est écrite dans la langue très pure de l'école littéraire v. slave de Constantin. Le nom de Laurent dans la formule de confession Fris III, 44 prouve que ce texte fut composé et utilisé dans une région où *St. Laurent* était particulièrement vénéré. Autant que l'on sache on n'a découvert jusqu'à présent aucun texte vieux-allemand ou latin où le nom de Laurent figurerait dans un contexte semblable.

Les monuments de Freysing confirment d'une manière claire et irrécusable le fait que les Slovènes ont bénéficié de l'activité civilisatrice des *St. Cyrille* et *Méthode* dont l'œuvre représente un composé original des éléments orientaux et occidentaux.

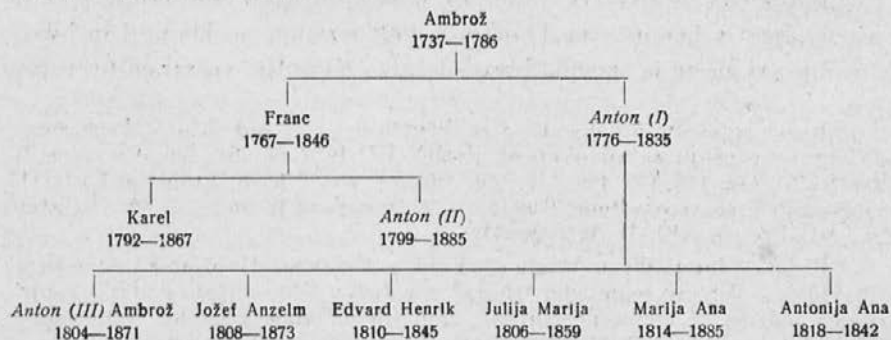
Jože Žigon
PREŠEREN
IN TRIJE ANTONI SCHEUCHENSTUELI

Trije Antoni —? Do zdaj pozna naša literarna zgodovina vendar samo dva, starejšega Antona, ljubljanskega prokuratorja, in njegovega sina Antona, ki sta mlademu Prešernu zagrenila prva leta boja za kruh!

Res je tako v literarni zgodovini — ali pa je tudi dejansko res? Ne-
navadno vprašanje, gotovo; če upravičeno, naj pokaže odgovor.

Zaradi jasnosti in preglednosti začnem z rodovnikom.¹

Scheuchenstueli so staro bavarsko plemstvo, po izvoru iz Rosen-
heima, jugovzhodno od Münchena, ki se je kmalu razselilo tudi po
Avstriji. Tu se je razcepilo v več linij, od katerih je za naše vprašanje
treba upoštevati samo tako imenovano avstrijsko-koroško. Njen ustano-
vitelj je Ambrož Scheuchenstuel, ki je leta 1768 prišel v Celovec kot
železarski nadzornik. Njegovi potomci v dveh rodovih — več nam jih ni
treba — pa so naslednji:

¹ C. Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, B. 29; A. Pantz, Die Gewerken im Bannkreis des steirischen Erzberges, Jahrbuch ... Adler, N. F. XXVII—XXVIII, 1917—1918, 286—289; A. Žigon, Prešernova čitanka II, 1914 (1925), 58—66; isti, Ob Langusovi sliki Julije Primčeve, DS XXXIV, 1921, 58—45, posebno opomba 9; te literature pri posameznih Scheuchenstuelih ne navajam več.

Torej zares trije Antoni, živeči v Prešernovem času, zaznamovani po starosti z I, II, III: dva ljubljanska (oče in sin) ter en celovski (nečak oziroma bratranec). Njihovo življenje pa bo treba orisati nekoliko natančneje, če hočemo pojasniti zastavljeni problem.

Starejšega ljubljanskega Antona I naša literarna zgodovina dovolj dobro pozna.² Samo osnovne podatke naj ponovim in nekoliko izpopolnim: rodil se je 29. marca 1776 v Celovcu in prišel 1799. ali 1800. leta v Ljubljano, kjer je služboval do svoje smrti 13. junija 1855, najprej pri deželnem sodišču, potem pa (vsaj že od 1818/19 dalje) kot šef kamerne prokurature.³

Celovškega Antona II pa ne zaslediš v slovenskem znanstvenem tisku, če ga ne iščeš zakrinkanega pod tujo osebo, o čemer pa nekoliko pozneje. Zato je treba njegov življenjepis podati bolj izčrpno.

Rodil se je 22. junija 1799 v Črni pri Prevaljah, kjer je bil njegov oče upravitelj železarne grofa Thurna. Juridичne študije je dokončal na Dunaju 1822. leta in že 1822/23 nastopil službo kot konceptni praktikant pri fiskalnem uradu v Celovcu, kar je ostal do 1829/30, 1850/51 pa prestopil k apelacijskemu sodišču prav tam kot kanclist. V tem uradu, pozneje (vsaj po 1850/51) pa pri deželnem sodišču v glavnem mestu Koroške je počasi napredoval do deželno-sodnega svétnika, bil kot tak upokojen in umrl v Celovcu 9. avgusta 1885.⁴ — Povprečna solidna c. kr. kariera, ki pa je, kakor bo videti, po naključju enkrat križala — Prešernovo.

Ljubljanski Anton III, rojen 19. novembra 1804, Prešernov sošolec na gimnaziji, v liceju in na Dunaju⁵ — ali res tudi na Dunaju in kdaj? Kidrič pravi, da se je »menda brez 3. letnika filozofije vpisal na univerzo,

² Razen splošnih in v opombi 1 navedenih del glej še F. Kidrič, Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo, RDHV III, 1926, 60—64; isti, Prešeren II, 1958, 36, 95, 112, 115, 135, 136, 137, 139, 260, 261, 268, 276, in literatura k str. 115 in 116; isti, Prešeren album 1949, 277—78, in passim po indeksu; A. Slodnjak, Prešeren Francè, SBL II, 527—28, 531.

³ Podatki župnijskega urada St. Egid v Celovcu; ljubljanski šematizmi 1801—1835. — Ker so šematizmi izhajali v začetku leta, veljajo podatki v njih redoma tudi še za konec prejšnjega; zato jih navajam z dvema letnicama v obliki ulomka, n. pr. 1822/23, kjer pomeni imenovalec citirani letnik.

⁴ Podatki župnijskega urada v Črni pri Prevaljah; ljubljanski šematizmi 1823—1848; Darstellung des Personal- und Concretal-Status der sämtlichen Beamten bei den k. k. Gerichtsbehörden... in den Kronländern Kärnten und Krain, 1851; F. Fillunger-Battaglia, Friedhof-Notizen, Monatsblatt... »Adler« V, 1901—05, 352. — Zadnji navaja kot rojstni dan 29. junij.

⁵ F. Kidrič, Prešeren II, 36, 37, 39, 115.

tako da bi jo bil moral absolvirati že 1825 pred Prešernom (drugače Kres 1883, 377); toda ker je bil 1824/27 in 1829/30 koncept. praktikant v Celovcu pri fisk. uradu, se zdi, da je vstopil pred absolutorijem v službo ter zaključil študij šele 1827/28...⁶ Ti-le podatki o službi v Celovcu pa so nam že znani, saj smo jih pravkar navedli za celovškega Antona! Oba mlada Scheuchenstuela naj bi bila potemtakem obenem v istem uradu? Neverjetno, nemogoče, tu mora biti neka pomota!

»Drugače Kres«: »nekega dne l. 1825. — bila sta obadva [Prešeren in Jakob Traun] s Scheichenstuhlom in Pillerjem vred pravoslovca v tretjem letu — pride J. Traven v šolsko dvorano...« Temu Traunovemu sporočilu moramo pač verjeti; 1825. leta (natačno 1824/25) je bil torej ljubljanski Anton jurist tretjega letnika na Dunaju, ne pa konceptni praktikant v Celovcu!

Poskusimo, če je mogoče za Antona III izvrtati še kak podatek o njegovem službovanju in tako utrditi, kateri od obeh bratrancev je bil konec dvajsetih let v Celovcu!

Nekega Antona Scheuchenstuela res najdemo vsaj že 1829/30 kot avskultanta pri deželnem sodišču v Gorici in prav tako še 1832/33; 1837/38 in 1838/39 kot svétnika pri deželnem sodišču v Rovinju; 1844/45 pri deželnem sodišču v Trstu; od 1845/46 dalje kot apelacijskega svétnika pri apelacijskem sodišču v Innsbrucku,⁷ kjer je tudi umrl kot upokojeni predsednik deželnega sodišča 18. julija 1871. Da pa je bil to ena in ista oseba, in sicer ljubljanski Anton III, je lahko dokazati: naš inkvizit, z dvojnimi imenom Anton Ambrož, sin Antona in Antonije Scheuchenstuel, rojene Gollmayer, se je poročil 24. novembra 1834 v Gorici z Jožefo pl. Stabile-Sailenberg, ki je umrla v Innsbrucku 6. februarja 1887. kot vdova po pokojnem predsedniku deželnega sodišča, kar je bil njen mož vsaj že leta 1859, ko mu je umrla mati.⁸ Ko je 1835. leta umrl stari Scheuchenstuel, je med otroki naveden na prvem mestu kot aktuar v Rovinju.⁹ On je napisal in dal natisniti prigodnico ob poroki svojega brata Jožefa z Julijo Primčevó 28. maja 1839.¹⁰ Pri njem v Trstu je umrla

⁶ Prešernov album 278; v bistvu enako že v RDHV III, 60, in Prešeren II, 62, 124, 136.

⁷ Tržaški šematizmi 1830, 1833, 1838, 1839, 1845; dunajski šematizmi za vso Avstrijo 1846; podatki župnijskega urada St. Jakob v Innsbrucku.

⁸ L. Schiviz-Schivizhoffen, Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca 1904, 329; osmrtnica za Jožefo in za Antonijo Scheuchenstuel dd. 7. februarja 1887 in 27. avgusta 1859 v ljubljanski Muzejski knjižnici.

⁹ Zapuščinski akt Antona Scheuchenstuela star. v Državnem arhivu LRS.

¹⁰ Literaturo gl. Prešernov album 278!

18. septembra 1842 sestra Antonija.¹¹ Njegovo ime, poklic in bivališče stoji na osmrtnici za najmlajšim bratom Edvardom iz leta 1845 prav tako, kot smo jih navedli zgoraj v biografiji.¹²

Nobenega dvoma torej ne more biti, kdo je Anton II, kdo Anton III, kaj sta bila in kje sta služila. Kidrič je sicer naletel na Antona II, ni ga pa ločil od Antona III, marveč prenesel življenjske podatke prvega na drugega, skratka, *zamenjal je dve povsem različni osebi*.

Ta zamenjava pa gre še dalje in se po sili spravlja celo v zvezo z veliko umetnino slovenske literature — s Prešernovim »Slovesom od mladosti«.

Tako-le nadaljuje Kidrič zgoraj pretrgani pasus: »nato pa [je ljubljanski Anton Scheuchenstuel] dobil sept. 1829 adjutum, za katerega je prosil tudi Preš., a postal že marca 1830 avskultant dež. sodišča v Lj.,¹³ kjer pa ni ostal dolgo (šemat. za Ilirijo od 1831 dalje ga sploh ne navaja) ...«

Nobena teh trditev ni resnična. Šematizmi za Ilirijo navajajo vse do konca (1848) Antona Scheuchenstuela, seveda ne ljubljanskega, ampak celovškega, ki sta pa za Kidriča ena oseba. Anton III ni bil nikdar avskultant ljubljanskega deželnega sodišča, niti ne Anton II: prvi je bil tedaj avskultant v Gorici, drugi kanclist v Celovcu, avskultant deželnega sodišča v Ljubljani 1830/31 pa brat Antona III, Jožef, poznejši mož Julije Primčeve.¹⁴ In kar je za nas glavno: za *adjutum*, ali natančneje, za mesto konceptnega praktikanta pri fiskalnem uradu v Celovcu s pripadajočim adjutumom 300 gld. letno *ni prosil ljubljanski, marveč celovski Anton* in ga tudi dobil.

Da razpršim še kakršne koli morebitne dvome o tem, naj navedem še dokaze iz arhivalij. Aktov samih že pred tridesetimi leti ni bilo,¹⁵ v zadostno nadomestilo pa so nam repertoriji ljubljanskega gubernijskega arhiva za 1829/30, kjer beremo: »Scheuchenstuel Anton v, Fiskalamts-konzeptspraktikant zu Klagenfurt, — [bittet] um Verleihung des dort-ämtlich erledigten Adjutums.« Isto v nekoliko manj jasni obliki stoji

¹¹ Zapuščinski akt Antonije Scheucherstuel v Državnem arhivu LRS. — V Prešernovem albumu 1949, 278, stoji pomotoma, da je to bila Marija.

¹² Osmrtnica dd. 12. oktobra 1845 v ljubljanski Muzejski knjižnici.

¹³ V bistvu enako že Prešeren II, 135, 136, in RDHV III, 61–62.

¹⁴ Za Antona II in III gl. opombi 4 in 7, za Jožefa ljubljanski šematizem 1831! — Da bi bil Jožef postal avskultant v Ljubljani šele 1832. leta, kot stoji v Prešernovem albumu 1949, 305, ne drži. Tudi podatke o njegovem rojstvu in smrti l. c. popravi v 2. aprila 1808—5. avgusta 1873.

¹⁵ F. Kidrič, RDHV III, 100, op. 85–95.

tudi v vložnem zapisniku za leto 1829 pod številko 17.700, protokolirano 4. avgusta 1829. Prav tako je iz omenjenih registrov in protokolov razvidno, da je celovski Anton v marcu 1830. leta zapustil službo pri fiskalnem uradu v Celovcu — »Scheuchenstuel Anton von Fiskalamiskonzeptspraktikant zu Klagenfurt, — dessen Dienstaustritt«, protokolirano 26. marca 1830 — in prestopil k apelacijskemu sodišču v istem kraju — »Scheuchenstuel Anton v, Apelationsgerichtskanzlist, — Gehaltsanweisung«, protokolirano 18. septembra 1830.¹⁶

Na osnovi sedaj razjasnjene pomote pa je slovenska literarna zgodovina doslej obravnavala dvoje vprašanj: kakšna je bila vloga Antona Scheuchenstuela starejšega ob Prešernovem kompetiranju 1829. leta in kako je na odbito prošnjo reagiral pesnik sam.

Zakaj je Prešeren zapustil službo pri kamerni prokuraturi in kdo bi bil utegnil biti kriv, je ugibal že Jernej Levičnik v prvi pesnikovi biografiji: »Nachdem der hoffnungsvolle Mann es versucht hatte, beim k. k. Fiscalamte einen Gang zu machen, trat er aus unbekanntem Gründen zur Advocatur... vielleicht war er verrathen worden?«¹⁷ Če je s tem sumom meril na prokuratorja, je težko odločiti. Kidrič je o njem pred tridesetimi leti menil, da »je ravnal tudi ob prvem razpisu, ko se je potezal za isti adjutum njegov sin, vsaj na videz korektno in nesebično« in Prešernovo prošnjo toplo priporočil. »Toda dejstvo, da je dobil adjutum mladi Scheuchenstuel [= Anton III], opozarja na možnost, da je bila korektnost starega Scheuchenstuela obenem tudi varanje: priporočal je Prešerna, ker je upal, da bodo v Celovcu in potem tudi v Ljubljani upoštevali Scheuchenstuela ml. [= njegovega sina].« Kidrič je tudi pozneje vztrajal pri navidezni prokuratorjevi korektnosti, omilil pa je sumničnje in nazadnje celo sodil, da »vprašanje prave njegove vloge pri reševanju Prešernovih prošenj za adjutum 1829/30 še čaka končne osvetlitve«. ¹⁸ To, kakor vidimo zdaj, utemeljeno opozorilo pa je ostalo samo opozorilo. Slodnjak je n. pr. skušal le na nov način razložiti prokuratorjevo ravnanje, s posebno taktiko; priznal mu je sicer, da je pesnika 1829. leta »gostobesedno« priporočil, mu bil »v splošnem... naklonjen« in ga »večkrat pohvalil... Toda kdo ve, če tega ni delal zato, da je tem laže črnil in tožil adjunkta Morica Flucka, kateremu je bil P. dodeljen,

¹⁶ Državni arhiv LRS, gubernijski arhiv, akta nn. 6.904 de 1830, fasc. 17, ref. 18, in 21.821 de 1830, fasc. 17, ref. 69.

¹⁷ Laib. Zeitung 15. marca 1851, št. 62.

¹⁸ RDHV III, 62; Prešeren II, 135; Prešernov album 278.

Scheuchenstuel pa ga je sovražil.« Pesniku namreč kljub hvali »ni pre-
skrbel nobene uradne podpore in je brezobzirno izkoriščal njegovo
znanje.«¹⁹

Vse take in podobne negativne ocene Scheuchenstuelovega ravnanja
pa so po ugotovitvi, da 1829. leta ni šlo za njegovega sina, brez vsake
osnove.

Za Slodnjakovo mnenje posebej pa zares ne morem reči drugega,
kakor da je za 1829. leto neupravičeno. Fluck je prišel na prokuraturo
v Ljubljano nekoliko za Prešernom, 20. junija, in sicer sprva le kot za-
časno dodeljen konceptni praktikant. Ker pa je bilo kmalu potem raz-
pisano tudi stalno mesto adjunkta na istem uradu, je še sam vložil
prošnjo. Odločujočo besedo je imel v Ljubljani njegov šef, ki je sam
3. septembra — torej mesec dni po priporočilu za Prešerna — sestavil
predlog, terno, in sicer je izmed šestih kandidatov predlagal primo loco
— Flucka s samimi ugodnimi ocenami in argumenti. Njegov kandidat je
tudi prodril kljub nasprotujočemu mnenju višje instance, celovškega
apelacijskega sodišča.²⁰ Res sta se pozneje šef in podrejeni ostro sprla,²¹
toda iz tega ni mogoče delati zaključke o njunem prejšnjem razmerju,
ki po opisanem nikakor ni bilo sovražno.

Morda poreče še ta ali oni, da je stari Scheuchenstuel vendarle bil
neodkritosrčen, češ da je na tihem lahko »pritiskal« sicer res ne za sina,
pač pa za nečaka. — Težko si je predstavljati, da bi bil preudarni in
previdni prokurator ex offio nekaj pismeno priporočal na višjo instanco,
na gubernij, potem pa šel tja in se ustno zavzemal za nekaj drugega,
ker bi se s takšnim ravnanjem razgalil in izpostavljal nevarnosti svojo
kariero. Kaj takega se lahko godi samo v — romanih.

Sodbe o starem Scheuchenstuelu so zelo različne; Kidrič pravi, da je
bil »birokrat prvega reda«, Slodnjak, da je bil »intrigantski«, Wurzbach
pa, da je bil zelo spoštovan jurist, medtem ko za Jožefa, moža Primčeve
Julije, brez okolišev pove, da je bil eden tistih redkih oblagodarjenih, ki
verujejo, da se pravi človek začinja šele pri uradniku.²² Glede njegovega
razmerja do Prešerna pa moramo reči, da je bilo objektivno, še več, da

¹⁹ SBL II, 527—528; Poezije doktorja Francéta Prešerna 1951, XV.

²⁰ Državni arhiv LRS, gubernijski arhiv, akti nn. 10.114, 15.156, 20.195,
22.567 de 1829, in 6.329 de 1830, fasc. 17, ref. 7.

²¹ Poezije... 1951, XV.

²² RDHV III, 62; SBL II, 527; Wurzbach 29, 243: »ein hochgeachteter Ju-
stizmann«; »einer jener wenigen Begnadeten, welche des Glaubens sind, dass der
eigentliche Mensch erst beim Beamten anfangt«.

so resnične besede sestre Lenke: »Rad ga je imel Scheichenstuel, ker mu je hitreje in več znal spisati, kot drugi njegovi pisarji (šribarji).«²³

In zdaj še drugo, najpomembnejše vprašanje, kako naj bi bila vsa ta (izkonstruirana!) scheuchenstuelska epizoda delovala na Prešerna.

»Na Prešernov duševni ustroj je že prvi poraz silno vplival. Dejstvo, da je adjutum dobil sin visokega in razmeroma bogatega uradnika, ki je bil podpore neprimerno manj potreben nego on, in sum v šefovo iskrenost sta legla z vso težo na njegovo dušo«, je sprva menil Kidrič²⁴ in podobno še pred kratkim Slodnjak: »Dne 1. okt. t. l. so vrnili z gubernija odbito prošnjo s prilogami. To je P.-a hudo zabolelo, kakor je mogoče slutiti iz nervozno-srditih potez njegovega podpisa na aktu. Podporo je namreč dobil njegov dolgoletni šolski tekmeč, prokuratorjev sin Anton.«²⁵

Ker ni šlo za prokuratorjevega sina, kar je Prešeren dobro vedel, lahko take »silne« ali »hude« impresije z gotovostjo zanikamo; resničnosti se morajo ukloniti tudi slutnje iz grafologije.

Kidrič je kasneje svojo pravkar navedeno sodbo revidiral in zapisal: »Kdor je upošteval dejstvo, da je Anton pl. Scheuchenstuel ml., ki je dobil 1829 adjutum, že peto leto delal brezplačno, ni mogel soditi, da bi se bila 1829 Prešernu zgodila krivica.«²⁶ Med tiste, ki so tako sodili, pa mislim, da lahko štejemo tudi Prešerna samega; njemu je bila vsa zadeva najbolj znana, tudi to, da ni šlo za šefovega sina, zato gotovo ni naivno pričakoval, »de pade zvezda z nebes«. Prosil je pač »za vsak slučaj«, kakor pravimo, in da se je pozneje lahko skliceval na to, da je že enkrat brez uspeha kompetiral, kar se je 1830. leta tudi zgodilo. Ne njegovo »frajgajstovstvo«²⁷ ne »intrigantski« stari Scheuchenstuel nista odločala 1829. leta pri adjutumu, marveč zelo preprosta okolnost: po službeni dobi je bil zelo mlad, menda celo najmlajši med kandidati.

Tako smo nazadnje pri jedru: ali je neuspeh pri prošnji za adjutum res v kaki relaciji s Prešernovo elegijo »Slovo od mladosti«?

Da, odgovarja naša literarna zgodovina že malone petdeset let. Ivan Grafenauer je menda prvi zapisal tezo: »Iz teh razmer, ko je videl Prešeren, da vkljub vsemu svojemu znanju in prizadevanju ni mogel in

²³ T. Zupan, Kako Lenka Prešernova svojega brata, pesnika, popisuje, 1935, 18.

²⁴ RDHV III, 62.

²⁵ SBL II, 527; pravilna datum sta: prošnjo so vrnili 24. septembra, na prokuraturi pa so jo prejeli 1. oktobra.

²⁶ Prešeren II, 136.

²⁷ I. Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I, 1909, 85.

ni mogel priti do — kruha, so Prešernu l. 1829. vzrasle one elegiške stance ‚Slovo od mladosti‘...²⁸ V svojih kratkih slovstvenih zgodovinah Grafenauer ni več vezal naše pesmi z avtorjevimi neuspehi v boju za existenco, pač pa je nekoliko pozneje to povzel Kidrič: »Ko se je ok. 24. sept. 1829 [prav: 1. oktobra] o situaciji poučil, je začel njegov spomin iskati dokazov za ono težko misel o usodi rojenega ‚berača‘ in o vsemogočnosti ‚goljufij in laži‘, ki se odraža v ‚Slovesu od mladosti‘.²⁹ Približno enaka je zadnja, Slodnjakova varianta: »Ob tej očitni krivici se je pričel poglobljati P.-ov osnovni pesimistični pogled na družbo v podobe in misli Slovesa od mladosti.«³⁰

Za vse tri je torej post quem nastanka naše pesmi čas, ko je Prešeren izvedel, da je njegova prošnja za tako imenovani adjutum zavrnjena, oziroma ko je prejel vrnjeno svojo vlogo, to je 1. oktober 1829 ali morda še kak dan pozneje, ker je prejem potrdil brez datuma.³¹ Slodnjak je še določnejši; po njem naj bi bila »mladost... lepša polovica življenja, ki se je od nekdanj računala v ugodnem primeru na 60 let. Tako bi P. dosegel mejo druge polovice življenja med tretjim decembrom 1829. l., ko je stopil v 30. leto. Domnevamo, da je napisal našo pesnitev med tem dnevom in 8. jan. 1830. l., ko so oddali rokopis 1. zv. Čbelice v cenzuro.«³² — Od kod ima Slodnjak svojih 60 let? Najprej je trdil, da je Danteju sredi življenja 30 let.³³ Ko pa je opazil, da je »in mezzo del camin di nostra vita« 35 let, je Italijana nadomestil z dokaj nejasnim »od nekdanj«. — Prešeren je 3. dec. 1829 šele izpolnil *devetindvajseto leto, ne dosegel mejo druge (Slodnjakove) polovice življenja*, v elegiji pa pravi, da je »dni lepših polovica« že *minila*. Če bi bila ta lepša polovica res trideset let, bi morali za pesem postaviti kot ante quem non 3. december 1830, kar je seveda nemogoče. Ali naj morda vzamemo za »polovico« devetindvajset let? 29 je dolgočasno, nepoetično praštevalo, zanj ne moremo reči niti, da je »od nekdanj«.

Še tehtnejši kot ti računski so pa stvarni pomisleki. Pesmi za 1. zvezek Čbelice so morale biti zbrane že več tednov pred 8. januarjem 1830,

²⁸ Gl. op. 27.

²⁹ RDHV III, 62—63.

³⁰ SBL II, 527.

³¹ Gl. op. 25!

³² Poezije doktorja Franceta Prešerna 1951, 235; »med tretjim decembrom« je treba razumeti »s tretjim decembrom«. — Enako je datiral elegijo že v izdaji Poezij 1946, 172.

³³ Poezije doktorja Franceta Prešerna 1946, 172.

da so lahko opravili vse potrebno pred vložitvijo prošnje za natisk: snovna ureditev, dvakratni prepis (v cenzuro so morali poslati dva primerka), sešivanje (tudi zahtevano), za posvetilo potrebno ustno in pisмено dovoljenje guvernerja Jožefa Kamila Schmidburga (ki ga je bilo treba priložiti) itd., dela dovolj, tako da bi bilo treba iti za post quem non nastanka »Slovesa od mladosti« recimo najmanj v sredo decembra. In v kakih desetih dneh naj bi bil Prešeren svojo pesem zasnoval in dokončno formuliral, tisti Prešeren, ki se je moral še trdo bojevati s pesniškim izrazom in obliko stance in ki je tedaj delal ne samo na kamerni prokuraturi, marveč tudi še pri doktorju Baumgartenu, da je vsaj nekaj zaslužil!

Končno pa imamo še neki dokument zoper Slodnjakovo domnevanje: prav za našo elegijo se je namreč ohranil pesnikov svojeročni zapis,³⁴ ki se od tiskanega teksta v 1. zvezku Čbelice zelo razlikuje, in sicer kot prvotnejši, manj dognani od poznejšega, boljšega. Poglejmo samo zadnjo stanco:

Prešernov zapis

Čbelica I, 23—24

Vé, de rasdjala ľapza perva bode,	Ne milli, ľapiza de perva bode
Kar miel je ľtvarila, nizh ne mara,	Poderla tó, kar milli ľo ľtvarile,
Še veľel bres dna polniti ľode,	Posabi koj neľrezh preľitanih ľhkode
Po juterľhnimu dnevu malo bara,	In ran, ki ľo ľe komej sazeliľe,
In mar ji zhaľov ni derezhnih ľhkode,	Dokler, bres dna de ľmo polnili ľode,
Drugazhe milli zhľovk, ko ľe poľtara,	Suzhé nai v' ľtarjih ľetih zhaľov ľile.
Sa tó, mladoľt! po tvoji temni sarji	Sato, mladoľt! po tvoji temni sarji
Šerzé sdihvalo bode, Bog te obvarji!	Šerzé sdihvalo bode, Bog te obvarji!

Če primerjamo oba teksta, moramo ugotoviti veliko razliko v podrobnostih in še bolj v celoti: prvi kaže še več formalnih in vsebinskih nedognanosti — n. pr. prisiljeni prvi jamb, napačna cezura po petem verzú, stilistična ohlapnost prvih dveh verzov, prozaičnost šestega, natrpanost misli brez pravega votka —, v drugem pa tečejo verzi metrično skoraj brezhibno in tvorijo sintaktično enoto, periodo s pravilnim odmorom za četrtim verzom in s paradoksnim porekom o »sodih brez dna«. Kitica je ne le zelo popravljena, marveč je *predelana*, kar velja več ali

³⁴ NUK, Ms 470, št. 1; priobčil A. Žigon, ZMS V, 1905, 125—124, zadnjo kitico tudi v Prešernovi čitanki II, 19. — Mnenje A. Žigona v tej čitanki o spremembah v 5. in 6. verzú, češ da je tu prvotno besedilo »dosti bolj jasno« glede na enotnost vsebine 4. in 5. kitice, temelji na njegovi arhitektoniki in je aprioristično, Prešernu pa je popravke narekovala notranja zakonitost stance same.

manj za vso pesem. — Prešernov zapis je skoraj šolarsko kaligrafski in brez napak, ima samo nekaj neznatnih popravkov in je torej, kakor je ugotovil že A. Žigon,³⁵ čistopis za Kastelca, prva končna redakcija za 1. zvezek Čbelice. Da je res v zvezi s to publikacijo, izpričujejo tudi Prešernovi zapiski s svinčnikom na četrti strani o sodelavcih in o tem, koliko listov približno obsegajo njihovi prispevki. Zato moramo suponirati najmanj še en starejši koncept in eno mlajšo redakcijo, enako oni v tisku. Vse to pa bi v naznačenem kratkem času terjalo od avtorja tolikega dela, da ga od preobloženega Prešerna ne moremo pričakovati. »Slovo« je potemtakem nastalo gotovo pred 5. decembrom 1829, da, mislim tudi pred 1. oktobrom 1829. Potem pa moramo nazaj do neke nove, za Prešerna pomembne letnice — mejnika, ante quem non in post quem, do 1828, ko je dopolnil osemindvajseto leto. 28 pa je štirikrat 7, torej mnogokratnik števila, ki ima v ljudskem verovanju in tradiciji neki magični pomen. Ko se je Kidrič začel podrobno in sistematično ukvarjati s Prešernom ob pripravljanju za izdajo njegovega dela, se je prav tako ustavil ob tej letnici. Po njegovem je to »starostni mejnik, ... ko se začenja višina življenja«. ³⁶ Zato je datiral nastanek »Slovesa od mladosti« z 1828—29,³⁷ s čimer pa je odpadla vsaka zveza s Scheuchenstueli: dosledno je torej korigiral svojo nekdanjo sodbo, kakor jo je tudi glede starega Scheuchenstuela in »krivice«, in o določenih neposrednih emocijah pesmi sploh ne govori več, marveč mu je samo še na splošno »usedlina sličnega nastroja, kakršnen odmeva tudi iz pisma staršem 1824«, to je prehodne »depresije« in »začasnega«, »neupravičenega [!] pesimizma«. ³⁸

»Slovo od mladosti« je v zametku nastalo po 5. decembru 1828 in bilo kot celota formulirano skoraj gotovo že pred 1. oktobrom 1829. Ko so začeli zbirati material za 1. zvezek Čbelice, je Prešeren (zgodaj jeseni?) pesem prepisal na čisto (= NUK, Ms 470, št. 1), pred zaključkom priprav za almanah pa (konec novembra? začetek decembra?) besedilo še enkrat znatno popravil oziroma predelal (= 1. zvezek Čbelice, str. 22—24). — »Slovo od mladosti« ni narejena pesimistična »začasnica«, marveč *pristen* izraz spoznanja *ose* pesnikove mladosti! Z njegovo nezgodo pri prošnji za adjutum jeseni 1829. leta etiološko nima nobene zveze; ni sicer izključeno, da je ta ali oni, pozneje (po 1. oktobru 1829) dodani detajl v okta-

³⁵ ZMS V, 1903, 123.

³⁶ Prešeren II, 197.

³⁷ Prešeren II, 172—75.

³⁸ Prešeren II, 66, 197, 223.

vah refleks tega dogodka, toda korenine elegije so drugačne in veliko globlje od majhnega neuspeha v karieri.

Zgodba o Prešernu in treh Antonih Scheuchenstuelih je razjasnjena. Kljub temu pa se še vsiljuje vprašanje, če neuspeh pri adjutumu 1829. in še bolj 1830. leta³⁹ ni imel kakšnega drugačnega odločilnega in trajnejšega vpliva na potek pesnikovega življenja in dela.

Ne zanikam najprej, da nesreča ni pustila v njem prav nobenega resentimenta, zlasti drugikrat, ko je imel pesnik že nekaj več pogojev za uspeh. Ta druga nezgoda je imela konec koncev tudi za nasledek, da se je definitivno odločil zapustiti državno službo in se posvetiti advokaturi. Kidrič je to sprva sicer zanikal, pozneje pa v indirektni obliki priznal, češ »je precej verjetno, da bi bil ostal Prešeren... v fiskalni službi, če bi se mu bil meseca junija 1830 prisodil adjutum.«⁴⁰ V boju za advokaturu pa je doživljal tako bridke in se v zvezi z drugimi življenjskimi neprilikami tako izčrpal, da je bila končna zmaga 1846. leta — prepozna. Je pa še tretje, in to najpomembnejše za Prešerna-pesnika: če bi bil dobil adjutum, *bi se bil moral preseliti v Celovec*, kar se navadno pozablja ali pa premalo poudarja.⁴¹ Zapustiti bi bil moral Ljubljano in — Čopa! Kaj pomeni za Prešerna-pesnika pet, šest let (od 1829 ali 1830 do 1835) neposrednega občevanja s Čopom, ni treba še posebej razlagati, saj je splošno znano. Prav tako bi bil ostal brez bratca Andreja, brez čbeličarjev in brez — Julije! In če bi bil živel še dlje v Celovcu, kar je ne samo mogoče, marveč tudi verjetno, če bi se mu bila uradniška kariera posrečila — prva možnost za povratek v Ljubljano bi se mu bila ponudila šele 1834. leta, ko se je tu izpraznila enako adjutirana služba kot ona v Celovcu — tudi brez Korytka in brez — Ane! Zato pa danes ex eventu lahko rečemo: za Prešerna-pesnika in za slovensko literaturo je bila, sit venia verbo, *sreča*, da tistega nesrečnega adjutuma ni dobil. Ob uspehu 1829., 1830. leta bi bila Prešernova podoba gotovo precej drugačna, kakor je, in še določeneje: ne bila bi tako svetla in sugestivna.

V tej perspektivi postane potemtakem sam po sebi malopomemben dogodek iz dnevnega življenja — neuspeh uradniškega začetnika pri neki prošnji — globoka zarez in ena od determinant, ki so oblikovale Prešerna-človeka in Prešerna-poeta po letu 1829 oziroma 1830.

³⁹ Tega je dovolj pojasnil Kidrič, RDHV III, 61–64. — Na osnovi česa je S. Janež v Pregledu zgodovine jugoslovanskih književnosti I, 1955, 155, opisal Prešernovo službovanje v letih 1829–1831, je pač uganka.

⁴⁰ RDHV III, 63; Prešeren II, 156.

⁴¹ Prim. Prešeren II, 156, in SBL II, 527.

Résumé

Après avoir terminé ses études de droit et après son doctorat, Prešeren, en 1828, fit son stage dans une étude d'avocat. Cette période stagiaire fut cependant brève, car, l'année suivante déjà, il entra au service d'État auprès de la procureure de cour (Kammer-Prokuratur) à Ljubljana comme stagiste non-appointé. Le poète ne possédant pas de moyens de subsistance, sollicita, dans cette même année, la place mise au concours de stagiste-rédacteur de la minute auprès de l'office fiscal (Fiskal-Amt) à Klagenfurt, appointée de 500 florins par an. Ce ne fut pourtant pas lui, mais un certain Anton Scheuchenstuel, qui obtint la place. Le chef de Prešeren à Ljubljana s'appelait aussi Anton Scheuchenstuel (1776—1835, dans l'arbre généalogique Anton I). Il avait un fils du même nom (1804—1871; Anton III). A cause de cela, les historiens de la littérature slovène affirmaient, jusqu'à présent, que celui-ci avait été le concurrent heureux de Prešeren et que, très probablement, le père, avec son influence et ses relations, avait, d'une manière peu correcte, évincé Prešeren au profit de son fils. La vérité cependant est qu'Anton Scheuchenstuel, celui qui obtint la place mise au concours, n'était pas le fils du procureur, mais son neveu du même nom, de Klagenfurt (1799—1885; Anton II). Quant à cette affaire, on ne peut donc rien reprocher au chef de Prešeren; au contraire, des documents il résulte qu'il s'est exprimé très favorablement sur le poète et qu'il l'a recommandé. Prešeren n'obtint pas la place pour la simple raison qu'il était, du point de vue de la durée de son service, très jeune; il paraît même qu'il ait été le plus jeune des compétiteurs.

A base de la fausse identification d'Anton Scheuchenstuel de l'année 1829, l'histoire littéraire, par la suite, considérait que le poème de Prešeren «Les adieux à la jeunesse» («Slovo od mladosti») et son pessimisme fussent dans un rapport étiologique avec l'insuccès du poète. Après l'éclaircissement de l'épisode traité, un jugement pareil est sans fondement. En outre, Prešeren avait créé le poème mentionné avant d'avoir appris son échec (probablement le 1er octobre 1829). Cette date est pour lui ante quem, tandis que le 5ème décembre 1828 est post quem.

Malgré cela, cet événement, en apparence insignifiant, a entraîné, à cause de circonstances particulières, plus d'une conséquence décisive dans la vie de Prešeren: si le poète avait obtenu la place mentionnée en 1829 (ou en 1830, lorsqu'il la sollicita pour la seconde fois), il aurait dû quitter Ljubljana pour Klagenfurt. Ainsi, il serait resté privé de ceux de ses amis et de ses amours (surtout de Matija Čop et de Julija Primic) qui, après l'année indiquée ont formé sa physionomie de poète et d'homme.

France Tomšič

VITA METHODII

(Tekstnokritične opombe)

Slovanska življenjepisa Konstantina in Metoda sta bila, potem ko je leta 1843 A. V. Gorski opozoril na njuno znanstveno pomembnost, dolga desetletja predmet živahnega zgodovinskega in filološkega raziskavanja. V ospredju so bila zlasti vprašanja, kdo je avtor žitij, kdaj in kje sta bili napisani in ali je bil original slovanski ali grški. Rezultat tega raziskavanja, ki sega prav v naše dni, bi bil tale. Obeh žitij ni napisal isti avtor; slog in miselnost enega kakor drugega žitja kažeta, da nobeden od avtorjev ni bil moravski ali panonski Slovan, ampak grško izobražen Konstantinov in Metodov učenec iz bizantinskega cesarstva. ŽK je nastalo na moravskih tleh pred letom 885 in je pri njem na neki način sodeloval Metod sam, ŽM pa prav tako na Moravskem v drugi polovici leta 885, še preden so bili izgnani Metodovi učenci. Original enega in drugega žitja je bil slovanski. ŽK je značilen hagiografski spis, ki se odlikuje z retoričnim slogom, ŽM pa je krajše, trezno in razmeroma skopo odmerjeno zgodovinsko poročilo, obe pa imata posebno cenjo kot zgodovinsko in kot književno delo. (Gl. Grivec, ŽKM, uvod in tam navedeno literaturo.)

Da je bilo ŽK napisano na Moravskem še za Metodovega življenja in da je izvorno slovansko delo, imamo zaradi analize N. v. Wijka (*Südostdeutsche Forschungen* 6, ZSPH 17) za dognano dejstvo. Ne zdi se mi pa primerno, da se rezultati, do katerih je prišel van Wijk z nadrobno analizo sloga in jezika ŽK, posplošujejo tudi na ŽM, ki takšne preiskave doslej še ni bilo deležno. Najprej se je treba ustaviti ob trditvi, da je bilo ŽM spisano še na Moravskem v letu 885. Z Metodovo smrtjo se je usodno zamajala vsa cerkvena in prosvetna stavba, ki sta jo postavila Konstantin in Metod, podvojilo se je sovraštvo zoper slovansko bogoslužje in v do-brega pol leta pripeljalo tako daleč, da je bilo to bogoslužje surovo zatrto, učenci pa izgnani in nekateri celo prodani kot sužnji. Takšne razmere so bile vse prej ko primerne, da bi v njih moglo nastati zgodovinsko

toliko zanesljivo in po slogu ter zgradbi tako izdelano delo, kakor je ŽM. Vprašati se je tudi treba, kaj naj bi si Metodovi učenci s tem spisom upali doseči pri oblastnikih na Moravskem, saj so zelo dobro vedeli, kako velike težave je imel kljub vsej svoji avtoriteti že Metod sam. Veliko verjetnejše je zato, da je bilo ŽM napisano nekje na jugu, na Bolgarskem ali v Makedoniji. Tam je bilo takšno biografsko delo zelo potrebno, da se opraviči slovansko bogoslužje in da utrdi svoj položaj nasproti grški duhovščini (gl. Grivec, ŽKM 29 s.). Vsega upoštevanja je zato vredna domneva N. Tunickega (Sv. Kliment, 1915), da sta po Konstantinovi in Metodovi smrti nastali grški žitji, ki nista bili napisani v retoričnem slogu in ki dejstva stvarneje prikazujeta. Ne zdi se mi potrebno, da bi bilo za slovansko ŽK potrebno računati z grško predlogo, prepričan pa sem, da je ŽM res nastalo šele na balkanskih tleh in da je bil njegov original grški. Grivec, o. c. 51, odklanja verjetnost, da bi bilo esl. ŽM odvisno od grške predloge, ker da je bilo spisano takoj po Metodovi smrti še na Moravskem, takrat pa da grško žitje še ni bilo potrebno. Vsaka trditev o tem, da je ŽM že po svojem originalu slovansko ali pa da je njegov original bil grški, ima svoj odstotek verjetnosti in je z zgodovinskimi dokazi ni mogoče ne potrditi ne zavreči; zato je treba seči po dokazih, ki so v žitju samem. Vprašanje je, ali je mogoče s tekstno analizo podpreti eno ali drugo trditev. Takšna analiza odkriva celo vrsto besed oziroma zvez, ki so očiten prevod iz grščine. Povečini gre za primere, da je prevajalec od več pomenov grške besede izbral neprimerne, takšnega, ki se v cerkveni slovanščini v taki zvezi sploh ne rabi. Primerjal sem besedilo 8 rokopisov, ki jih je objavil O. Bodjanski v Čtenjih 1865, I. Vsi ti rokopisi se v večini primerov tekstno med seboj ujemajo; koder se ločijo, stoji uspenski rokopis (XII. stol.) sam zase, na drugi strani pa je vseh drugih 7 mlajših rokopisov. V naslednjem navajam pomembnejše primere iz ŽM, ki dokazujejo trditev, da je bil original tega žitja grški.

ŽM 1: i ukrasilъ vьsekoju krasotoju, juže kato razmyšleja, pomyšleji po malu, ot česti možetъ razuměti. Šafařsk, Bilbasov, Pastrnek in Lavrov so čutili, da je drugi deležnik odveč oziroma da je prepisovalčeva napaka, in so ga zato izpustili. Tisti, ki so mu pripisovali poseben pomen, so ga razdelili v *pomyšle i* (M: vel paulum perpendens, G: perpendens vel paululum). Vprašanje je seveda, h kateremu glagolu sodi ta deležnik: iterativ *pomyšlati* ima v stesl. *pomyšlaję*, perfektivni glagol pa *pomyśle*. V ŽM bi moralo biti zapisano *pomyšleja* prav tako kakor *razmyšleja*; ker bi se dvakrat zapored ponovila ista končnica *-aja*, in to še pri tako

podobnih besedah, se je pri drugem glagolu po morfološki disimilaciji spremenila v -a. Dvozložni končnik se je namreč po strukturi občutil enako kakor končnica določnega pridevnika, že za stosl. pa je znano, da je od dveh določnih pridevnikov, ki pojasnjujeta isti samostalni, lahko eden v nedoločni obliki. Prim. k temu začetek ŽM 1: *bog̃o blag̃o i vsemogai* U, 5—7: *bog̃o blagyi i vsemogai* v drugih rokopisih. Miklošič je zato tudi popravil v *pomyšljaja*. Verjetnost omenjene disimilacije potrjuje zapisek v 8. rokopisu: *razmyslē pomyšlēe i po malu*.

Mnogo bolj zamotano je vprašanje, kaj naj pomenita ta dva deležnika, ki sta pravzaprav sinonima. Tistim, ki so ju tako razumeli, je bil seveda eden odveč. V resnici bi bilo malo nenavadno reči: »(to lepoto) če kdo razmišlja, pa če vsaj malo pomisli«, ker bi se dalo preprosto povedati: »če kdo vsaj malo razmišlja«. Tako so spočetka omenjeni avtorji tudi popravili besedilo. Zveza obeh deležnikov pa je samo na videz pleonastična. Pisec ŽM je hotel s koncesivnim deležnikom na svoj način dopolniti misel, ki jo je povedal s kondicionalnim *razmyslēja*: to lepoto more kdo, če razmišlja, pa čeprav jo samo malo opazi (zazna, spozna), deloma razumeti. V grškem besedilu je moral biti glagol, ki pomeni ali premišljati, preudarjati ali pa opaziti, zapaziti. Takšnih glagolov ima grščina več, n. pr. *νοεῖν, ἐννοεῖν, σκοπεῖν, ἐπισκοπεῖν*, pa tudi *γυγνώσκειν*. Takšne pomenske zamenjave pri prevajanju grških glagolov so znane tudi od drugod: *nevidimaja ... pomyšljajema viditi se* Rim 1. 20, *ἀόρατα ... νοούμενα καθοράται*; *so podobno jesto mužju razumēdajustju lice tvari svojeje v zrcalē* Jk 1. 25, *ὄδτος ῥοικεν ἀνθρ̃ι κατανοῶντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτῆ ἐν ἑσπίτρῳ*, je podoben človeku, kateri je lastni obraz gledal v zrcalu.

Izraz *po malu* pomeni sicer navadno paulatim, *κατὰ βραχὺ, κατὰ μικρόν* in se za paululum, *πρὸς ῥαχὺ* rabi *vz malē* (n. pr. Cl 763, Supr 448. 7), tako tudi v evangeliju za modicum, *μικρόν*. Vendar se *po malu* rabi tudi v pomenu paululum, n. pr. *jadēēše otz vsego po malu zēlo* Supr 274. 7 (*ὑπὲρ βραχὺ*); *podavz i učenikoma svoima po malu* Supr 300. 27 (*πρὸς μικρόν*).

ŽM 1: *otz velikoty bo i dobroty dělto po razmyslu i roditel̃ ihz mudrstoujetbse*. Tu gre za besedilo po grškem: *ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται* Sap 13.5. Ta tekst je znan še v dveh esl. verzijah: *ot veličstviija i krasotnyja tvari bes prē tvoritel̃o vidimz bivajetb v kroniki Georgija Hamartola* (LM 67); *otz veličstva i dobroty zpdanii po vřeždeniju vidēti, po nēmuže obrazu roditorbcu ihz sz'dati jē* Supr 534. 2—4. Za *θεορεῖται* ima vseh 8 rokopisov pri Bodjanskem *mrtvz estb*, v rokopisu sijskega samostana pa je na

tem mestu zapisano *mdrō estō* (LKM 528). Besedilo pri Georgiju Hamartolu je glede tega glagola najbližje grškemu originalu, Supr pa ima na tem mestu parafrazo in zato ne more pri razlagi nič pomagati. Očitno je, da se zapisek *mōrtō estō* opira na neko okrajšavo v starejši predlogi, ki jo je prepisovalec napačno prepisal, ker je ni razumel. Popačeno mesto je popravil v *mudrōstvujetōsē* Bodjanskij v Čten. 1865, I, njegov popravek so nato splošno sprejeli (gl. LM 67). Pisec grškega ŽM je imel navado, da biblijskih citatov ni dobesedno navajal. Tako je tudi tukaj *θεωρεῖται* zamenjal s sinonimnim *φρονεῖται*, prevajalec v slovanščino pa je, namesto da bi bil poiskal besedo za pojem opaziti, videti, izbral glagol za pojem premišljevati, preudarjati. Na ta način je v esl. ŽM prišlo *mōdrōstvujetō sē* in se pozneje pri prepisovanju preko *mōdrō estō* izmaličilo v *mōrtō estō*. Glagol *φρονεῖν* se v evangeliju prevaja z *misliti*, v apostolu pa zmeraj z *mōdrōstvovatī* (Jagić, Ap III 52). Miklošič navaja v Lex. ta glagol iz hilendarske krmče XVI. stoletja.

ŽM 1: *i smōrtiju osužō*. V stesl. se *osōditi* navadno ne veže z instrumentalom; *κατακρίνειν θανάτω* (tudi *εἰς θάνατον*) se prevaja z *osōditi na smrtō* (tako Mt 20. 18, Mk 10. 33, Supr 58. 20), samo Supr 60. 29 beremo: *a ne smrti osōdētō bōdi*, kjer je grški dativ tudi v stesl. dativ. Za ŽM smemo sprejeti kot grško predlogo: *καὶ θανάτῳ κατακρίνας*.

ŽM 1: *Nestorija razdrušiša sō vōseju blēdiju*. To mesto so prevedli M, B, P: *vicerunt*, G: *destruxerunt*. Nenavadni glagol *razdrušiti* v zvezi s človekom postane razumljiv, če za grški tekst domnevamo obliko *καθειλον*. Glagol *καθαίρειν* pomeni namreč porušiti, podreti, pomeni pa tudi obsoditi. ŽM hoče povedati, da so Nestorija in njegov nauk obsodili.

ŽM 1: *mnoгы mēteža... izgnanōše proklēša*. Pomensko se upira, da bi zmede »izganjali«, pričakovali bi, da se obsodijo, zavrnejo, zavržejo. Verjetno je prevajalec v grškem žitju bral namesto deležnika *διωσάμενοι* (od glagola *διώθεισθαι* od sebe odbijati, zavreči, Dokler 198) deležnik *διωζάμενοι* (od glagola *διώκεισθαι* goniti, pred seboj poditi, Dokler 199). Na napako podobne vrste je za ŽM 5 že svoj čas opozoril A. Voronov, ko je razlagal deležnik *naučōša* tako, da je prevajalec po pomoti zamenjal ptcp. fut. *καταστήσουτες* s ptcp. aor. *καταστήσαντες*. K tej razlagi pripominja Jagić, da je »eine äusserst glückliche Conjectur« (JA 4, 106).

Pri naštevanju Metodovih dobrih lastnosti ŽM 2: *jarostō, tihostō, milostō, ljubovō, strastō i tvōpēnije* prva beseda ni primerna; *jarostō* pomeni namreč ira, furor, indignatio, θυμός, n. pr. *ērostō gnēva tvoego* Ps. sin. 68. 25, *ὁ θυμός τῆς ἀργῆς*, furor irae tuae; *gnēvō i jarostō* Rim 2. 8, *ἀργὴ καὶ θυμός*, ira et indignatio; *i isplnīšē sē vōsi ērosti* M Lk 4. 28,

καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμῶδ, et repleti sunt omnes ira. M je prevedel austeritatem, B, P: iram, G: severitatem. Grška beseda θυμός pomeni lahko (tako kakor L. animus) jeza, strast, lahko pa tudi srčnost, odločnost, pogum. Naštevaje samo razodeva, da je hotel avtor ob Metodovi skromnosti, usmiljenosti in potrpežljivosti poudariti predvsem njegovo odločnost, neustrašenost; za kaj takega pa *jarost* ni primerna beseda in priča, da prevajalec žitja ni imel srečne roke, ko je za θυμός iskal slovanskega sinonima. Za l. severitas bi bil imel grški tekst ἀποτομία, csl. prevod pa *otšéčeniye*, n. pr. *vižď ubo blagost i otšéčeniye božije* Rim 11. 22, ἴδε οὖν χρησιότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ, vide ergo bonitatem et severitatem Dei.

ŽM 3: *stvorib že v tom kněžii léta mnoga*. M: multis in eo principatu annis transactis, B, P, G: peractis. Za prebiti, preživeti cerkvena slovanščina ne uporablja glagola *stvoriti*, ampak *prébyti* in prevaja z njim grške glagole μένειν, διαγιγνεσθαι, διατελεῖν. Izmed teh je treba za ta primer izbrati tistega, ki mu v slovanščini, seveda v drugačni zvezi, lahko ustreza tudi *stvoriti*. Tak je od teh samo διατελεῖν, ker pomeni preživeti (βίον, εἶη), dokončati, dovršiti, vztrajati, ostati (Dokler 186). V Supr se ta glagol prevaja, kakor pač zahteva pomen, ali kot *prébyti* (*be szna prébyšę do swęta* 71. 3) ali pa kot *stvoriti* (*trudy jęže stvori tu sędę* 274. 3). Prevajalec ŽM je v zvezi διατέλεσας πολλὰ εἶη nespretno izbral neprimerni slovanski sinonim.

ŽM 4: *priključšju že se vrémeni takomu*. Ta stavek stoji na začetku poglavja in zaimek *takomu* nima pravega pomena, ker ne vemo, na kaj kaže. V prejšnjem poglavju nima opore, tam se govori o spokornem meniškem življenju, tukaj pa o misijonski poti. Ta stavek spominja na: *priključšju se dni potrebnu* Z Mk 6. 21, γενομένης ἡμέρας ἐναίριον, cum dies opportunus accidisset; očitno je, da ima tudi naš stavek podoben pomen, da pomeni *tak* ugoden, primeren. Vprašanje je seveda, kako je mogel priti do takega pomena. V Supr se s *tak* (*žde*) prevaja tudi g. ὁμοιος (381. 2, 384. 24) v pomenu podoben, enak; ista grška beseda pa pomeni tudi primeren, ugoden (Dokler 544). V stavku γενομένου καιροῦ ὁμοίου je prevajalec med slovanskimi sinonimi izbral spet nepravega. Prevajalci v latinščino so nekateri *takomu* kar prezrli (M: cum vero tempus venisset), B je izraz *tako vréme* razumel kot occasio, P in G pa sta kombinirala oboje: talis occasio.

ŽM 5: *i sut v ny vsšbli učitele mnozi krstijani iz Vlah v iz Grk v i iz Némec, učaste ny različ*. Prevajalci v latinščino so to besedilo dobesedno prevedli (n. pr. G: venerunt ad nos doctores christiani multi... docentes nos diverso modo). Slovenski prevod: in k nam so prišli mnogi

učitelji... ter nas učili različno (Grivec, ŽKM 116), kaže, da je treba to mesto razumeti nekoliko drugače. Rastislav namreč v pismu pripoveduje, da so v deželi tuji misijonarji in da ljudstvo različno učijo (še zdaj, ko Rastislav to pismo piše). Sintaktična analiza tega stavka pove, da je perfekt *sutb vžšli* dobeseden prevod grškega rezultativnega perfekta *εἰσεληλύθεσαν* (prišli so = tukaj so). Misel, ki jo kaže omenjeni latinski prevod, bi ŽM verjetno drugače povedalo: *vžšdžše vž ny učitele mnozi ... učetb ny različb*. To mesto v ŽM razodeva, da prevajalec ŽM ni vedel, da je funkcija perfekta v slovanščini drugačna kakor pa v grščini.

ŽM 5: *na molitvu se naložista*. Takšna zveza se ne čuti slovanska in tudi ni poznana v stesl. spomenikih. Vir zanjo je treba iskati v grškem medialnem *ἐπιτιθεσθαι*, ki pomeni lotiti se, poprijeti se česa (Dokler 304). Slovanska je pri tem pravzaprav samo konstrukcija s predlogom *na*. Takšne razlike med grško predlogo in csl. prevodom so mogoče. Tako so g. *ἔχουσθαι τινας* prevedli v csl. *jęti se o čemb*, n. pr.: *prêpodobnyj božij svętitelb je se o molitvê jáže kž člověku božiju Iakovu* Supr 530. 17, *ὁ δαίσιος τοῦ θεοῦ ἱερεὺς εἶχετο τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ ἰάκωβον ἱερέας*. Lahko pa je pri istem glagolu ohranjena tudi grška konstrukcija: *Iakovž že imž se pęti vedožtaago vž mirž* Supr 527. 22, *ὁ δὲ ἰάκωβος τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τὸν κόσμον ἀγούσης λαβόμενος τῆς πορείας εἶχετο; abije že puti se jetb* ŽK 8, *puti se jatb moravškaago* ŽM 5 (gl. še Miklošič, Lex. 1168). O istih dogodkih kakor ŽM 5 govori tudi ŽK 14: *na molitvu se naloži* 1, 3, 4, 10—12, 14, 16, H, *na molitvu se vda* 2, 7, 15, *na molitvu se vzdastb* 13, G, R, v 5, 6, 8, 9 je glagol izpuščen. K temu prim. še: *i vzdavž sebe na molitvę* Supr 520. 4. Da je bil glagol *naložiti se* v takšni zvezi res nenavaden, se vidi že po tem, da ga od 16 rokopisov ŽK pri Bodjanskem (Čten. 1863 II, 1864 II, 1873 I) pozna samo 8, štirje imajo *vzdati se*, štirje pa so glagol kar izpustili. Vprašanje je seveda, ali ni tudi *vzdati se* grecizem (*διδόναι ἑαυτὸν εἰς τι*, ukvarjati se s čim, Dokler 190), na to še posebej spominja *sebe* v Supr (namesto pričakovanega *se*).

ŽM 7: *pače možeš kymb spasenž byti*. Bodjanskij in Miklošič sta ta stavek razumela kot vprašalni stavek (M: qua enim re melius potes salvus fieri?), drugi so v besedi *kymb* videli relativni (G: quo magis equidem salvus fieri potes) ali demonstrativni zaimek (B: hac re enim potes melius salvus fieri), Pastrnek pa ga je prevel kot finalni veznik (quo magis salvus fieri possis). V našem primeru stoji *kymb* za g. *κοίη* v pomenu kako (Dokler 629), v grščini se poleg tega rabi tudi *κοίη ὁδῶ*. Pravilnost te razlage potrjuje ŽK 11: *světž tvoręhu, kymž se by putemž paky vžmęstiti vž prvý činž*.

ŽM 8: ona že uvédévša apostolskago stola dostojašta vaša strany. Ta stavek je značilno grški: *οἱ δὲ ἐπιγνώντες τὸ ἀποστολικὸν θρόνον προσήκοντα τὰ μέρη ἡμῶν*, in sicer ne toliko zaradi predikativnega deležnika v zvezi z glagolom zaznavanja, ki je sicer mogoč tudi v stesl. (Vondrák, Gr.² 610), ampak v prvi vrsti zato, ker je glagol *dostojati* v osebni rabi in vrhu tega v pomenu, ki ga v csl. nima. V csl. je ta glagol zmeraj brezoseben (*ѣзѣсѣи, деѣ, licet, oportet*), grščina ima za to tudi glagol *προσῆκειν*, ki lahko pomeni, in sicer prav tako v brezosebni rabi, imam pravico do česa, pripada mi kaj. Včasih se *προσῆκειν* rabi tudi osebno, na primer *ἐν τοῖς τοῦ πράγματος ἐκάστοις προσήκουσιν* Platon, Leges 643 b). Takšna osebna raba je vidna tudi na navedenem mestu v ŽM 8.

ŽM 8: ašte že *κτο*... *ναῦνητε δὲρζνωτῶ* inako razvraštati *ου*. Prilozov *inako* je odveč, saj je njegov pomen že v samem glagolu zajet. Ta pleonazem imajo vsi rokopisi. V grški predlogi je moral stati glagol *ἐτεροδιδασκαλεῖν*, kar se navadno prevaja *inako učiti*, n. pr.: *ašte li kto inako učiti* 1 Tim 6. 3, *εἰ τις ἐτεροδιδασκαλεῖ*. Prevajalec je k dobremu prevodu *razvraštati* po nepotrebem zaradi prvega dela grške zloženke pritaknil še *inako*. Miklošič je čutil ta pleonazem in se mu je ognil s prostim prevodom: *si vero quis... ausus est vos aliter docendo perdere*, drugi pa stilistične napake niso opazili in so dobesedno prevedli (*aliter seducere vos*).

ŽM 9: *mnogamῶ* že *ρέχῃτῶ* *progonenamῶ* i ne moguštemῶ *protivu emu otvêštavati*. U, 4–7 imajo *progonenamῶ*, za to so se v svojih izdajah odločili tudi M, Š, B, P, L. V rokopisih 2, 3 je *proglagolenamῶ*, 8 pa ima skvarjeno besedilo: *proglagola gorê namῶ*. Kaj je prvotno, *progonenamῶ* ali *proglagolenamῶ* in kaj naj to pomeni? Po mojem mnenju je prvotna prva oblika, ki jo pozna tudi večina rokopisov. Csl. *progoniti* je tukaj v nenavadnem pomenu, ker gre za dobeseden prevod g. *διώκειν*, ta namreč lahko pomeni tudi pripovedovati, obravnavati, tožiti (Dokler 199), ali pa imamo opraviti z metaforo: beseda je pregnjala besedo, obtožba obtožbo. Podoba prepisovalcem ni bila razumljiva in, ker je šlo za besede (*ρέχι*), so iz *progonenamῶ* napravili *proglagolenamῶ*; vendar tudi *proglagolati* ni mogel odpraviti vse nejasnosti, ker ne pomeni govoriti, ampak izpregovoriti (*i izgñnanu bêsu proglagola nêmy* Mt 9. 35, Lk 11. 14, *καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός*); zato je razumljivo, zakaj je pisec 8 tekst popačil.

Na grško predlogo kaže v tem stavku tudi *protivu emu otvêštavati* za g. *ἀντιλέγειν*, contradicere, ugovarjati. Za to poznata evangelij in apostol *protiviti se, prêrêkati, vzprêky glagolati, prêkorêčstvovati* (Jagić,

Ap III 23—24). Podoben prevod kakor v ŽM beremo tudi v Supr 317. 24: *i duša otъ zemlъ ispodnŭihъ istrъžena bystъ, ni dijavolu protivō glagolōštъ*, poleg tega pa tudi: *ašte li kto ješte vъprĕky glagol'etъ* Supr 346. 29. Prim. še: *ne prĕkoglagolōšte, ne kradušte, nъ vъsō vĕrō javlĕqōšte blagō* Pand. Ant. XI. stol.; *vъ ljudehъ nepokorivyhъ i prekoglagolivyhъ* Ust. krmĕa (*prĕkoslovivymъ* Efrem. krmĕa), gl. Srez. II/4, 1654.

ŽM 11: *ašte mi sĕ obĕštaješi na svĕtyi Petrovъ dnъ sъ voi svoimi sъtvoriti u mene*. S prevodom: fore ut diem sancti Petri cum militibus tuis apud me transigas (B, P, G), so se prevajalci oddaljili od besedila v žitju, ker so prevedli objekt (diem), žitje pa ima prislovno določilo. To so storili, ker niso prav razumeli glagola *sъtvoriti*. Bolj se je približal esl. besedilu M: te cum militibus tuis festo sancti Petri die apud me futurum. Ko bi v ŽM ne bilo predloga *na*, bi se *sъtvoriti* dalo razložiti kakor *sъtvorъ* ŽM 3 (gl. spredaj) in bi bil prevod B, P, G dober. Ena od možnosti bi bila, da bi za grško predlogo sponirali glagol *καθιστάναι*; ta namreč pomeni kot intranzitivni glagol priti kam, dospeti, kot tranzitivni pa ima tudi takšne pomene (Dokler 390), ki za esl. upravičujejo prevod *sъtvoriti* (n. pr. *gorъkoje sladъko sъtvorivъ* Supr 430. 19; *tvĕryqъ a by jeje poslûšalъ ti ugodije jei sъtvorilъ* Supr 365. 27). Glede *ustroitĭ, utvarjati* za *καθιστάναι* gl. Jagić, Ap III 118. V žitju bi potemtakem šlo za posplošitev tranzitivnega glagola v intranzitivno rabo; takšna posplošitev sicer v esl. ni znana, se pa ujema z jezikovnim značajem ŽM. Vendar se ta razlaga razbije ob prislovnem določilu *u mene* (= pri meni), ki je v takšni zvezi nemogoča. Zato mislim, da je bila v grškem ŽM izražena misel, naj Svetopolk obljubi, da se bo na Petrovo s svojimi vojaki zbral pri Metodu; za zbrati se je v grški predlogi utegnilo stati *συνιστάναι* ali medialno *συνιστάσθαι*. Kot tranzitivni glagol ima *συνιστάναι* med drugimi tudi pomen urediti, ustvariti (Dokler 731), torej takšnega, da ga je bilo mogoče prevesti v esl. kot *sъtvoriti*. Kot ilustracijo za to prim.: *ašte bo jaže razorihъ, si paky sъzidaju, prĕstuplenika sъtvareju* Christ. Gal 2. 18 (Šiš. *sъstavljaju*), *εὶ γὰρ ἂ κατέλυσαι ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνιστάνω*.

ŽM 12: *jaže lstъ dvizaše. Lstъ* so prevedli M, P, G: dolus, B: error. Vsi rokopisi ŽM imajo *lstъ, lestъ*, samo 2, 8 pa *lstecъ*. V prvotnem esl. besedilu ŽM je bilo *lstъ*, to pa za g. *πλάνοϛ*. Ta grška beseda ima dvojen pomen: slepar, zapeljivec (seductor) in zmotna, sleparija, spletkā (fraus, dolus), gl. Dokler 621. Prevajalec je zmotno uporabil drugi pomen, ki se sicer v esl. nikdar ne izraža z *lstъ*. Eden izmed prepisovalcev ŽM je pozneje čutil, da *lstъ* na tem mestu ni dobra beseda in jo je popravil

v *listov*. Z njo je bil namreč mišljen hudič, prim. k temu *listov diabol* Supr 355. 4 za g. *δ διάβολος*.

ŽM 15: *i ne oslušav̄ ni o č̄somyže*. Ko bi bil pravilen prevod, da mu cesar ničesar ni odrekel (M: neque in ulla re refragatus; B, P: nulla re ei recusata, G: neque ulla re ei recusata), bi bil ta stavek samo stilistična variacija misli, ki je zapisana neposredno pred tem: *vsju že volju jeho s̄tvori, jeliko hotê*. Recimo, da bi bil hotel pisec prejšnjo misel dopolniti ali jo posebej poudariti, potem bi bil nadaljeval s stavkom iste vrste (*i ne osluš̄a*); v resnici pa je namesto določnega glagola postavil deležnik in ga hkrati z obema naslednjima deležnikoma povezal z novim predikatom: *i ne oslušav̄ ni o č̄somyže, obljubl̄ i odar̄ velmi, provodi i paky do svojego stola*. V tej konstrukciji pa misel, ki jo je avtor izrazil z deležnikom *oslušav̄*, ne more biti variacija prejšnje misli, ampak ima svojo, novo vsebino in pove eno izmed okoliščin, v katerih se dogaja novo dejanje, izraženo s predikatom *provodi*. V začetku 15. poglavja ŽM se pripoveduje, da so Metodovi nasprotniki govorili, da se cesar nanj jezi. To se da razumeti samo tako, da je bil cesar nanj jezen, ker da je Metod zlorabil njegovo zaupanje. Metod se je pred cesarjem popolnoma opravičil, zato smemo pričakovati, da bo v ŽM na tem mestu posebej povedano, da cesar prav nič ne dvomi o pravilnosti njegovega dela. In prav to je pisec povedal, ko je zapisal: *i ne oslušav̄ ni o č̄somyže*, le da je bilo to v grškem besedilu (*ὅν ἀπίστησας*) jasno povedano, v slovanskem prevodu pa je zabrisano, ker prevajalec ni imel srečne roke, ko je moral izbirati med pomeni glagola *ἀπιστεῖν* (ne verovati, ne zaupati, dvomiti; biti nepokoren). Csl. glagol, ki si ga je izbral, je zmeraj refleksiven (znan mi je samo en primer nerefleksivne rabe: *ašte li osluš̄aet̄ im̄* S Mt 18. 17, vsi drugi spomeniki pa imajo *ašte že ne posluš̄aet̄ ih̄*). V ŽM se tukaj kaže neka nestalnost glede rabe predloga, vsi rokopisi razen U imajo namreč: *ni pri č̄somyže*. To po vsej verjetnosti kaže na to, da prepisovalci besedila niso razumeli. V stesl. spomenikih sem za *oslušati se*, g. *ἀπιστεῖν* našel en sam primer: *ne oslušav̄ se snide iz̄ pustynę* Supr 191. 7 (= bil je pokoren), zato je glede rabe predloge težko kaj reči.

ŽM 15: *provodi i paky slavino do svojego stola, takože i patriarh̄*. Cesar in patriarh sta Metoda po končanem obisku poslala nazaj na njegov škofovski prestol; M je to dobro zadel, ko je *provodi* prevedel z misit. Drugi prevajalci so sem postavili comitatus est. Grški glagol *προπέμπειν* pomeni sicer res spremiti, razen tega pa tudi odposlati, odpustiti, v medialni obliki (od)poslati od sebe (Dokler 654). Za csl. *paky* tiči g. *πάλι*, pomeni pa ali spet, znova ali pa nazaj (Dokler 571). ŽM na

tem mestu pripoveduje, da sta cesar in patriarh poslala (od sebe) Metoda nazaj na Moravsko, ne pa, da sta ga spremila do njegovega prestola.

ŽM 17: *takože vse viny otsêkz po vse strany. Zveza po vse strany* je bila problematična že za nekega zgodnjega prepisovalca ŽM, tako da jo je popravil v *otz vse strany* 2—8. Očividno je, da že prvotno esl. besedilo ni bilo razumljivo, razumeli ga tudi niso pozneje prevajalci v latinščino. M ima za to undique, B ex sua parte, P in G ex omnibus partibus. Za predlog *po* z akuzativom v krajevnem pomenu (v tej smeri je pri besedi *strana* z izrazito krajevnim pomenom treba najprej iskati razlage) v stesl. ni ravno veliko primerov, tako mi je iz evangelija znan samo en primer: *bōdqtz trqsi po mēsta* Mk 13. 8, *ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους* (po mnogih krajih bodo potresi). Nekaj več jih je v Supr, na primer *i obrazy zlaty postavějz ti po vse grady vsejz vsel'enyjz* 1. 24, *καί στήλας χρυσᾶς στήσω σου κατὰ πᾶσαν πόλιν τῆς οἰκουμένης*. Če bi se odločili za krajevni pomen, bi sponirali grško *κατὰ πᾶσαν χώραν* (per totam regionem, po vsej deželi); M je torej napak prevedel undique, ker je za esl. tekst prevzel varianto U. Isto varianto je sprejel tudi P, prevedel pa je po esl. varianti, ki jo je bil zavrgel. Mogoča pa je še druga in, mislim, verjetnejša razlaga. Eden izmed grških sinonimov za esl. *strana* je *μέρος*; fraza *κατὰ μέρος* ali *ἀπὸ μέρος* pomeni izmenoma, eden za drugim (Dokler 494). To mesto v ŽM bi torej pomenilo, da je Metod odbil vse obdolžitve eno za drugo. Motiti nas ne sme, da je v grški frazi samostalnik v ednini, esl. pa v množini, saj stoji n. pr. za g. *κατὰ καιρόν* (secundum tempus) v stesl. *na vsê lêta* ŽM Jn 5. 4, medtem ko ima A *na vsêko vrême* (od časa do časa). Prim. še: *po vsê lêta* ŽM I.k 2. 41, *καί ἕτος* (vsako leto = leto za letom).

ŽM 17: *usta mnogorêčnyihz zagradi*. Avtor ŽM tukaj prosto navaja Ps 62. 12: *ὅτι ἐνεργάγη στόμα λαλοῦντων ἄδικα*, v Ps. sin.: *êko zajesê sê usta glagoljôštiumz nepravzdo*. Avtor je po svoji navadi, da iz sv. pisma ne navaja dobesedno, tukaj zapisal namesto *λαλοῦντων ἄδικα* pomensko soroden izraz *πολυλόσων* (= obrekljivcev).

ŽM 17: *kogo čuješi ... vz učenicêhz svojihz, da by ot učeniya tvoego tebê nastolnikz bylz*. B, P, G so *kogo čuješi* prevedli: quem agnoscis, M pa primerneje: quem dignum iudicas. Csl. *čuti* je namreč sinonim za različne grške glagole: *γινώσκειν*, *νοεῖν*, *κατανοεῖν*, *αἰσθάνεσθαι* (l. videre, scire, cognoscere, intelligere, sentire; sl. čutiti, spoznati, vedeti, zvedeti, opaziti). Metodovi učenci so svojega učitelja vprašali: Kdo od tvojih učencev misliš, da bi ti bil naslednik v učenju? Misliti, meniti, biti mnenja pa csl. *čuti* ne pomeni, da pa se to povedati z g. glagolom *γινώσκειν*; ta lahko pomeni: 1. spoznati, opaziti; 2. misliti, meniti, biti mnenja

ali prepričanja (Dokler 155). Samo za glagole 1. skupine ima csl. lahko čuti, zato bi v tem stavku pričakovali *kogo mniši* (quem putas). Prevaljelec se je torej med csl. sinonimi, ki jih je imel na razpolago, spet odločil za neprimernega.

ŽM 17: učeno že dobré v latinŝkyja knigy. V stesl. spomenikih se glagol učiti (se) ne veže s predlogom v in akuzativom. Najbolj navadna je zveza s samim dativom, prepozicionalne zveze so deloma v navadi pri zloženkah, n. pr. *proučai že se v blagovêrstvii* 1 Tim 4. 7, *γυμνάζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν*. Zato je tudi razumljivo, da imajo vsi rokopisi ŽM razen U naučen. Nenavadna prepozicionalna zveza se da najlaže razložiti, če za grško predlogo domnevamo *γεγυμνασμένος περὶ τὰ λατινικὰ γράμματα* ali *ἐν τοῖς λατινικοῖς γράμμασιν*.

ŽM 17: vŝd v cirkov i nemogyi kazav blagodat. Izraz *i nemogyi* je P dobesečno prevedel: et non potens, B pa se je precej odmaknil od csl. originala: et non multum locutus. Pravilno sta razumela M in G: *quamvis infirmus*. Grška predloga je na tem mestu morala imeti *καὶ ἀδύνατος*. Ta pridevnik ima dva pomena: nemogoč ali pa brez moči, slab (*ἀσθενής*, infirmus). Za prvi pomen ima stesl. *nemogy* (*nemogyštuumu* Supr 375. 14, *εἰς τὸ ἀδύνατον*), pa tudi *nemoštno* (*nemoštno bo zakonu* Rim 8. 3, *τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου*). Za l. infirmus ni v csl. nobenega primera z *nemogy*, ampak samo z *nemoštno*, *nedožno*. Kar naj bi tukaj prevajalec ŽM povedal, bi se csl. glasilo *i nemoštno*.

Precejšnje preglavico je slavistom delal stavček: *kazav blagodatī cēsare i knežę* itd. Konstrukcija stavka kaže, da je *blagodatī* infinitiv, vendar ne stesl. in ne csl. takšnega glagola ne premoreta. Miklošič je bil mnenja, da bi bilo treba brati *blagodatiti* (opombe str. 29) ter je prevedel: *praedicans gratias egit imperatori* itd. Vendar v csl. tudi tega glagola ni. Drugi so prav čutili, da mora tukaj stati glagol s pomenom blagosloviti (*εὐλογεῖν*, *benedicere*), niso pa vedeli kaj početi z deležnikom *kazav* in so ga pri prevodu kar izpustili (B, P, G: *benedixit*). Nihče se ni vprašal, od kod je glagol *blagodatī*. Za pojem blagosloviti ima csl. tele glagole: *blagosloviti*, *blagoslovestiti*, *blagoslovestvovati*, *blagoslovati* (Jagić, Ent. 326, Ap. III 50), glagola *blagodatī* ali *blagodēti* ni. Ps. sin., apostol, Supr. sicer poznajo *blagodēti*, vendar v pomenu *εὐεργετεῖν*, *ἀγαθοεργεῖν*, Euch. sin. *εὐαγεστεῖν*, dalje Cloz., Supr. *dobrodētelē εὐεργετής*, ki je nomen agentis k **blagodēti*, Euch. sin., apostol, Supr. *blagodēanije εὐεργεσία* (za mlajše spomenike gl. M Lex. 24 s.). Nobena teh zloženek in tudi ne samostalnik *blagodatō* ali *blagodētō* ne izraža v svojem drugem delu pojma, ki se skriva v *-logein* ali l. *dicere*. Ker *blagodatī* očitno pomeni blagosloviti,

je treba poiskati razlago, ki naj razjasni, kako je ta beseda prišla do tega pomena. Najprej jo je treba popraviti v *blagoděti*, ker je tako obliko morala imeti, ko je bila prevedena iz grščine. Z besedo *blagoděti* je bil dobesedno preveden grški glagol *εὐλογεῖν* (prim. *děti* v pomenu reči, govoriti ŽM 2, 9). Seveda je takšna beseda bila in je tudi ostala umetna tvorba; ker je prepisovalci niso razumeli, so jo spravili v zvezo s samostalnikom *blagoděť*. Poleg *blagoděť* pa se v najstarejših stesl. spomenikih rabi dubleta *blagodatъ* (Jagić, Ent. 282 s.), zato se je tudi poleg *blagoděti* pojavila dubleta *blagodati*, kakor je zapisana v U (zapisek v 2—8 ne pove o tem ničesar, ker je tam beseda okrajšana: *blgdti*).

Drugo ne dosti manjšo težavo je slavistom delala beseda *kazavъ*. B, P, G so jo kar izpustili. Zastaviti si je treba vprašanje, ali je treba brati *kazavъ* ali *kaza* in, če obvelja drugo, kaj je potem *vъ*. Konstrukcija stavka je takšna, da na tem mestu ne bi pričakovali deležnika, pa naj gre za grški ali slovanski stavek. Pomenski poudarek je na izrazu: naročil je blagosloviti, in tako poudarjena misel mora biti povedana z določnim glagolom in ne z deležnikom. Vrh tega je za uglašeni slog, ki je viden povsod v ŽM, malo verjetno, da bi zapored stali trije deležniki (*svbravъšemъ že se . . . vsěmъ ljudmъ*, nato *vъšbdъ* in končno še *kazavъ*). Sledeči določni glagol *reče* spada že k novi misli in novemu stavku. Odločiti se je treba zato za branje *kaza* (5. sg. aor.). Kam z *-vъ*? Rokopis 2 ga piše kot predlog: *kaza vъ blgdti*, in tako beremo tudi pri Šafařiku: *kaza vъ blagoděti*, vendar s previdnim dostavkom v opombi, da je *kazavъ* razvezal v *kaza vъ* on sam, »ačkoli ani tím všěcky grammatické nesnáze odvarovaný nejsou«. Pred infinitivom nima predlog *vъ* prav nobenega pomena, zato je edini izhod v tem, da si *vъ* razložimo kot glagolsko predpono. Mislim namreč, da avtor v grškem žitju ni zapisal infinitiva *εὐλογεῖν*, ampak *ἐνελογεῖν*, ki ga pozna svetopisemska grščina (Dokler 256), prevajalec pa ga je zvesto dobesedno prevedel.

* * *

Gradivo, ki sem ga navedel, daje, mislim, zanesljivo oporo za trditev, da je bilo ŽM napisano v grškem jeziku in da so ga šele potem prevedli v cerkveno slovanščino. V jeziku csl. ŽM je precej posebnosti, ki so značilne za moravsko obdobje stare cerkvene slovanščine. Prevajalec ŽM je torej moral poznati moravsko narečje Metodovih časov, tak človek pa je mogel biti samo kdo od pregnanih Metodovih učencev. Reči smemo zato, da je csl. prevod ŽM nastal najpozneje v 1. desetletju X. stoletja,

grški izvirnik pa najbrž ne dosti prej. O starosti csl. prevoda priča akuzativ sg. m. pri imenih za bitja, ki je v sedmih primerih še enak nom. sg., n. pr. *věrujo vъ edinъ bogъ 1*, *na svętyi duhъ 1*, *poszli takъ mužъ 5*, *čstutъ apostolъ 8*. Na slovanski severozahod kažejo besede: *papežъ 1*, *12*, *mnišъskiy 5*, *mъša* (po navadi pojasnjena z besedo *služъba*) *8*, *10*, *11*, *kupetra 11*, *pravъda* (= resnica) *9* (2-krat), *račiti 4*, *eterъ* (povečini samo U, drugod že *někyi*) *6*, *12*, *16* (prim. Supr 9-krat *eterъ*: 45-krat *něky*), *děti* (= reči, govoriti) *2*, *9*, *nepъštevaty* (U, drugod že *pomyšljati*) *16*; mogoče tudi: *nepričъznъ 1*, *14* (pogosto tudi v Supr) in *da* (= in) *4*, *5* (2-krat), *8*, *9*.

Odgovoriti je treba končno še na vprašanje, kakšne narodnosti je bil prevajalec csl. ŽM, ker za avtorja grškega žitja smemo z gotovostjo domnevati, da je bil Grk, ki je z Metodom deloval v Panoniji in na Moravskem. Ni verjetno, da bi bil prevajalec Slovan, ki bi ne bil dobro poznal grščine. Slovan bi bil v primerih, o katerih smo govorili, čutil, da niso slovanski in da so za Slovane nerazumljivi. Grško ŽM je v cerkveno slovansčino prevedel Grk, ki je poznal moravsko narečje izza svojega večletnega bivanja na Moravskem, vendar ga pa ni poznal toliko, da bi bil mogel brez napak prevajati. Precejšnji odstotek resnice je najbrž v trditvi, da je grško ŽM in csl. prevod delo enega in istega človeka. Analiza csl. spomenikov, ki segajo s svojimi začetki v konec 9. ali na začetek 10. stoletja, bi mogoče pokazala sled za avtorjem ŽM.

Citati iz ŽM so po besedilu uspenskega rokopisa (LM 67—78); iz tehničnih razlogov so prepisani v latinico.

Kratice: ŽM — Žitje Metodija, rokopisi: U (uspenski), 2—8 po objavi Bodjanskega v Čten. 1865 I. ZK — Žitje Konstantina, rokopisi 1—16 (Bodjanskij, Čten. 1865 II, 1864 II, 1873 I); G = rkp. Vladislava Gramatika 1469; R = rilski rkp. istega pisca 1479; H = hilendarski rkp. M — Fr. Miklošič, Vita s. Methodii, 1870. MLex — Fr. Miklošič, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, 1862—65. B — V. A. Bilbasov, Kirillъ i Methodij, 1868. P — Fr. Pastrnek, Dějiny slov. apoštolů Cyrilla a Methoda, 1902. G — Fr. Grivec, Vitae Constantini et Methodii. AAV XVII. Grivec ZKM — Fr. Grivec, Žitja Konstantina in Metodija, 1951. LM — P. A. Lavrov, Materialy, 1950. LKM — P. A. Lavrov, Kirilo ta Metodij, 1928. Šafařík — P. J. Šafařík, Život sv. Methodia², 1868. Čten. — Čtenija vъ imper. občęstvę istorii i drevnostej rossijskihъ pri moskovskomъ universitetě. Jagić, Ent. — V. Jagić, Entstehungsgeschichte der ksl. Sprache, 1915, Jagić, Ap. — V. Jagić, Zum aksl. Apostolus, 1919—1920. Dokler — A. Dokler, Grško-slovenski slovar, 1915.

Résumé

L'auteur avance la théorie que la Vie de Méthode ne fût écrite qu'après sa mort, en Bulgarie ou en Macédoine, et en langue grecque. L'auteur de cette biographie serait un Grec ayant collaboré à la tâche de Méthode en Moravie et qui aurait traduit lui-même cette Vie en slave ecclésiastique. Il aurait appris la langue slave en Moravie, d'où les moravismes de la traduction qui cependant laisse voir que l'auteur ne connaissait pas la langue assez bien pour éviter les erreurs. Il a en effet traduit de nombreux termes grecs par des synonymes slaves assez mal choisis. L'auteur de l'article pense que la Vie et sa traduction dataient de la fin du IXe siècle.

L'auteur a concentré ses efforts sur l'analyse critique du texte. Il étudie en particulier les expressions et les phrases suivantes: *pomyšleji po malu* 1; *mudrǔstvujetǔse* 1; *smǔrtiju osužǔ* 1; *męteža izgǔnavǔše* 1; *jarostǔ* 2; *stvorbǔ mnoga lęta* 3; *vręmeni takomu* 4; *sutǔ vǔšębli* 5; *na molitvu se naložista* 5; *kyǔmǔ* 7; *dostojašta* 8; *inako razvraštati* 8; *mnoǔgamǔ ręčęmǔ progonenamǔ* 9; *protivu otvęštavati* 9; *stvoritǔ u mene* 11; *lstǔ* 12; *ne oslušavǔ* 15; *provodi i paky* 15; *po vǔse strany* 17; *mnoǔgoręčęnyihǔ* 17; *čuješi* 17; *učęnǔ v latinǔskyja knęgy* 17; *nemogyi* 17; *kazavǔ blagodati* 17.

En conclusion de son étude, l'auteur cite les archaïsmes et les moravismes de cette Vie qui confirment l'ancienneté de sa traduction en slave ecclésiastique.

Mirko Rupel

POVABILO IN ODPOVED GAŠPERJU MELISSANDRU

ZNAČILNA EPIZODA V RAZVOJU SLOVENSKEGA PROTESTANTIZMA

Povabilo Gašperju Melissandru, ki naj bi postal v Ljubljani Kreljev pomočnik oziroma njegov naslednik, je povzročilo zanimive zapletljaje in celo važen obrat v razvoju naše reformacije. Elze je 1863¹ prikazal to epizodo le v poglavitnih potezah, ne da bi bil izluščil njen globlji pomen; pozneje jo je odpravil še bolj na kratko, izvajajoč, da »je nastop Gašperja Melissandra, ki so ga poklicali na Gallusovo priporočilo, postal nemogoč«.² Pred dobrim pol stoletjem je E. Böhl³ na podlagi novega gradiva v regensburškem mestnem arhivu dal zadevi večji poudarek, vendar ga je zanimala le v sklopu avstrijske reformacije in kot teologa, ki bi bil rad obranil flacijansko smer in jo povzdignil, pa je n. pr. povelečeval Klombnerja, zasenčil Trubarja ter očital zgodovinarju Elzeju pristranost. Ne Murko⁴ ne Kidrič⁵ ne omenjata Melissandra, tudi ne citirata Böhla.

Dopolnilo k regensburškemu gradivu⁶ nudijo akti iz stanovskega arhiva v DAS. Na osnovi obojega gradiva naj pokažem idejna nasprotja in iz njih izvirajoča trenja med našimi reformatorji v času, ko je novo versko gibanje na Slovenskem doseglo svoj vrh.

Eno poglavitnih zvez med nemškimi in avstrijskimi protestanti je vzdrževalo svobodno trgovsko mesto Regensburg. Med le-tem, Neubur-

¹ Elze Th., Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain, Wien 1863, 32—33.

² Elze Th., Primus Trubers Briefe, Tübingen 1897, 451.

³ Böhl E., Beiträge zur Geschichte der Reformation in Österreich, Jena 1902.

⁴ Murko M., Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, Prag und Heidelberg 1927.

⁵ Kidrič Fr., Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana 1929—1938.

⁶ Nekaj regensburškega gradiva je v fotografskih posnetkih na voljo v NUK.

gom in Lauingenom je bil živahen promet po Donavi; segal je tudi do Linza in Dunaja. V Regensburgu je od 1554 dolgo let deloval kot superintendent Nikolaj Gallus (Hahn), ugleden teolog, prijatelj in pristaš Matije Vlačiča (Flacija) Ilirika. H Gallusu so prihajali iz avstrijskih dežel mladi ljudje, da jih je izpraševal in ordiniral. Ta Gallus je imel zveze tudi s Slovenci. Tako je 1562 prišel s svojim učiteljem Vlačičem v Regensburg Sebastijan Krelj in se osebno seznanil z Gallusom. Preden so kranjski deželni stanovi nastavili Krelja za pridigarja, so ga poslali h Gallusu, da ga je ordiniral.⁷ Tudi ko so iskali v Ljubljani šolnika, sta se Trubar in Krelj obrnila na Vlačiča in Gallusa, da bi le-ta priskrbela primerno osebo.⁸

Tako se je zgodilo, da so se gospodje in deželjani kranjski spet obrnili na Gallusa, ko Krelj zaradi bolezni ni mogel več opravljati odgovorne službe superintendenta. V pismu z dne 20. septembra 1567⁹ so prosili za novega predikanta in med drugim takole pisali:¹⁰

Nach dem vnser furnembster predicant, herr Sebastian Chrellius, ie lenger ie mher mit leibs schwacheit beladen ist, vnndt dann die andern vnserre predicanten der kirchen nicht so wol vorsiehn mögen, seindt wir dardurch bewegt vnndt verursacht, euch als einen beruembten vorsteher der christlichen kirchen zuzuschreiben vnndt hiemit fleisig zu bitten, jr wöllet gott zu ehren vnndt vns zu christlichem dienstlichen gefallen vnbeschwert sein, euch vmb einem gelerten teuglichen predicanten, der auch eines erborn lebens vndt gueten wandels sei (wie dann inn diesem landt den predicanten, wo man ihnen der lehr halben nichts aberhalten kan, auff jren wandel vndt leben achtung gehalten vnndt dasselb zu tadeln durch die wiederwerdigen vrsach gesucht wirdt) vmb zu sehen vnndt zu bewerben. Ob auch ein solcher tauglicher predicant möcht befunden werden, der neben der teutschen auch die windisch sprach (welche jnn diesem landt vntter der gemein geredt wirdt) reden können, das wer vmb souil desto besser. Wo aber kein solcher verhanden noch zubekommen, so wöllet ein predicanten, wie obstehet, der die teutsch sprach kan, zu wegen bringen. Vndt so derselb durch euch qualificiert be-

⁷ Dež. oskrbnik in odborniki kranjski Gallusu 12. avgusta 1563: izvornik v Stadtarchivu Regensburg, Eccl. I, fasc. XXIII 35.

⁸ Mirković M., Pokušaj Matije Vlačiča Ilirika da osnuje sveučilište u Regensburgu i u Celovcu: Rad 300 (Zagreb 1954), 562.

⁹ Gospodje in deželjani kranjski Gallusu 20. septembra 1567: sodobni prepis v St.-A. Regensburg, Eccl. I, fasc. LIX 150; koncept v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

¹⁰ Pri objavi nemških pisem je tu gotica prepisana v latinico; izvorni pravopis je ohranjen, vendar pišem ne glede na izvornik z veliko začetnico samo prvo besedo v stavku in lastna imena, vse drugo pa z malo; tudi ločila so spremenjena po današnji rabi. Moji dostavki so v oglatih oklepajih.

funden vndt fur genugsams teiglich vndt erbars lebens erkent wirdt, so wollet vns denselben zum förderlichsten hieher gen Laybach schicken. Der soll alß dann alßbalt zu seiner ankunfft auff euer schreiben, so vns bei ihm zukommen wirdt, von vns vndt den stenden ainer ersamen landtschaft der augsp: conf: zu einem predicanten befurdert vndt angenommen vndt ihm geburliche besoldung jnmassen dem herrn Crellio eruolgt, gegeben vndt sonst dermassen gehalten werden, daran er sich billicher weiß nicht zubeschweren haben wirdt.

Pobudnik tega pisma je bil Krelj, ko je čutil, da gre z njim h kraju. Tudi sam je deset dni kasneje pisal Gallusu.¹¹ Ta dopis, ki je za Krelja kaj značilen, naj tu sledi v celoti:

Reuerendo et doctissimo Viro, Domino Nicolao Gallo, pastorj Ecclesiae Christi, quae est Ratisponae, eiusdemque uero Episcopo, Suo in Christo seniorj plurimum colendo. Regenspurgk.

Salutem à Domino JESV, unico piorum SERVATORE.

Reuerende vir, senior in Christo obseruandissime. Fuit hisce diebus hic apud nos Barptolomaeus Schoberus, cuius praesentia et colloquio ualdè sum exhilaratus, Inprimis quod ex eo intellexj, te virum praestantissimum post longas infirmitates, uelutj procillas quasdam hactenus iactatum, tandem ad aliquem sanitatis portum, DEI beneficio, applicuisse, Dominus IESUS adsit tibi, teque in omnibus gratiae suae donis repleat atque confirmet, propter nominis suj gloriã, et Ecclesiae suae, cuj nunc onus grauissimorum periculorum et certaminum incumbit, vtilitatem.

Caeterum quod ad me attinet, adhuc priores morborum tempestates cymbam corpuseulj mej agitant, adeoque exercent duriter, ut mihi nunc, cum propter tussim organa spiritus grauiter laedentem, tum propter pedem, in quem nuper catharrus ex reliquo corpore defluere coepit, et acerrimos dolores ciet, decumbendum sit, et à concionibus omninò feriandum. Etsj uerò non dubito, quin Dominus pro sua pijssima voluntate, sit me aliquando oculis suae benignitatis respecturus, et pristinae ualetudinis uigorem mihi clementer redditurus: tamen in hoc rerum statu meum esse existimauj, in id incumbere, omnemque curam intendere, quantum in me est, ut puritas doctrinae latius propagetur, et ad posteritatem quoque incorrupta transmittatur.

Orauj itaque proceres Carniae, Ecclesiae nostrae patronos ac nutritios optimos, dominos meos clementes, utj aliquem germanum ex Germania ministrum mihi in collegam, uel etiam successorem (si fortè Dominus uolet me iam ex hac vita emigrare) uocarent. Cuj petitionj illj, pro sua pietate ac zelo, communj suffragio annuerunt: tuaeque Reuerentiae, utpote syncerissimo ac Ecclesiae Dej probatissimo Theologo, hac de re scriptum uoluerunt. Nec dubito, quin necessaria ipsimet Dominj ad te perscriperint: noluj tamen ego quoque scriptionem intermittere. Oro igitur tuam humanitatem, totius nostrae

¹¹ Krelj Gallusu 1. oktobra 1567: izvornik in sodobni prepis v St.-A. Regensburg, Eccl. I, fasc. LIX 58 ozir. 146.

Ecclesiae nomine, utj nobis primo quoque tempore, de aliquo idoneo Ministro Ecclesiae inquiras, eumque nobis, quamprimum fierj poterit, huc mittas Labacum. Tantum pietatj tuae tribuimus in Domino, ut quemcunq; nobis propositurus et missurus sis, eum simus certò in Domino accepturj. Cum sis enim acerrimus hostis sectarum et nunc grassantium corruptelarum, et illos praesertim execreris, quj turpitudine vitae doctrinam deturpant, persuasum nobis est, quod alium nobis curaturus non sis, quam quj et catholicae CHRISTI doctrinae, iuxta puram Augustanam confessionem, uerè addictus sit, et integritate uitae morumque probitate conspicuus ac probatus.

At dices, vbj legitima uocatio? ubj et quale stipendium? ubj sumptus in tam longa itinera etc. Principio iudico hoc satis esse illj pro uocatione quj uocabitur, quod tibi rem totam commendauimus, et potestatem dedimus, ut quem tu uocas sit à nostra Ecclesia uocatus. In cuius rej fidem et testimonium habes nostras has litteras, quas et uocando exhibere poteris. Labores ut non feret graues, ita habebit mecum idem stipendium, nempe 150. florenorum, exceptis ijs, quae alias à singulis, praesertim in necessitate, liberaliter offeruntur. Ministerium, ut scis, hñc habemus purum. Ecclesiam quae obedit Euangelio, et ministros eius piè reueretur. Nec sumus adeò uicinj Turcis, ut istic fortè aliquj opinantur, vt ita is, quj uocabitur, sine omnj sollicitudine, de longinquitate harum regionum, deque peregrinitate gentis aut linguae, huc laetus proficiscij possit. Plerique etiam hñc natj, Germanicè loquuntur. Quod ad sumptus attinet, illos Dominj proceres se liberaliter persoluturos esse promiserunt, quin et hoc addiderunt, se, sj omninò alterutrj partj condiciones displicuerint, nihilominus ej, quem ad nos mittes, de sumptibus, de mora, et alijs plenè satisfacturos. Praeterea quae tua quoque Reuerentia fortè in tabellarios aut alia expendet, id quoque Dominj mej elementes, cum gratiarum actione recompensabunt.

Non leue hoc est, scio, quod à te flagitamus beneficium: uerùm in his periculosis temporibus non habuimus, à quo id rectius peteremus. Si D. Martinus Wolffius huc attrahj posset, optimus esset, eum propter zelum aliaque dona, tum propter aetatis grauitatem. Denique quis sit Ecclesiae nostrae status, Schoberus optimè narrare poterit. Spero vos accepisse pecuniam quam debuimus. Eam in Augusto per Lintz misi. Bene in Domino Iesu uale, Vir constantissime. Labacj, cal. Octob: Anno 1567.

Reuerentiae Tuae addictissimus

Sebastianus Crellius manu propria

V uvodu pravi Krelj, da je bil sila vesel Jerneja Schobra, uglednega meščana in svetovalca regensburskega,¹² ko je ta bil v Ljubljani. Srečen je, da se je Gallusu zdravje povrnilo. V naslednjem pretresljivo opisuje svojo bolezen, zadnji štadij jetike: moral je leči, a še zmeraj upa na ozdravljenje. Da bi se čisti nauk kar najbolj razširil, je prosil deželne stanove, naj mu preskrbé tovariša ali naslednika. Gotovo so Gallusu

¹² Döllinger J., Die Reformation, ihre innere Entwicklung und ihre Wirkungen II, Regensburg 1848, 247; Mirković M., Pokušaj 546.

pisali, sam pa ga še posebej prosi, naj najde primernege pridigarja. Kogar koli bo Gallus predlagal in poslal, tega bodo v Ljubljani za gotovo sprejeli. Zatem našteva pogoje, zlasti plačo: imel bo kakor Krelj 150 goldinarjev. Ljubljana ni tako blizu turške meje, pa novi pridigar lahko brez skrbi pride. Na koncu si želi, da bi prišel Martin Wolffius, ki bi bil primeren zaradi svoje vneme in zaradi ugledne starosti.

Gallus je najprej ponudil ljubljansko službo Joh. Tetelbachu v Schwandorfu, bivšemu superintendentu v Chemnitzu, toda ta mu je 23. oktobra odgovoril,¹³ da bi se težko odločil; navedel je različne vzroke, med katerimi je tudi »Turcicorum finium uicinitas, vbi semper irruptiones et deuastationes illorum metuendae«, ter obljubil, da bo odločitev sporočil v osmih dneh.

Tetelbachov končni odgovor je bil negativen, kakor izvemo iz Gallusovega pisma kranjskim deželnim odbornikom z dne 24. novembra 1567.¹⁴ V njem sporoča Gallus, da je po Tetelbachovi odklonitvi poiskal kandidata »mit namen m. [magister] Caspar Melissander, yetzt professorn auf der fürstlichen schuel zu Lauingen, dem ern Crellio gar wolbekhannt (wellicher sein auch vor zway jharen vngeferlich zum schulmeyster bey euch begert)«. Melissander da je pristal 22. novembra prav isto uro, ko je Tetelbach pismeno odklonil poziv. O novem kandidatu sporoča Gallus: »Weyter zeugniß sein Melissandri halben haben e. g. vnnd gunsten von ern Crellio zuuernemen. Vnns jst er so vil bekhannt (wiewol nicht grosses, doch rechtes allters vngeuärlich bey .30. jharen oder weniger), das er gelert, der lere rein, eins erbarn wannedels vnnd jnn seinem thun vleyssig ist, lengs entschlossen, sich gar zum khirchendiennst zubegeben. Hat hie bey vnns vnnd zu Lauingen etlich predigen than vnnd sein seine gaben darzu.« Glede takega kandidata, ki bi znal slovenski in nemški, pa pravi: »Einen sollchen, wellcher der wünnischen ewer sprachen neben der teutschen zugleich khundig, ist allhie zubekhomen fast vnmüglich. Wir haben wol einen (Stephanum Consulem), ern Crellio wol bekhanndt, so beyde sprachen khan, were annders aber nicht wol dann zu einem diacono zugeprauchen, so wissen wir seinen willen nicht, weyl er sonnderlich yetzt auch nicht hie jst.«¹⁵ Nato Gallus predlaga, naj pišejo kmalu, ker

¹³ Joh. Tetelbach Gallusu 23. oktobra 1576: sodobni prepis v St.-A. Regensburg.

¹⁴ Gallus odbornikom kranjskim 24. novembra 1567: izvornik v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

¹⁵ To mesto o Konzulu je citiral Mirković (Pokušaj 565) po konceptu ali prepisu v regensburškem mestnem arhivu, vendar ga je napačno razložil, ko

se bliža zima, ali naj pride Melissander sam, da bi ga videli in se z njim pogodili, ali pa naj pride kar z družino. Tudi naj prosijo deželnega kneza, da mu dovoli odhod. Na koncu ni pozabil Krelja (den frommen, getrewen, ewern vnnnd vnnsern lieben Crellium), želeč mu zdravja.

Gašper Melissander (Bienemann), ki ga je tu Gallus predlagal za ljubljanskega pridigarja in mu dal tako lepo izpričevalo, se je rodil okrog 1537 v Nürnbergu. Študiral je kakor Krelj v Jeni pri Vlačiču in z njim 1562 šel v Regensburg.¹⁶ Zatem se je 12. decembra 1563 imatrikuliral na tübinški univerzi in tu 9. februarja 1564 magistriral.¹⁷ Leta 1565 nekako je bila Kreljeva želja, da bi prišel za učitelja v Ljubljano. Zakaj se to ni zgodilo, ni znano; vemo le, da sta takrat Trubar in Krelj povabila in pridobila za Ljubljano Bohoriča.¹⁸ V času, ko je dobil povabilo v Ljubljano, je bil Melissander profesor na šoli v Lauingenu, ki jo je ustanovil vojvoda Wolfgang von Pfalz-Neuburg.

Odgovor gospodov in deželjanov¹⁹ nam razodeva, da je pismo prišlo v Ljubljano 23. decembra: dva dni nato, na božični dan, pa je umrl Krelj »nach seiner langgehabten krankhait der darrsucht«. Zato se jim je še bolj mudilo. »Damit die khirchen vnd dz predig ambt an bemelts hern Chrelly stat widerumb mit einem geleritten gotseligen mann vnd predicanten, der im fall der nott den widersachern jren eintrag widerlegen khan, zeytlich versehen werd, vnd dann herr Chrelius seliger vor seinem enndt sich bemelts herrn m. Melysannndri erfreyet hat vnd jme denselben als ainen jme wolbekhannten gelerten mann zu vorstehung diser khirchen vnd predig ambts nicht weniger als jr gefallen hat lassen,

pravi: »Po mjerodavnem sudu Gallovom, koji ga je poznavao tada već oko 14. godina, Stipan Istrijan ne bi bio za dakona. Dakon je imao osim propovjedanja i stalnog kontakta sa ljudima još i administrativno reprezentativne funkcije.« Smisel pa je, da se Konzul ne bi dal drugače prav uporabiti kakor (kvečjemu) za diakona, t. j. pomočnika. Tudi razlaga, da je Gallus označil Konzula za posebneža (»Gallus tvrdi zatim, da se ne zna, da li bi pristao i kakve namjere ima, jer je Stipan osebujan čovek [sonderlich(e), ne drži. Mirković je namreč bral: »so wissen wir seinen Willen nicht, weil er sonderlich ist, auch nicht hier ist«. Naš izvirnik pa jasno pravi »weyl er sonderlich yetzt auch nicht hie jst«, t. j. »posebno tudi, ker ga zdaj ni tukaj«. — Gallusovo karakteristiko St. Konzula je večkrat porabil že Elze, prim. Superintenden-ten 32 in P. Trubers Briefe 335.

¹⁶ Böhl, Beiträge 100.

¹⁷ Hermelink H., Die Matrikeln der Universität Tübingen I, Stuttgart 1906, 441.

¹⁸ Rupel M., Novo Trubarjevo pismo: SR IV (1951), 111.

¹⁹ Gospodje in deželjani kranjski Gallusu 28. decembra 1567: koncept v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

demnach' so ist vnnsere embsige vnd fleissig bitt an euch, jr wöllet... mit ernanntem hern m. Melesandro abhandeln, damit er aufs ehist... hieher zu vns khomb.« Družina naj pride na pomlad; stroške za selitev bodo povrnili.

Tudi pismo, ki so ga gospodje in deželjani isti dan (kakor Gallusu pisali Melissandru,²⁰ kaže, kako se jim je mudilo, ker niso imeli pravega pridigarja, ki bi vodil mlado Cerkev. To so tukaj še določneje povedali: »Dann wir mit den zwayen vberbelibnen khirchen diennern, [prečrtano: die wenig gelert vnd geüebt seindt vnd] die neben dem hern Chrelio seligen gleichsamb als diaconi den mehrerntail jn windischer sprach bey der khirchen bißher gedient, so wenig genuesamb versehen seindt, als wenig sie auf den fall der nott der widersacher geschwindlistige disputation widerlegen khonndten.« Cerkevna služabnika, ki nanju meri malo laskava ocena, sta bila Janž Tulščak in Gašper Kumperger.

*

Tako so torej kranjski gospodje in deželjani pravilno poklicali Melissandra za pridigarja v Ljubljano. Stvar pa se je zavlekla iz več razlogov. Melissander je prejel poziv šele 23. februarja 1568. Kot profesor na šoli vojvode Wolfganga je temu to takoj sporočil s prošnjo, da ga razreši službe, a vojvoda mu je dal razumeti, naj bi ostal v lauinški šoli.²¹ V Ljubljani so postali že nestrpni in so 4. marca pisali Gallusu, naj novi pridigar čimprej pride.²² Gallus je ponovni poziv poslal Melissandru in ko ga je ta 29. marca prejel, je prosil knežje svetovalce v Neuburgu, naj mu izposlujejo dovoljenje za odhod v Ljubljano. Svetovalci so poslali dvornega pridigarja v Zweibrücken, kjer se je takrat mudil deželni knez, in ta je naposled 5. maja dal dovoljenje. Melissander se je takoj odpravil na pot, najprej do Regensburga.²³ Po Donavi je poslal tjakaj najprej pohištvo in družino, sam pa je prispel 13. maja.

Tri dni pozneje, ko se je že poslavljal od Gallusa, pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Dajmo besedo Gallusu:²⁴ »Vnnd sontags den 16.,

²⁰ Gospodje in deželjani kranjski Melissandru 28. decembra 1567: koncept v DAS, prav tam.

²¹ Melissander kr. dež. stanovom 6. avgusta 1568: izvornik v DAS, prav tam.

²² Dež. glavar, oskrbnik in odborniki kranjski Gallusu 4. marca 1568: koncept v DAS, prav tam.

²³ Melissander kr. dež. stanovom 6. avgusta 1568: izvornik v DAS, prav tam.

²⁴ Gallus dež. glavarju, oskrbniku in odbornikom kranjskim 19. maja 1568: izvornik v DAS, prav tam.

[da Melissander] bey mir neben andern herren, so den crainerischen kirchen wol wöllen, das nachtmal genomen, khumbt vber tisch ein schreyben, durch Venedigen vnnnd Augspurg mit zweyen cito, doch den ostermontag zu Laybach von dem wolgebornen herrn, herrn Hannß Joseph freyherrn zu Eckh etc. ausgangen, vermeldent, wie einer lanndschaftt erwegung fürgefallen, dadurch die vocation ern Casparn Melissandrij diser zeyt vnnnd biß auf ferner schreyben eingestellt werden müeste etc.:

Kranjski deželni stanovi, ki so prej Melissandra tako nujno vabili, so se potemtakem iznenada premislili ter na tak praznik, kakršen je bil velikonočni ponedeljek (19. aprila), z vso naglico (mit zweyey »cito«) poslali Gallusu preko Benetk in Augsburga sporočilo (neohranjeno), da je povabilo (»vocation«) začasno moralo biti preklicano. Kaj jih je privedlo do tega koraka? Odgovor nam daje pismo z dne 4. junija, v katerem so odborniki deželnih stanov sporočili Gallusu končno odpoved in vzroke zanjo:²⁵ ko je avstrijski nadvojvoda Karel izvedel, da ima priti Melissander v deželo, jim je ukazal, naj to preprečijo; ukazu se niso mogli ustavljati, saj niti Primoža Trubarja niso mogli obdržati; zato je bolje, da Melissander sploh ni prišel, kakor da bi bil zastonj napravil popotovanje in se spet moral vrniti; odškodnino mu bodo določili na prihodnjem zasedanju deželnih stanov.

Stvar se zdi jasna in preprosta, ko ne bi bilo v tem pojasnilu precej diplomatskega zavijanja, da ne rečem neiskrenosti. Res je nadvojvoda prepovedal prihod Melissandru — toda šele 13. maja, medtem ko je Eckh v imenu odbornikov napisal odpoved že 19. aprila (na velikonočni ponedeljek)! Tu naj sledi najprej ukaz nadvojvode Karla:²⁶

Carl von gottes genaden erczherczog zu Österreich, herczog zu Burgundj etc. vnnnd graue zu Tirol etc.

Edlen vnnnd lieben getrewen. Nachdem wir jn erinerung khomen, das ain ersame landschaftt alda jn Crain dem Gallo geen Regenspurg vnnnd doctor Heßheusio vmb ainen predicanten geschriben vnnnd das sy darauf jr zwen mit namen Casparus Melissander vnnnd N. doctor Celestinus darczue fürgeschlagen vnnnd befürdert, die auch numer täglich nach Laibach verraisen vnnnd zwo fürneme, böse, aufrierische, vnrüebige personen, welche von Roßstockh, Braunschweig, Magdenburg, auß dem land zu Diringen, von Wirttemberg, Leibzig vnnnd anderer ortten vmb jrer ergerlichen, vnbeschaidnen aigensinighait; auch verdamung vnnnd verachtung der hohen obrighkait willen

²⁵ Odborniki kr. dež. stanov Gallusu 4. junija 1568: koncept (kopija) v DAS, prav tam.

²⁶ Nadvojvoda Karel odbornikom kranjskim 13. maja 1568: izvornik v DAS, prav tam.

veriaht vnnd vertriben seyen vnnd sich also jn villen fürstenthumben vnnd stetten nit finden dörrffen sollen lassen, wann vnns nun nit vnbillich sondere merckliche bedenckhen fürfallen, dergleichen gefarliche leüth jn vnnsere lande einzulassen, so legen wir euch hiemit sambt ainer ersamen landschafft ernstlich auf vnnd wollen, wo sy albereit schon ankomen wären, das jr sy alsbald angesicht diß vnnsers schreibens wider hinwegschickhen vnnd daneben jnen anzaigen, das wir sy khains wegs zgedulden wissen. Da sy aber erst khomen sollen, so wollet jnen strachs vnnder die augen schickhen vnd sy wider zuruckh weisen, dann da sy, solches vnangesehen, jn vnnsere lande khomen vnd sich darjnnen betretten lassen, wuerden wir nit vmbgehen khonden, dermassen weg gegen jnen fürhanden zunemen, dero wir doch fürnemblich ainer ersamen landschafft zu gnaden vil lieber vbrig sein wollten. Daran beschiecht vnser gnädiger willen, entliche vnnd ernstliche mainung. Geben jn vnser statt Gräcz den dreyzehenden tag Maij anno etc. jm achtundsechzigisten.

Carolus

V tem ostrem Karlovem odloku preseneča predvsem to, da sta poleg Gallusa in Melissandra imenovana tudi dr. Heßhus in dr. Cölestin. Heßhus Tilemann je bil bojevit teolog in 1565—1569 dvorni pridigar v Neuburgu,²⁷ Cölestin pa je bival, ko so ga pregnali iz Ortenburga, nekaj časa v Peuerbachu na Avstrijskem ter postal profesor v Lauingenu in 1568 v Jeni.²⁸ Res je bil tisti dvorni pridigar, ki je interveniral pri svojem deželnem knezu za Melissandra, po vsej verjetnosti Heßhus, toda niti s Heßhusom niti s Cölestinom niso imeli kranjski deželni stanovnikarji nikakega opravka. Karlovi obveščevalci so bili torej slabo poučeni. — Drugo, kar preseneča v nadvojvodovem ukazu, so označitve Melissandra in Cölestina, češ da sta huda, uporna in nemirna človeka, pregnana iz mnogih dežel in mest zaradi pohujšljive, neprimerne trmoglavosti, in zaničevalca vsakršne oblasti, skratka nevarna individua. Če se spomnimo, kako je resni Gallus označil Melissandra, moramo reči, da so nadvojvodove obdolžitve brez podlage.

Kdo je neki tako očrnil Melissandra? Pri podrobnem razboru gradiva se pokaže, da izhajajo vse niti intrigantske akcije proti Melissandru — z Württemberskega. Že Gallus je v prej navedenem pismu z dne 19. maja²⁹ namignil, češ da ve, od kod izvira ovadba (»welchs wir sambtlich zu gemüet gefüert vnnd vngeuerlich gar wol wissen, woher dem gueten manne sollchs zuberaytet wirdt«); dobil je namreč že poprej tudi od nekod drugod pisanje, ki ga ni resno vzel; ko pa je prišlo Eckhovo

²⁷ Die Religion in Geschichte und Gegenwart II (Tübingen 1928), 1862.

²⁸ Böhl, Beiträge 102.

²⁹ Gl. op. 24.

pismo z odpovedjo, je iz soglasja besed v obeh pismih spoznal spletkarje (»wie deß wolgebornen herrn von Eckh schreyben vermellt vnnnd sonst ein anders schreyben, so vnns lenngs vorher annder orthen zu khomen vnnnd wir alls ein vnnütz gespenst geacht haben, die anstiffter ytzt auch aus gleicheyt der wort eben damidt erkhenndt werden«).

Gallus se ni motil, zakaj odborniki kranjskih deželnih stanov so sami povedali, kdo jih je pripravil do odpovedi. Tega sicer niso priznali Gallusu — temu so že v omenjenem pismu³⁰ zatrjevali, da je prišlo do odpovedi zgolj zaradi Karlovega ukaza, ne morda zato, »daß er Melisander durch seine mißgünstige, wie in eürem schreiben angezogen, bey vnnß wäre angeben vnd beschuldigt worden« —, pač pa so jasno priznali v priliznjenem odgovoru³¹ nadvojvodi Karlu na le-tega strogi ukaz, da so odpovedali Melissandru na pobudo dr. Jakoba Andreaeja, kanclerja univerze in prošta v Tübingenu; res, pravijo tu, jim je Gallus priskrbel Melissandra, in nadaljujejo: »Da aber vilgemelter ainer ersamen landtschafft zuuor geweßte vnd zum tail wie jetzigen verordenten neben ettlichen auß ainer e. landtschafft mitl fürnemblich durch doctoren Jacobum Andreae, so vnersucht für sich selbs deß wegen herein geschriben, sein, deß Melisandri, wesens vnd qualitét, daß er gar nit teüglich seye, verständigt, jst gemeltem Gallo noch vor ettlichen wochen von ainer ersamen landtschafft wegen zugeschriben worden, jme, Melisandro, auß beweglichen vrsachen sich in diß lannd zuerheben, abzukhündigen; derwegen gedachter Melisander in das lannd nit ankomen noch seiner ankhunfft sich zu besorgen ist.«

Stvar je torej šla nekako takole: Ko je Andreae izvedel, da se pripravlja Melisander v Ljubljano, je le-temu, ki ga je bil spoznal na tübinski univerzi, skušal preprečiti odhod s spletkarskimi dopisi v Regensburg (Gallusu), v Ljubljano (deželnim stanovom) in morda celo v Gradec (nadvojvodi Karlu). V Regensburgu ni uspel, pač pa v Ljubljani, od koder so 19. aprila Melissandru poslali odpoved; Karel pa mu je 13. maja prepovedal prihod. Kranjski odborniki so potemtakem odkritosrčno priznali le nadvojvodi Karlu, da so Melissandru odpovedali na Andreaejevo pobudo, Gallusu pa so se zlagali, ker so navedli za vzrok nadvojvodov ukaz, ki ga pa ob odpovedi sploh še bilo ni.

³⁰ 4. junija 1568, gl. op. 25.

³¹ Odborniki dež. stanov kranjskih nadvojvodi Karlu 22. maja 1568: koncept v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

Vprašanje, zakaj se je Andreae vmešal, ne da bi ga bil kdo vprašal, ni težko rešiti. Melissander je bil Flacijev učenec; tudi Regensburg, ki je sprejel Flacija, je bil sumljiv. Tübinški prošt, najbolj vneti varuh pravoverne augsburške veroizpovedi, pa je po strani gledal vdor flacijanistične smeri iz Regensburga v avstrijske dežele. Slovenski kraji so mu bili celo pri sreči, odkar so ti po Trubarjevi zaslugi versko bili orientirani proti Württemberski. Pod Kreljevim vodstvom pa se je v slovenski Cerkvi začela uveljavljati flacijanska smer. Zdaj je bil ugoden trenutek, da se ta orientacija odpravi. Zato je mož nastopil.

Še drugo vprašanje nas utegne zanimati, namreč, če je tudi Trubar bil kaj udeležen pri tej zadevi. Sodeč po Klombnerjevih izjavah, bi bil Trubar celo poglavitni spletkar. Vendar ne smemo pozabiti Klombnerjevega nasprotstva do Trubarja in njegovega drastičnega načina v izražanju. Takole je tedaj (5. junija) pisal Klombner Gallusu:³²

Dem erwardigen gaistlichn herrn Nicolao Gallo, superintendentn zw Regensburg, meinen gn. hern vnd pruedern.

Erwardiger, hochgelerdter, jnsonder gunstiger herr, gnad vnd fridt von got dem vatter durch Christo, vnsern hailandt.

Wir haben die verhinderung herrn Melexandry nit gereu vernumen. Got wirt denselben wol sein lohn geben; wie er jetzt die kirchen stört, also hat er albig³³ gethan. Wir hetten langst die wibil, postiln vnd anders, auch mer kirchendiener vnd schuellen etc. Es war guet, das selche [!] schreyben an gemeine landschafft notürfftigklich verantwort wurt. Doch ist zu bedenckhen, ob was damit erpaut wurt vnd das nit ein fleischlich gmüet mit gieng. Es ist ein harter teufels stich. Die teologi zu Tübingen waren zuersuechen, jn weu er eingesinig oder halstarig oder vnrecht, darinen er sich nit hat weisn lassen. Vnd war jrtumb jm bey gelegt, dem er mit euren vnd anderer christlichen rath volgen mag. Antweder geschwigen oder dermassen geschryben, das es ein gestalt hat vnd gottes eer gfuedert werde. Ob gott villeicht darumben verhenget, das drübers mengl an tag khomen vnd die kirch rainer wurde. Vnd thue mich euch vnd dem herrn Melessander, auch andern fromen christen beuelchen. Dattum Layboch, Sambstag vor Pfingsten jm 68 isten.

Eur aller williger

M. Khlombner

Fragt Trube[rum], warumb her Khrell sein, Truberj, kate[chismum] auß der kirchn gethan; daß er die sacra[mente] allein signa oder zeichen sein lassen wider das helle wort, daß in seiner eer pleibn solt etc. Vnd waß got redt, ist war.

³² Klombner Gallusu 5. junija 1568: izvornik v St.-A. Regensburg, Eccles. I, fasc. XXV 25.

³³ albig = alweg — zmeraj.

Daß Melesander jme, dem Mraullo, lesn laß die windisch vorred vber das neu testa[ment], von werkhn, justificacion, freien willn vnd des mer, so mues er widerruefn oder ain khezer, maiorist vnd anders mer werden: Damit wirdt die kirch rainer vnd die stendt werden sechen, ob her Melesander toitsch vnd lateinisch schreibn khan, erinnert werden. Darumb diz vvilleicht vom hern angesehen zw seubrung vnd erleutrung der kirchn.

Fragt, warumb er den psalter nach dem Zwingl vertirt vnd nit Luthern gevolgt hat.

Er treibt vnd suecht sein vnglukh. Got wirdt es wol leütern.

Daß her Melesander ainer landschafft anpint, er sey doch jer perueffter, mug er nun nit gegenwurtig, so woll er abwesig dienen vnd wider alle sekhten streitn, auch juen verholffn sein zw ainen guetn schuelmeister, damit die jugent erzogen vnd cristlih instituirt werde. Das wirdt ain groß grunt vnd werkh machn, daß noch andere friht volgn werdñ.

Pismo, posebno njegov dodatek (postscriptum), ki se bere kakor dolgo zadržan izbruh in tudi v pisavi razodeva prehitvajóče se misli, imenitno označuje Klombnerjevo in njegovih pristašev stališče. Klombnerja boli, da so preprečili Melissandrov prihod. Ko omenja tistega, ki zdaj uničuje Cerkev, ima v mislih Trubarja, saj takoj zatem navaja, da bi lahko že zdavnaj imeli biblijo, postilo in druga dela, tudi več duhovnov in šol. Vedeti je treba, da se je izmed vseh Klombnerjevih literarnih načrtov uresničil samo eden: pesmarica, izdana za Trubarjevim hrbtom leta 1565; marsikaj drugega, za kar si je Klombner prizadeval, ni izšlo: prevod psalmov, ki ga je naložil Bohoriču,³⁴ Spangenbergova postila v prevodu Iv. Weixlerja³⁵ in več hrvaških stvari.³⁶ Tübinškim teologom (Andreacju) zameri, da so obdolžili Melissandra brez podrobne utemeljitve. Najbolj zanimiv je dodatek. Tu očita Trubarju nič manj ko krivo-verstvo. Krelj je odstranil Trubarjev katekizem, ker so le-temu zakramenti zgolj signa ali znamenja (cvinglijanski nauk). Krivi so tudi nauki v Trubarjevem predgovoru Prvega dela novega testamenta (Ena dolga predgovor); naj ga le Mravlja prebere (prevede) Melissandru.³⁷ Tudi psalter da je Trubar prevel po Zvingliju namesto po Lutru.³⁸ — Na

³⁴ Elze, P. Trubers Briefe 413.

³⁵ Kostrenčić Iv., Urkundliche Beiträge zur Geschichte d. protest. Literatur, Wien 1874, 81, 140.

³⁶ Prav tam, passim.

³⁷ Lenart Mravlja je tedaj kot tiskarski pomočnik delal v Regensburgu: Bučar Fr., Povijest hrv. prot. književnosti, Zagreb 1910, 128.

³⁸ Da je rabil pri prevodu psalmov dela švicarskih reformatorjev, je Trubar sam priznal, dasi le v zasebnem pismu Bullingerju, prim. Rupel M., H korespondenci Trubar—Bullinger: SR III (1950), 149.

koncu predlaga Klombner, naj bi Melissander natvezel deželnim stanovom, da je vendar njih nastavljenec (perueffter) in da jim lahko služi tudi odsoten, t. j. na Nemškem, zlasti kot učitelj.

Seveda niso Klombnerjeve tožbe nič zalegle. Deželni stanovi so neprijetno zadevo končali tako, da so nakazali Gallusu za Melissandra 100 goldinarjev; sporočil je to regensburškemu superintendentu deželni oskrbnik sam.³⁹ Od 4. junija, ko so obljubili odškodnino, pa je preteklo že toliko časa, da so postali v Regensburgu nestrpni. Zato je Melissander napisal 6. avgusta kranjskim deželnim stanovom dolgo pismo,⁴⁰ v katerem pobija, kar so mu očitali, in prosi za odškodnino. Tudi Gallus je 10. avgusta poterjal odškodnino za Melissandra.⁴¹ Pri tej priložnosti je v smislu Klombnerjevega pisma dregnil kranjske veljake, češ da ne bi bili nič neprimernega storili proti nadvojvodi, ko bi se bili prepričali, ali ovadba drži, namesto da so Melissandra tako hitro odstranili. Dne 27. septembra so nato deželni oskrbnik in odborniki pisali obema, Gallusu in Melissandru, da je zaradi odškodnine vse urejeno.⁴²

Iz tega časa nekako je še nedatirano Klombnerjevo pismo Gallusu,⁴³ v katerem se je strastni flacijanec še enkrat razhudil.

Erwirdiger geistlicher herr prueder, gotes vaters gnad vnd parm[herzigkeit] durch Cristum Jesum. Eur f. vnd cristlich ansinen, vnnsern pruedern hern Melesander petrefent, verhof ich, sey volzogn. Das vnrecht vnd verhinderung wirdt got richtn, wie euch das herr Schober wirdt anzeigen.

Das nun her doctor Cölestin auch in das spill khumbt, ist guet, so habn wir der geselln destmer. Es soll jm ain freud sein, das sich die heruntrign teuffl sein fuerehtn. Jer habt obn ain crainerischn teuffl. Got lob, die kirch geet reht; was vbrig, ist hinauf, seint vil ruewiger. Ob er gleich abwerts [?] schmeisst,⁴⁴ so khan er doch nit souil als gegenwurtig. Got wirdt richtn den schaden, den er der kirhn gethan hat. Herr Gregor⁴⁵ wirdt auf Zeng; der

³⁹ Kranjski odborniki Gallusu 4. avgusta 1568: koncept v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22. Ta dopis pa ni bil odposlan, temveč je zaradi kočljivosti pisal deželni oskrbnik sam, kakor kaže opomba na konceptu: »Diß schreiben ist nit vberschikht, sonder herr landtsverweser hatt gesagt, daß er selbs durch ain schreiben verrichten wölle.«

⁴⁰ Gl. op. 25.

⁴¹ Gallus dež. glavarju, oskrbniku in odbornikom kranjskim 10. avgusta 1568: izvirnik v DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

⁴² Dež. oskrbnik in odborniki kranjski Gallusu 27. septembra 1568: koncept prav tam; dež. oskrbnik in odborniki kranjski Melissandru 27. septembra 1568: koncept prav tam.

⁴³ Klombner Gallusu (nedat.): izvirnik v St.-A. Regensburg, Ecel. I, fasc. XXVII 35.

⁴⁴ schmeissen — cacare.

⁴⁵ Gregor Vlahović, pridigar v Metliki, Klombnerjev pristaš.

wirdt den abgang widerpringen. Es mueß doch sein vnd wan sy sich lang pedenkhn. Die hieign suechen rue vnd seint in hohster vnruhe vnd gefar leibs vnd lebens. Ich wais khain ort, da das euan[gelium] rue vnd frid het. Sy pedenkhn drausst auch vill sicherhait vnd schuz, vnd ist doch nichts, gleich so wenig hiej oder weniger als drausst. Dise pedenkhn seint lauter finsternus vnd weit von licht abgetretn, ist auch ain halber abzug auß offnen veld.

Ich schreib euch nit gern, als der mirs mocht vermessen. Wolt lieber schweign, wo mich die not nit dring. Wir sein verfolgt vnd tragn vnser lebn jn henden. Sy meinen, oben seint sicher. Ist nichts, ist gleich ain tanz; allain ain claine verweillung khumpt dazwischn vnd ain dunkhl, sonst ist es alles ain teuffl, ain hell⁴⁶ etc. Vnd soltn wol vntern turkhn die prediger mer schuz habn als obn oder heruntn oder gar zw Rom. Ich hab guets wissn, das das euan[gelium] in Vngern seer. aufgeet vnd yez in Sclauonien etc. Der herr treibts, wo mans am wenigsten glaübt oder verhofft. Vnd soll in vnd durch die Turkej geen vnd khainen schuzherrn pedurfn. Guet ist es, wo mans hat. Wo nit weltlicher schuz vnd hilf, da ist got selbs der schuzherr. Vnder disem fandl wolt jch am liebsten streitn. Ich sterb, so sterb jch Cristo. Der todt in Cristo ist mein gwin. Wolt gern erleben von den crainerischn mit den schwabischn teuffln, sy werden vnains etc.

Thue mich in eur aller gepet peuelhn. Jch schrib mer, so mag jch nit, jer werdt mir des verargn, als geschöch es vermessen weis.

Eur M. Khlobner

Pismo lepo kaže, kako je starega, v kot postavljenega, borca grizlo. Tolaži se na vse načine: če je Trubar na tujem, vsaj škodovati ne more toliko od daleč; bo že bog škodo popravil; ko pojde Gregor Vlahović v Senj, bo naša stvar pridobila; tu ni miru ne varnosti, pa saj je tudi tam zunaj ni; več svobode je na Turškem kakor v Nemcih ali doma. Rad pa bi doživel, da bi se kranjski in švabski hudiči, se pravi Trubarjevi in Andreaejevi pristaši, sprli.

To je bila medla tolažba po porazu na vsej črti. Ko bi bilo šlo samo za Melissandrovo osebo, bi bili v Regensburgu pač lahko našli primernejšega kandidata. Šlo pa je za več, za ohranitev strožje, flacijanske smeri. V zadnjem dopisu Gallusu⁴⁷ so deželni stanovi sicer prijazno naznanili, da se mu bodo izkazali hvaležne, nikjer pa ni omenjena želja po kakem drugem, novem kandidatu, ki jim je bil vendar nujno potreben. Takega kandidata so iskali drugod — na Württembergem. Že 30. junija so odborniki na posvetovanju sklenili, obrniti se zaradi novega superintendenta na Trubarja in Andreaeja,⁴⁸ a dober mesec kasneje so naslovili

⁴⁶ hell — Hölle.

⁴⁷ Gl. op. 42.

⁴⁸ Posvetovanje dež. oskrbnika in odbornikov 30. junija 1568: DAS, stan. arh., fasc. 54, 10, 22.

na Trubarja prošnjo,⁴⁹ naj bi, ko se je pred kratkim že sam ponudil,⁵⁰ skupaj z Andreaejem poskrbel za novega superintendenta. Pri tem prosijo, naj Trubar v priporočilu novega kandidata ne imenuje svojega imena (»so ist unser gancz freündtlich bitt an euch, jr wollet... eüren namen in hereinbefürderung aines sollichen predicanten auß allerley bedencklichen vnd euch abnemlichen vrsachen vngemeldet lassen«). To so namignili resda predvsem zaradi nadvojvode, ki je bil Trubarja 1565 pregnal, vendar so verjetno hoteli tudi pred domačimi nasprotniki skrivati svojo taktiko. Trubar in Andreae sta jim nato priskrbela mladega Kristofa Spindlerja iz Göppingena na Württemberskem, absolventa tübinske univerze.

*

Odpoved Melissandru in, odvrnitev od Gallusa pomeni značilen mejnik v razvoju slovenske protestantske Cerkve. Flacijanska usmerjenost, ki se je uveljavila pod Kreljevim vodstvom in je imela v Regensburgu svojo oporo, je bila premagana in kranjski oblastniki so se versko spet naslonili na Tübingen. Zmagal je prizadevni württemberski pravovernik Andreae in z njim Trubar. V Ljubljani je zapihal nov veter. Zaman sta se upirala predikanta Tulščak in Kumperger ter v smislu Flacijevih načel odložila koretelj, zaman je Klombner s spletkarskim pisanjem skušal vplivati na dogodke. Kumperger je dobil resen opomin, Tulščaka so celo odpustili, Klombner pa je, zavedajoč se poraza, v onemogli jezi zmerjal in se naivno tolašil. S Kristofom Spindlerjem je württemberski verski smeri bil zagotovljen uspeh, saj je bil novi superintendent tako po vzgoji kakor zaradi mladosti še ves pod Andreaejevim vplivom. Seveda so največ storili kranjski deželni stanovi, ker so se zmeraj rajši držali priznanih protestantskih nauk, pa se jim Regensburg že zaradi Flacija, ki so ga tedaj povsod obsojali in preganjali, ni zdel pravoveren.

V tistem času je v domovini spet prišel do večje veljave Primož Trubar. Najbrž ni naključje, da se od 1564 do 1568 ni ohranil noben njegov dopis kranjskim deželnim stanovom. Le-ti pač v tem razdobju niso imeli posebnih stikov s svojim pregnanim superintendentom. Opisana preusmeritev in popolna naslonitev na württembersko Cerkev

⁴⁹ Gospodje in deželjani kranjski Trubarju 4. avgusta 1568: koncept v DAS, prav tam; objavil Elze, P. Trubers Briefe 451.

⁵⁰ To Trubarjevo pismo žal ni ohranjeno; morda bi v njem našli potrdilo za Klombnerjevo obtožbo, da je tudi on delal zoper Melissandra.

leta 1568 pa je terjala tudi obnovitev zveze s Trubarjem. Ta je odslej rad in uspešno pomagal svojim rojakom. Vpliv württemberske Cerkve ob Trubarjevem posredovanju pa je dosegel svoj vrh pri podpisu Formule concordiae.

Résumé

Les protestants slovènes étaient fidèles à la doctrine orthodoxe de l'Église de Württemberg et de son théologien principal dr. Jacob Andreae. Du temps du surintendant Sebastian Krelj (1565—1567), élève de Flacius Illyricus, on put cependant observer une déviation vers le flacianisme. Les partisans de cette doctrine étaient soutenus par Nicolas Gallus, surintendant à Regensburg et ami de Flacius. Lorsque Krelj, gravement malade, ne put plus suffire aux devoirs de sa charge, il conseilla aux États provinciaux de la Carniole de s'adresser à Gallus avec la demande de leur trouver un nouveau prédicant, ce qu'ils firent le 20 septembre 1567. Avant de mourir, Krelj eut encore la joie d'apprendre que Gallus leur proposait Caspar Melissander, instituteur à Lauingen, qui avait été le camarade d'école de Krelj. Vers la fin du mois de décembre 1567, les États provinciaux invitèrent en effet Melissander de venir le plus tôt possible occuper la place vacante de prédicant à Ljubljana.

Melissander n'ayant pas pu se libérer aussitôt de ses obligations à Lauingen, les États provinciaux lui envoyèrent une autre lettre d'invitation le 4 mars 1568. Au début du mois de mai, Melissander se mit en route avec toute sa famille, mais il n'arriva pas à Ljubljana, puisqu'il fut rejoint à Regensburg par une troisième lettre de Ljubljana datée du 19 avril, qui révoquait sa nomination. Cette révocation soudaine était l'œuvre d'Andreae qui avait, sans que personne lui eût demandé quelque chose, dénigré Melissander auprès des États provinciaux. Ceux-ci s'excusèrent plus tard chez Gallus, prétextant que ce fût l'archiduc Charles qui s'était opposé à la nomination de Melissander. Charles était en effet intervenu auprès des États provinciaux dans cette affaire — mais seulement le 13 mai. On pourrait en conclure qu'Andreae intriguait contre Melissander non seulement à Ljubljana, mais aussi auprès de l'archiduc catholique à Graz. En agissant ainsi, il voulait arrêter la propagation du flacianisme en Slovénie.

Il est impossible de déterminer quelle était la part de Trubar — qui habitait le pays de Württemberg depuis 1565 — dans les intrigues d'Andreae. Si l'on juge d'après les lettres contemporaines adressées à Gallus par Klombner, partisan de Flacius, Trubar était même l'instigateur de cette affaire; il faut cependant considérer le fait que Klombner était un ennemi personnel de Trubar et qu'il aimait s'exprimer en des termes très libres.

Lorsque l'Église protestante slovène eut renvoyé Melissander et se fut détournée de Gallus, elle marqua un pas décisif dans son évolution. La doctrine de Flacius était vaincue, et ce fut celle de l'Église de Württemberg qui triompha définitivement. Andreae et Trubar firent donner la charge de surintendant au jeune Christoph Spindler, digne de toute confiance. Cela contribua aussi à accroître en Slovénie le prestige du premier surintendant slovène Primož Trubar, bien que celui-ci vécût à l'étranger.

Jakob Rigler

VOKALNA DISIMILACIJA V SLOVENŠČINI

Asimilacija med vokali je znan pojav. V slovenščini se pojavlja zlasti v obrobni dialektih,¹ kjer moderna vokalna redukcija ni močno razvita, a posebno daleč jo je razvil rezijanski dialekt. Za centralna narečja pa je le nekaj primerov predvsem iz starih tekstov.² Imamo pa v slovenščini tudi nasprotno pojave, ko nastopi med dvema vokalom disimilacija. Doslej je bilo opaženo zlasti tako imenovano disimilatorično akanje.³ Opozoril pa bi še na neki pojav, ki je bil sicer v slovenistični literaturi že na kratko obravnavan, vendar še ni raziskan, in ki so ga različno, a nepopolno razlagali, nihče pa še ne z vidika disimilatoričnega vpliva med vokali. Ta pojav je analogično vnašanje *i*, *u* iz dolgoakcentuirane v neakcentuirano pozicijo.

Ko je Škrabec pisal o redukciji kratkih *i* in *u* (*Izvestje novomeške gimnazije 1870* in *JS* I 52, *Cvetje* XII, št. 10 in *JS* II 38—39), je postavil pravilo, da se med drugim ne reducirata tudi, kadar stoji v naslednjem zlogu samoglasnik *a* (navadno dolgopoudarjen). Proti temu pravilu pa je Broch (*Očerk*, § 102—104) ugotovil, da v tej poziciji v Ljubljani govorijo tudi reducirane vokale in da je stopnja redukcije odvisna od raznih momentov, ki omogočajo, da se pojavljajo paralelne oblike z različno stopnjo redukcije kot *kpit*, *kəpit*, *kupit*, ni pa odvisna od naslednjega *a*. Tudi Ramovš (*JA* XXXVII 141) naglašja, da Škrabčeva trditev nasprotuje dejstvu in za to navaja nove primere z reduciranim *i* in *u* pred dolgonaglašnim *a*. Za primere, ko imamo *i*, *u*, *é* v nenaglašeni poziciji, pa pravi, da se tu obdržijo nereducirani vokali pod vplivom drugih oblik, v katerih so dolgoakcentuirani, in navaja tudi primer, kjer neakcentuiranemu *i*-ju ne sledi *a*: *svinē*, kar naj bi bilo analogično po *svine*.

¹ Prim. Ramovš, *HG* VII 52, 57, 171, 187.

² Prim. Ramovš, *JA* XXXVII 153, 154, 148, 311, 317—318, 325—324.

³ Prim. Ramovš, *HG* VII 67, 70, 74.

K Ramovševi ugotovitvi, da se kratki *i*, *u*, *ê* reducirajo v vsaki poziciji (namreč v centralnih dialektih) in da so v neakcentuirani poziciji analogični po oblikah, v katerih imajo dolg akcent, bi lahko navedel le nadaljnje potrjujoče primere.

Nastane pa vprašanje, kdaj in pod kakšnimi pogoji do tega vnašanja (ali ohranitve) pride: ali je samo slučajno ali delujejo tu kakšni zakoni oziroma vsaj tendence, ki ta pojav usmerjajo in ga držijo v nekih bolj ali manj določenih mejah.

Že iz Ramovševega (l. c.) gradiva, kjer najdemo dubletne oblike kot *zidár* in *zədár*, vidimo, da pojav ni točno omejen. Še manj pa bi mogli trditi, da pride do vnašanja brez vsakega sistema, kajti vsaj približne meje mu lahko določimo.

Da se *i* in *u* lahko vneseta v neakcentuirano pozicijo, morajo biti najprej oblike ali sorodne besede, v katerih imata dolg akcent, dovolj pogostne in zveza z njimi dovolj občutena, da lahko vplivajo. Točna mera se pri tem ne dá določiti. Zveza med *zid*, *zidam* na eni in *zidár* na drugi strani je lahko različno močno občutena, zato imamo tudi oblike *zidár* in *zədár*, medtem ko je deležnik *zidála* dovolj blizu oblikam *zidam*, *zidou* itd., da ne najdemo oblike **zədála*.

To je prva stvar, bistveno pri tem pa je, da je vnašanje odvisno tudi od narave naslednjega akcentuiranega vokala. Zato je Škrabec mislil, da se *i* in *u* pred zlogom z dolgopoudarjenim *a* ne reducirata. Vnašata se namreč zlasti v tej poziciji. Pri tem pojavu opazimo, da jezik ne ljubi v sosednjih zlogih sorodnih vokalov. Visoki vokali (*i*, *u*) se navadno ne vnašajo, če sledi visok vokal; še redkeje se vnašajo, če sledi enak visok vokal. Medtem pa se *o* < *i*, *u*, če mu sledi nizki vokal *a*, rad zamenja z visokim vokalom. Pojav moramo razlagati z disimilacijo med vokali. V vsakem jeziku se namreč lahko pojavi tendenca proti ponavljanju istih artikulacijskih gibov v sosednjih zlogih in disimilacija med vokali se pojavlja v raznih jezikih,⁴ v slovanskih sicer redkeje od asimilacije. V našem primeru je disimilacija med vokali opazna, čeprav ni posebno močna, ker pravzaprav na jezikovni sistem ne deluje neposredno, ampak le usmerja analogije. Fiziološki moment torej le ovira ali pospešuje psihološkega.

Pojav lahko najlepše opazujemo pri opisnih deležnikih glagolov IV. in V. vrste, tip *cvəlila*, *kəpila* : *piḡála*, *lučála*. Pri obeh tipih je namreč (v večini dialektov) enako število oblik s poudarkom na korenu,

⁴ Prim. M. Grammont, *Traité de phonétique*⁴, str. 272—276.

ki so tako pogostne in značilne, da bi po vsej pravici pričakovali njihov vpliv pri obeh vrstah, vendar ga pri IV. vrsti, kjer bi si potem sledila dva visoka vokala, ni. Še bolj do izraza pa pride ta pojav, če ga zasledujemo pri različnih oblikah istega glagola, kar lahko storimo pri glagolih III. vrste z $\acute{e} > a$ za šumevci (tip *tiščati*). Pri teh glagolih je v vsej konjugaciji *i* poudarjen le v moški obliki opisnega deležnika in v edninskem velelniku ter v narečjih s kratkim infinitivom še v infinitivu; toda le redki so govori, ki jim je bilo to premalo, da bi se mogel *i* uveljaviti v tistih oblikah, ki imajo v končniškem delu *a*. Po navadi se ravna tudi ti glagoli po načelu vokalne disimilacije, tako da imamo oblike *tāšči*, *tāščite!* toda *tiščāla* (z $\acute{e} - i : i - a$).

V potrdilo teh razmerij naj navedem najprej nekaj takih glagolov iz Škrabčevega rojstnega kraja Hrovača: *bārsila*, *cvālila*, *čādila*, *čātila*, *ogālila*, *gnāstila* (gnusilo), *neḡarčila*, *kārčila*, *kāpila*, *zekārila*, *ābīla se*, *lāpila*, *olāščila*, *pālila*, *arčila*, *arčila*, *slāžila*, *snābīla*, *tālila*, *ožālila* : *dobivāla*, *bliskālu*, *rezbijāla*, *cilāla*, *počivāla*, *zeflikāla*, *ogibāla*, *zexrustālu* (*ü* se izgublja, običajen je *že u*), *pokrižāla*, *pokūšāla*, *skrivāla*, *polivāla*, *lizāla*, *lučāla*, *pomišlīāla*, *omivāla*, *obuvāla*, *očitāla*, *piḡāla*, *pisāla*, *piskālu*, *pucāla*, *puščāla*, *ritāla*, *prerivāla*, *rukāla* (mukala), *sazuvāla*, *poslušāla*, *smukāla*, *sukāla*, *ščipāla*, *pošilīāla*, *šivāla*, *škipālu*, *špilāla*, *štrikāla*, *uštukāla*, *stiskāla*, *zevijāla*, *zibāla*, *zidāla*, *zijāla*, *požigāla*, *uživāla*; v III. vrsti pa: *tiščat*, *tāščim*, *tāščiš* itd., *tiščā!* *tāščite!* *tiščou*, *tiščāla*, *tiščālu*, *tiščāla*; *dāši*, *dišālu*; *mīžat*, *māži*, *mīžou*, *mīžāla* ali *māžāt*, *māži*, *māždu*, *māžāla* (s stalnim končnim akcentom, kjer vnašanje ni možno, morda celo z etimološkim \acute{e}).

Pri drugačnih primerih je vnašanje manj dosledno, a ravna se po istih principih. Genitivne oblike kot *dāḡā*, *zidā* (Hrovača) niso vedno preobražene po nominativu. V dvojinskih pridevniških oblikah kot *sāḡā*, *glāḡā*, *žāvā* ipd. (Hrovača) ostaja običajno \acute{e} , verjetno že zaradi bližje podobnosti z oblikami kot *sāḡū*, *sāḡī*, *sāḡiē* (Hrovača). Pri glagolih VI. vrste tipa *uzdāḡūjem* imamo včasih tudi oblike tipa *uzdiḡūjem*, kar pravzaprav ne bi pričakovali. Toda to lahko razložimo. V deležniku **uzdiḡuvāla* z *u*-jem za *o* po prezentu se ta *u* ob redukciji ni znova vnesel ali ohranil (enako tudi pri *sāvāt*, *sūjem* itd.); najbrž zato, ker mu ne sledi isti konzonant kot v prezentu, kjer je poudarjen. V tako nastali obliki *uzdāḡovāla* (tudi inf. *uzdāḡvāt*) se *i* lahko vnese. Ker pa pri tem tipu v konjugaciji ni akcentovskih premikov in je *uzdāḡ-* oziroma *uzdiḡ-* vedno pred akcentom, je tem razumljiveje, da je jezik posplošil eno osnovo. Navadno zmaga pogostnejša *uzdāḡ-*. Poleg tipa *uzdāḡūjem*

pa imamo po navadi tudi tip *uzdigâvam* in tudi s križanjem med njima moramo računati. Vendar so tudi pri teh glagolih še najpogostnejše tiste oblike, ki jih po našem pravilu pričakujemo; nepravilne dobimo predvsem med mlajšo generacijo. Opozoriti pa je treba še na to, da sicer včasih najdemo tip *uzdigûjem*, kjer je vnesen *i* pred naslednji *u*, da pa so zelo redki primeri tipa *prekucûjem*, kjer bi si sledila enaka vokala. Nekaj primerov iz Hrovače: *opčadûje*, *zgabûje*, *klabûje*, *kəpûje*, *prekəxûje*, *obləbûje*, *prepəlûje*, *pəščûje*, *otsləžûje*, *ɣkəšûje*, *prekəcûje* in redkeje *prekucûje* (morda iz otroškega govora); *zeŋčûje*, *prexətûje*, *uzdəxûje*, *preməšlûje*, *uzdəgûje* in *uzdigûje* ter *uzdigâva* in redko *uzdəgâva*, *pərlizûje* in *pərlizûje* ter *pərlizâva*, *oblizûje* in redkeje *oblizûje*, *uməkûje* in *ɣmikûje* itd.

Prav tako ni popolne doslednosti v drugih besedah, vendar bo težko najti kaj več primerov, kjer bi se *i* in *u* vnašala pred visokim vokalom; to zasledimo navadno le v ekspresivnih izrazih kot *ɣudi* (poleg *ɣədû*, kjer bi prišla v soseščino dva enaka vokala), *ɣudič* ipd. (Hrovača), toda ti se tudi po drugih glasovnih zakonih ne ravnaajo, saj imamo n. pr. v Sodražici *ɣût* namesto **ɣiût*, na Premu *ɣût* namesto **ɣyiût* itd. Ramovšev primer *svinê* pa ni zanesljiv, ker je lahko iz **svəine* (z *in < ŋ*), poleg tega pa imamo tu opravljen z razmerjem *i : e*. Tudi Brochovih primerov ne moremo upoštevati. Res je, da vplivajo na redukcijo vsi tisti faktorji, ki jih navaja Broch, vendar si je on ustvaril o moderni vokalni redukciji le nekoliko prepestro sliko, kajti primere je nabiral v Ljubljani, a prav blizu Ljubljane se stikajo tri dialektične baze, ki so moderno vokalno redukcijo razvile različno daleč. Tolikšna pisanost je v Ljubljani nastala zaradi mešanja dialektov in močnega knjižnega vpliva. Naj navedem še nekaj zgledov iz Hrovače: *əlpina*, *əlščina*, *kərvica*, *kəpiuən*, *səšica*, *ozmína*; *kuxâunca*, *piščâuka*, *klučâunca*, *čudák*, *pijânc*, *zidár*, *puncâra* in redkeje *pəncâra*, *šivâanka* in *šəvâanka*, *diuják* in *duják* < **dəuják*, *snəbáč*, *ɣərstânc*; še pri udomačenih knjižnih besedah zasledimo primere kot *pisârna* : *upəsnína*. Kadar pa ni močnih sorodnih besed z dolgopoudarjenim *i*, *u*, je seveda vedno *ə*.

i se torej ne vnaša pred *i*, *u* ne pred *u* in sploh visok vokal navadno ne pred visokega, pač pa se večkrat zamenja polglasnik z nereduciranim vokalom, če mu sledi *a*. Ostane še vprašanje, kaj je jezik storil, če so polglasniku sledili *e*-jevski in *o*-jevski glasovi. Tu nimamo za kontrolo posebno pripravnih primerov, vendar opazimo, da ni potrebe po vnašanju. Če pa najdemo kak nasproten primer, nas to ne preseneča, saj disimilacija, ki bi vnašanje preprečila, vsaj med *i* in *o* ali *u* in *e* ni

mogla nastopiti (pričakujemo jo kvečjemu lahko med *i—e* ali *u—o*), prim. v Hrovači: *upətīiē, do zəmiē, svəniē* (n. sg. et sklanje), *əlbīēzən, χədōba, χədōbən, gnəlōba* in *gnilōba*. Tudi pred diftongom *aj*, ki je v ribniškem govoru nastal iz *ē*, ni vnašanja, kar je pač razumljivo, saj glas ni enoten in v drugem delu je *i*-jevski element. Toda kontroliranje je tudi tu težko, ker ima le glagol *žəvāila* enako število oblik z akcentuiranim *i* kot tip *tiščāla*.⁵

Ta pojav disimilacije med vokali pa ni morda omejen le na majhno ozemlje, ampak je precej razširjen. V poštev prihajajo zanj seveda samo dialekti, ki so moderno vokalno redukcijo razvili dovolj daleč, se pravi, *i^z*, *u^z* reducirali. Kontroliramo pa ga lahko predvsem tam, kjer imamo pri glagolih IV. in V. vrste še tip s premičnim akcentom v opisnem deležniku, kjer pa je posplošen korenski akcent, je to težje.

Za ilustracijo razširjenosti bom navedel samo po nekaj zgledov iz raznih krajev. Bloke: *kərila, kəpila, pəlila, piχāla, zibāla, poslūšāla*; Št. Vid pri Stični: *pəlila, sləžila, pucāla, tiščāl* in *təščāl*; Žužemberk: *cvəlila, səlžila, žəlilu, bliskālu, dišālu, tiščālu, kəpūjem, preməšlūje*; Nemška vas pri Trebnjem: *cvəlila, kəpila, ləščila, pučivāla, skrivāla, dəši, dəšāu* in *zadišāu*; Godič pri Kamniku: *bərsīma, cvəlīma, uylīma, χpīwa, krīwa, mlīwa, bliskāu, zabijāt, pučivāwa, lizāwa, piχāwa, zibāwa, tišāt, təši, tišāwa, dišāt, dəši, tičāt, təči, kəpūjem, ubiskwāt*; Cerklje pri Kranju: *χpīwa, užliu, pisāwa, pucāwa, dəši, dišāu, təši, tišāu*; Potoki pri Žirovnici: *culiua, χpīua, zakriua, sužīua < *sužīua < *služila, tuliua* (morda zaradi onomatopoiije), *piχāu, šipāua, kəpwāua, oblizwāua*.

A tudi izven centralnih dialektov ponekod še zasledimo naš pojav, n. pr. v poljanskem dialektu. Četena ravan: *zacwēlila < *zacvīlila*, toda *zibāla < *zibāla, kəpila < *kəpila*,⁵ toda *zasūkala < *zasukāla, dēši, dišāl, dišāla* itd.

Še eno vprašanje ostane: ali so se nereducirani vokali v nenaglašeni poziciji zdrževali pod vplivom oblik, v katerih so dolgopoudarjeni, že od nastopa moderne vokalne redukcije ali pa so bili šele kasneje vneseni namesto po redukciji nastalega polglasnika in kdaj bi do tega vnašanja prišlo.

⁵ Tudi refleks za *ē* se lahko vnese iz dolgoakcentuiranega zloga v neakcentuiranega. Vnaša se med drugim tudi v IV. in V. glagolski vrsti. Prim. v Hrovači: *trajbīla, drajmāla, zbajlīčam, trajbūza* itd. Do disimilacij ne pride (diftong).

Zaradi dubletnih oblik kot *zədár* poleg *zidár* ipd. lahko domnevamo, da je nereducirani vokal šele kasneje izpodrinil reduciranega in da se to izpodrivanje pravzaprav še vedno vrši. Če bi se bilo vplivanje sorodnih oblik z dolgim akcentom pričelo tako zgodaj, da se v tipu *lučâla u* sploh ne bi reduciral, bi pričakovali tudi *pulila*. Malo verjetno je namreč, da bi bila disimilacija med vokali tako močna, da bi bila preprečila vpliv sorodnih oblik, če bi bil nastopil že tedaj, ko je bil vokal še nereduciran, zlasti ker se ob začetku moderne vokalne redukcije pojavljajo primeri kot *sorota*, *mumu*, *deleč*,⁶ ki kažejo prav nasprotno tendenco asimilacije med vokali. Zato je verjetneje, da je redukcija nastopila povsod in da je šele **lōčâla*⁷ ali celo **lăčâla* zamenjano z *lučâla*. Da ne gre v naših primerih toliko za ohranitev vokala, ampak za vnašanje, vidimo tudi po paralelnih primerih z *ê* (prim. opombo 5), kjer je vnesen diftong.

Pričakovali bi, da nam bodo dali odgovor na vprašanje, kdaj se je vnašanje pričelo, stari teksti. Toda kljub temu, da je pri nekaterih piscih moderna vokalna redukcija močno razvita, so vendar v primerih, kadar je bil prvotni vokal lahko ugotovljiv, pisali nereducirani vokal. Naš pojav pa lahko zasledujemo le na takih zgledih. Poleg tega je primerov, na katerih lahko zasledujemo ta pojav, razmeroma zelo malo in tudi to otežuje iskanje.

Prvi pisec z močno razvito redukcijo je Skalar, toda on piše ne le *prebiuala* 52 a, 46 a, *Vshiuala* 303 a ipd., kjer vnašanje pričakujemo, ampak tudi: *lubila* 25 a, 30 b, 46 b, *sakurila* 25 a, *shlushila* 54 a, *slushila* 57 b, prav tako tudi v primerih, kjer je še manj možnosti za vnašanje: *pustila* 25 b, *spustila* 65 a, *sgubila* 69 a, 205 a, *shiuish* 52 a, 44 b, 70 b, 106 a, *shiu* 346 a, 405 a, *shiuot* 7 a, 101 b, *ludie* 37 a, 102 b itd. Skalar nereduciranih vokalov v takih pozicijah gotovo ni govoril, kajti včasih mu je le ušel polglasnik tudi v pisavo: *trebeh* 224 b poleg *trebuh* 225 a, *dehouniga* 195 b, 258 a poleg *duhouniga* 30 a, *sheuota* 287 b poleg *shiuota* 31 a, 104 a, *pestimo* 325 a, *pesti* 226 a poleg *pusti* 7 a (3×), 414 b (2×), *sheueti* 328 b poleg *shiuela* 355 a itd. Nereducirane vokale je vnašal pač on sam brez podlage v živem govoru. To nam kažejo zlasti primeri kot *defhezha* 229 a, *deshezhi* 303 b poleg *dishezhi* 256 b in *dushezhe* 256 b, *dushez* 314 b, ko je besedo naslonil na *dišati* ali na *duhati* ipd. Vidimo sicer, da so tisti redki primeri redukcije, ki sem in tja nastopajo tudi tedaj, ko bi bil pisec prvotni vokal lahko zlahka ugotovil, le v takih pozicijah,

⁶ Glej opombo 2.

⁷ b označuje v tem primeru polglasnik u-jevske barve.

kjer tudi po našem pravilu pričakujemo nereducirane vokale, ne pa tudi v takih pozicijah, kjer imamo danes vnesene polne vokale. Toda primeri so premalo izraziti in tudi premalo jih je, da bi mogli iz njih kaj zanesljivega sklepati.

Enako je pri poznejših piscih. Tudi Pohlin, ki piše močno dialektično obarvan jezik, vnaša nereducirane vokale skoraj povsod tam, kjer so lahko ugotovljivi, n. pr.: *fhivy: Kmetam za potrebo inu pom. 3, pufty 72, 73, 354, 352, fhivini 3, 73 (2×)*, le v verzu ima *Shvini 71* ipd. Pri njem torej tudi ne moremo ugotoviti tedanjega dialektičnega stanja. Isto je z metelkovci, ki imajo celo poseben znak za polglasnik, pa ga vendar zelo pogosto zamenjavajo z nereduciranimi vokali.

Za relativno kronologijo našega pojava je treba upoštevati še re-flekse v poljanskem dialektu, ki kažejo, da je starejši od akcentskega premika v tipu *oko*.

Iz vsega povedanega bi se dalo sklepati, da se je obravnavani pojav pričel morda okrog XVII. stoletja in da deluje še danes.

R é s u m é

La semi-voyelle qui, dans les dialectes slovènes centraux, est un résultat de la réduction des voyelles moderne, a été parfois par analogie remplacée par une voyelle non réduite. Cette voyelle non réduite provient des mots ou des formes analogues où ces voyelles possèdent un accent long. On peut cependant observer dans ce phénomène la tendance vers une dissimilation vocalique. C'est que la voyelle non réduite n'apparaît pas dans les cas où elle serait suivie d'une voyelle identique, et souvent non plus dans ceux où elle serait suivie de deux voyelles hautes, tandis que devant un *a*, la semi-voyelle est souvent remplacée par la voyelle non réduite. A ce qu'il paraît, ce phénomène ne représente pas une conservation de la voyelle originale non réduite sous l'influence des formes analogues, mais bien un remplacement tardif de la voyelle originale qui, primitivement, a été du moins partiellement réduite. Les textes anciens ne permettent pas de constater l'époque où ce développement a commencé, certains facteurs cependant nous inclinent à supposer que ce fût au XVIIe siècle et que cette évolution n'est pas encore terminée.

Rajko Nahtigal

PISMA PROF. RAMOVŠA
OD DOCENTURE DO PROFESURE

48¹

Ljubljana 28/11. 18

Velespoštovani gospod profesor!

Lepa hvala Vam za pismo. Bil sem pri Bambergu radi Jagičeve fotografije. Pošljite fotografijo (dobro je, da bi imela avtogram) takoj na tale naslov: *A. Krampolek, Wien IV, Viktorgasse 14*. Ta tvrdka izdeluje vse klišeje za Bamberga, ki je tudi takoj pisal, da pride iz Gradca fotografija, za katero naj priredi kliše. Obenem je pridejal pismu velikost strani »Časopisa«, da ve oni na Dunaju ubrati pravo velikost. Bamberg ima v zalogi tudi še lep Kunstpapier, ki ga bo v to svrhu porabil. Pošljite torej takoj na Dunaj. Stvar bo v enem tednu dovršena. Iz Lpskega še ni črk. Vendar pa leži tu pismo z dne 16. nov., kjer pravi livarna, da ima vse pripravljeno, da pa radi neugodnih razmer si ne upa odposlati. Zdaj, ko je promet že varnejši, je Bamberg, dne 18. t. m. odpisal, da naj le takoj pošljejo. Zato sem sklenil, še 14 dni počakati. Če v tem času ne bo prišlo, se odpeljem v Zagreb iskat. Pošljite *drobne vesti* in vse, kar je potrebno, ker se z delom lahko takoj gre dalje. Glede Grafenauerjeve razprave smatram tole za ugodno: kakor hitro so črke tu, se stvar stavi in dostavi Graf. v korekturo. Ako ste zato, bi korekturo potem še jaz pregledal, da ne bi vandrila v Gradec — in to radi tega, ker bi šlo s tiskom hitreje naprej in bi potem pač takoj po novem letu izšla druga dva snopiča. Z Bambergom sva se o tem menila in je bil istih misli. O velikosti Graf. razprave bi že poročal. Vrstitev razprav pa je že prof. Kaspret Bambergu sporočil. Bamberg je po političnem prevratu še mnogo bolj prijazen in naravnost vesel, da se »Časopis« pri njem tiska. Tudi se zdaj prav agilno briga zanj.

Tista »Izjava«, o kateri sem zadnjikrat pisal, ne bo tiskana, ker jo je kulturni odsek umaknil in le predložil vladi, a javnosti ne bo zagledala ne v Časopisu kot tudi drugod ne.

¹ Nadaljevanje. Glej Slavistična revija 1955, VII, 1—2, str. 90—104.

Iz pisma spoznam, da bom najbrž po 7. januarju še pričel s predavanji v Gradcu. No, zdaj bo že šlo, ker so razmere že precej boljše. Predvsem ni več na železnici gneče in nevarnosti, da se promet ustavi in tudi vožnjo imam že ceno.

Poročati Vam imam še mnogo drugih stvari. Znanstveni pododsek imenovanega kulturnega odseka obravnava zdaj v svojih sejah 1.) ustanovitev knjižnjice; 2.) ustanovitev vseučilišča, 3.) akademije. V kolikor so zdaj predlogi že dovršeni, Vam lahko poročam.

Ad 1.) združitev licealne, muzejske, stare semeniške in frančiškanske, goriške in ljubljanske mestne ter Matičine knjižnjice in arhivov. Slovenski bibliotekarji (Žmavc in Heric [Praga], Žibert, Prijatelj, Kidrič [Dunaj], Glonar) se pokličejo takoj sem, da izvedo koncentracijo. Posebno Glonar, o katerem sem menil, da je še doma, dobi najbrž v najkrajšem času poziv za Ljubljano in bo prideljen muzeju, da uredi to knjižnjico. Verstovšek je o Glonarju že obveščen in ga je najbrž že pozval ali pa ga bo vsak čas. Odslej se vsi dolžnostni eksemplari iz cele Jugoslavije pošiljajo licej. knjižnici. Narodna vlada naj stavi zahtevo na nemško-avstrijski državni svet za pridobitev slovenskih stvari iz dvorne knjižnjice, graške knjižnjice in arhiva. Kompenzacija na drugi strani. Za knjižnjico se zgradi novo poslopje, začasno pa adaptira »Narodni dom«. — Vsi ti predlogi so že na pisalni mizi Narodne vlade in bodo nadaljni ukrepi gotovo kmalu sledili. Glede nakupa knjig, časnikov etc. — vse to pa bodo že naloge bibliotekarjev, ko pridejo semkaj. Glede slovenske univerze smo stavili vladi *nujen* predlog, da se takoj ustanovita v Zagrebu in Belgradu stolica za slovenski jezik in za slov. slovstveno zgodovino, ker slovenski dijaki, ki bodo odslej tam študirali, za ta predmet nimajo predavanj in eksaminatorjev. Glede veljave semestrov in izpitov etc. se je odpeljal Verstovšek ravno v Zagreb. Glede predlaganja akademičnih moči (jemali so se v poštev Grafen. Kidrič Breznik in jaz 2 za Zagreb, 2 za Belgrad) smo naročili vladi, naj dobi informacije od Vas in Jagića. Računali smo namreč s tem, da ostanete Vi kot slavist v Gradcu. Po zadnjem pismu je to precej drugače. Hočem Vašo namero pri prihodnji seji, t. j. v torek, dne 3. XII. omeniti in če le morete, mi dajte že do takrat kaj več sporočiti, da event. o tem obvestimo vlado. Kakor in če prav razumem, je Vaš namen priti v Zagreb kot slavist zagrebške univerze, torej ne kot slovenist. Potemtakem bi bili kljub temu stolici za slov. jezik in slovstveno zgodovino še prosti. Gotovo prejmete o tej stvari

že kak odgovor od dr. Kramerja.¹ Sporočite pa mi o vsem tem kakor mogoče hitro, da vemo tu, kako najbolje ravnati. Odkrito pa Vam povem, da nimam in ne čutim nobenega pravega veselja za Gradec in da bi najraje videl, da me ne bi bilo nikdar več tjakaj; ravno tako odkrito pa si želim, da bi tudi Vi prišli v Zagreb. Kakor čujem, nameravajo Nemci preseliti univerzo iz Črnovic v Solnograd. Tako mogoče tudi moje predlaganje za slavista na tej univerzi še ni čisto pokopano, kot sem doslej mislil in reči moram, da grem rajši tja kot v Gradec, najrajši pa bi seveda bil v domovini. Edina zapeljivost v Gradcu bi bila dober znanstveni aparat, ki je tam že urejen. No, pa o tem mi boste že poročali po dogovoru z Meringerjem. Če pa se bi mi kolikorkoli osnovala eksistenca v domovini, jo sprejemem rajši kot ordinarjat v Gradcu.

Glede slovenske univerze smo tegale mnenja. Ustanovi se potem, ko bo knjižnjica v redu in inštituti v Ljubljani (ali Trstu, če bo naš). To bo trajalo še nekaj let. Ta čas pa se porabi tudi zato, da se vzgoje akademične sile. Pri teh smo delili 2 kategoriji: v I. pridejo moči, ki imajo že venio legendi in ki so v svojem sedanjem poklicu dokazale usposobljenost za znanstveno delo t. j. poleg vseučiliških profesorjev in docentov — Slovencev še tile: Ljudmil Hauptmann, Dr. Lončar, Grafenauer, Breznik. V II. kategorijo pa pridejo možje, ki pojdejo še z vladno ustanovo študirat v inozemstvo in si tam pridobe venio legendi, to so: Veber, Oswald (filozof), Rudolf Grošelj (matem.), Pavel Grošelj (biologija), Regen (zoolog. pride v I. kategorijo), Ilešič (za pedagogiko), Šarabon (geografija), Hinterlechner (petrografija, I. kategorija), Milko Kos (zgodovina), Juvančič (romanistika), Kelemina (germanistika), Oštir (primerjajoče, I. kategorija), Arneje (grščina), Seliškar (botanika), Žigon (renesansa), Mantuani (krščanska, polatinska umetnost) — računamo s tem, da prevzame Walter Schmidt prehistorijo. Mogoče sem v naglici na koga pozabil. Če se Veber tačas habilitira, pride v I. kategorijo. Ti predlogi še niso pri vladi, ker jih v prihodnji seji izpopolnimo. Mnenja smo, da gredo ti možje študirat tjakaj, kjer je za to stroko nekaj centrum in da se po možnosti tamkaj tudi habilitirajo, po habilitaciji pa vrnejo ali na svoj sedanji poklic ali na zagrebško univerzo, ki bodi matica slovenske. Govorili smo tudi o tem, da kakor bodi slovenistika zastopana v Zagrebu in Belgradu, naj bo na bodoči slovenski univerzi zastopana tudi srbo-

¹ Poslal sem mu po zadnjem knjižničarju graškega slavističnega seminarja pismo, pa mi ni nič odgovoril, trdil je celo, da ga ni prejel. Bil je od onih, ki niso bili naklonjeni slovenski univerzi.

hrvaščina (jezik in literatura) in tudi še češčina, kakor bo tudi gotovo v Pragi ustanovljena stolica za jugoslovanščino.

O vsaki seji Vam hočem podati odslej poročilo, da boste o vsem sproti informirani. Prihodnjič hočem sprožiti debato o Vašem mnenju glede akademije in našem Časopisu kot nekakim njenim glasilom. Da pa dobi Časopis državno podporo, je sigurno in hočem to vzeti takoj v pretres.

Breznik mi že v torek, ko pride k seji, prinese nekrolog Škrabčev (pravi, da ga bo za 6—8 tiskanih strani in garantira, da bo zelo dober). Glede pisca za zgodovino starega veka Vam že še v kratkem sporočim.

Za častno mesto sourednika »Časopisa« me hočete narediti? Če bi že do tega res prišlo, potem bi prosil, da bi imel pri njem eno pravico in dolžnost: kakor hitro bodo ugodne, stare razmere in ko se bo Časopis tudi že mogel razširiti, da prevzamem v njem oddelek za historično in sedanjo slovensko dialektologijo.

Ali imate že kaj tvarine za II. letnik? Jaz imam v delu daljšo razpravo. Imam namreč nek koroški protestantovski rokopis iz XVII. stoletja z zelo interesantno vsebino. Namignil sem na to že v članku o slovenistiki in Arhivu. Tudi jezik je interesanten. Sporočite mi o tem, da vem, ali naj pripravim to za Časopis; sicer bi poslal v Archiv. Tudi razpravo o »smagi« bom to zimo zaključil in namenil Archivu. Zdaj, ko pride Lončar v Ljubljano, ga bom gotovo pridobil že za prihodnjo številko.

Sicer živimo tu doli dobro. V svobodi se človek lepo giblje, to šele zdaj čutimo. Jaz se prihodnji teden preselim v Čopovo ulico št. 10/I. nadstropje, vendar bom do 5. decembra še tu. Če mi takoj odgovorite, mi pišite še na stari naslov. Šlebinger je bolan; vendar je mnogo boljši; te dni ga obiščem in če ima bibliografični del že gotov, ga bom nesel kar k Bambergu, ne?

Pozdrav od hiše do hiše. Pozdravite mi Vebra in Zelenika.²

S toplimi priporočili in lepimi pozdravi

(Pismo)

Vaš vdani, zvesti učenec Ramovš

Velespoštovani gospod profesor!

V naglici javljam. Pri seji komisije za vseučilišče dne 10/XII. 18. se je stavil vladi predlog, da se Vas nemudoma imenuje za prof. za splošno

² Bivši graški slušatelj, germanist.

slovansko filologijo v Zagrebu in imate pričakovati imenovanje s 1. januarjem 1919. Pošljite *takoj* na poverjeništvu za uk in bogočastje, Ljubljana, Bleiweisova cesta 10/II. svoj *curriculum vitae* in eventuelne druge dokumente, sklicevaje se na gori omenjeni sklep in poudarjaje, da reflektirate na Zagreb, Toliko v kratkem. Drugi sklep je ustanova stolice za slovenski jezik, združena z mojim imeno(vanjem)³

50

Ljubljana 18./12.

Velespoštovani gospod profesor!

Da mi ni treba še enkrat pisati, Vam kar v konceptu pošljem zapisnik. Včeraj je bila zopet seja, koncept Vam že še pošljem. Ilešič je pričel intrigirati proti meni. Kakor sem danes v pojasnjenju čul, je cela intriga v zvezi z Ivanom Hribarjem in politično stranko JDS. Včeraj je bilo mnogo govora o tem. Posebno se je zastavil za Ilešiča dr. Plemelj. Faktum je, da je Ilešič, ki sam ne prihaja k sejam, naščuval gotove člane proti temu, da bi jaz zastopal stolico za slovenski jezik. Meni se je zbog tega vse zagabilo in če bi za bližnjo bodočnost imel v tujini kolikor toliko eksistence, bi pljunil na vse vkup in se iz tujine umakne⁴ — in naj Ilešič prevzame stolico, na sramoto znanosti in univerze. To ni več moja stvar! Vendar je večina članov komisije zame. Da se ognejo vsakršni pristranosti, je odšel danes dopis na Jagića in Vas, da podate strokovno mnenje o meni in Ilešiču in izpoveste, kdo je bolj sposoben. Prosim Vas le, da to svojo sodbo takoj po prejemu dopisa utemeljite in takoj odpošljete na predsednika, dr. Majarona.

Meni se gabi i to, da vse izgleda kot nekaka konkurenca z Ilešičem. Če bi bil nasprotnik res znanstvenik, bi ne rekel nič. Ali Ilešič? No, pa svojega mnenja o njem nočem Vam natvesti, da ne bi izgledalo, kakor da ga Vam hočem sugerirati. Prosim le za takojšen odgovor.

Ne bi reflektiral na stolico, da nisem načel že zadnjih svojih novcev, ki jih je vojna draginja tako brž požrla. Sicer pa sem slednjič voljan, pustiti tudi akad. karijero, iti na srednjo šolo in v prostem času privatno študirati. Bom sicer manj naredil, vendar toliko še vedno kot Ilešič.

³ Pismo je bilo napisano na enem samem listu, ker je na drugi strani »PS. Vašim malčkom je prinesel pri meni Miklavž darila...«, da si jih pa ne upa že zdaj poslati. Tam je tudi podpis »Ramovš«. Pismo, list, je v sredi s škarjami prerezan, zakaj, ne vem več. Najbrž so bili na drugi polovici kakšni Ramovša se tičeči podatki, ki jih je bilo treba komu poslati ali dati.

⁴ ? Najbrž bi imelo stati »in se v tujino umaknil«.

Preobraženski (Vaše pismo o njem sem dobil) naj stori enako kot Veber: curriculum vitae z navedbo dosedanjih spisov in načrtom dela svojega naj pošlje vseučiliški komisiji, Bleiweisova cesta 10/II. Omeni naj, da obvlada slovenščino in da želi se habilitirati na slov. univ. Temu pridenite še Vi toplo in natanko utemeljeno priporočilo.

Z lepimi pozdravi in toplimi priporočili!

Vaš vdani, zvesti učenec Ramovš

(Pismo)

(V pismu omenjeni koncept zapisnika seje vseučiliške komisije):

II. redna seja vseučiliške komisije pri Narodni Vladi SHS v Ljubljani. Čas: 10. dec. 1918 ob 5^h pop. — kraj: Bleiweisova cesta 10/II (knjižnica). Navzoči: gg. Dr. Majaron, dr. Švigelj, dr. Metod Dolenc; prof. dr. Žmavc, dr. Kušar; bogoslovci dr. Zore, dr. Ušeničnik, dr. Srebrnič; zdravniki dr. Kraigher, dr. Oražem, dr. Zalokar; inž. Pavlin; vladna zastopnika višja šolska nadzornika dr. Grafenauer in dr. Poljanec; docenti: eksc. Žolger, dr. Pitamic, dr. Jesenko, dr. Rostohar in dr. Ramovš.

Predsednik otvori in pozdravi na novo došlje člane gg. dr. Pitamica, dr. Dolence, dr. Zalokarja in dr. Jesenka ter prebere dopis prevzvišenega knezoškofa, ki imenuje namesto dr. Janežiča za zastopnika bogoslovnih ved prof. dr. Srebrniča.

Tajnik prebere zapisnik zadnje seje, ki je nato odobren.

Glede prve točke dnevnega reda, organizacije dijaških podpor izjavi dr. Rostohar, da je to zadevo vzela vlada v svojo skrb in jo poverila komisiji, ki se je specijelno za to izbrala. To izjavo vzame vseučiliška komisija na znanje in preide k drugi točki dnevnega reda:

Personalialia: Ker prof. dr. Ant. Breznik ni navzoč, pojasni dr. Ramovš na kratko dosedanje delo znanstvenega pododseka kulturnega odseka pri Narodnem Svetu. Komisija sklene, da se za prihodnjo sejo povabi g. predsednika imenovanega pododseka, da poda podroben referat.

Nato referira doc. dr. Rostohar in razvija načrt ureditve osebnega vprašanja. Smatra za temeljno vprašanje delitev akad. učnih moči bodoče univerze v tri skupine: 1.) moči, ki so že usposobljene, t. j. ki imajo že venio legendi; 2.) moči, ki se morejo v bližnji bodočnosti habilitirati in 3.) moči, ki se imajo vzgajati za habilitacijo.

V špecializiranem pregledu teh treh točk navaja sledeče:

ad 1.) vse habilitirane moči naj se vpraša, ali reflektirajo na zagrebško vseučilišče; na pozitiven odgovor naj pošljejo vse dokumente, ki jih

običaj zahteva, na poverjeništvu za uk in bogočastje, ki naj še natančneje določi pot ureditve.

ad 2.) moči, ki se morejo že v bližnji bodočnosti habilitirati, naj uberejo dosedanjo običajno pot habilitacije, t. j. naj predložijo svoje habilitacijsko delo in curriculum vitae dekanatu fakultete v Zagrebu, na kateri se nameravajo habilitirati;

ad 3.) te moči tvorijo pravi naraščaj akad. učnih moči. Vsak reflektant naj se obrne na vseučiliško komisijo s prošnjo, ki naj ji priloži curriculum vitae in event. dela; vseuč. komisija odloča potem o načinu podpore. Dodatno omeni k tretji točki eksc. Žolger, da naj se uradnikom, ki spadajo semkaj, da dopust, drugim pa podpora, da se morejo nemoteno in neovirano posvetiti svojim znanstvenim delom. Glede del naj stopijo reflektanti v stik z dotičnimi referenti vseučilišča.

Pri razbiranju strok se ugotovi, da so habilitirani pri pravoslavni fakulteti že gg. eksc. Žolger za upravni nauk in upravno pravo; izr. prof. dr. Pitamic za upravni nauk in upravno pravo ter pravno filozofijo, dalje vseuč. prof. v Frankobrodu dr. Žižek za statistiko in trgovsko ter menjično pravo. Dr. Žolger in dr. Pitamic, ki reflektirata na zagrebško vseučilišče, naj se takoj imenujeta, dočim vprašaj vlada dr. Žižka, je-li voljan priti v Zagreb, nakar naj se ga na pozitiven odgovor takoj imenuje.

Dr. Majaron opozori na to, da je treba gotove discipline *takoj* zasedeti, tako n. pr. stolico za civilno pravdni red. Kot učno moč za to stroko predlaga dr. Dolenc Skumoviča. Dr. Majaron karakterizira dosedanje delovanje Skumoviča in na predlog eksc. dr. Žolgerja se sklene sledeče: Skumovič naj predloži vseučiliški komisiji svoj curriculum vitae, kjer naj natanko poda vsa svoja dela ter izbere momente, ki argumentirajo njegovo kvalifikacijo. Dr. Majaron prevzame to obvestilo.

Kot učne moči druge kategorije so bili navedeni Kušej za kanonsko pravo, Škerlj za trgovsko in menjično pravo, Dolenc za kazensko pravo in kazenski pravni red in Eller za finančne vede in finančno pravo.

Pri tretji kategoriji bi prišli v poštev: Brezigar za narodno gospodarstvo in Sagadin za upravno pravo.

Dr. Pitamic predlaga, da se ustanovi na pravni fakulteti stolica za sociologijo in politične vede.

Za modroslovno fakulteto ugotovi dr. Ramovš, da so nujno potrebna takoj predavanja iz splošne slovanske filologije, ki na zagrebški univerzi niso zastopana, kakor tudi ustanovitev stolice za slovenski jezik in slovensko slovstveno zgodovino. Pri nadaljnem preračevanju so bili stavljeni predlogi, da se za splošno slovansko filologijo imenuje vseuč. prof.

dr. Rajka Nachtigalla, ki reflektira na to, kar se razvidi iz njegovega pisma dr. Ramovšu, ki pismo pred komisijo prebere, za slovenski jezik docenta dr. Ramovša, za slovensko slovstveno zgodovino pa po izvedeni habilitaciji, ki je že v teku, dr. Grafenauerja. Na zagrebškem vseučilišču naj se imenujejo docent dr. Jesenko in prof. dr. Plemelj, ako reflektira na to, ter docent dr. Rostohar.

Med naraščajem akad. učnih moči se imenuje sledeče osebe: Lončar, Hauptmann in Milko Kos: zgodovina; Šarabon: geografija; Seidel: geologija; Hinterlechner: mineralogija; inž. dr. Turk: kemija; Prezelj: fizika; Regen: zoologija; Pavel Grošelj: biologija; Mal: historične pomožne vede; Kelemina: germanistika; Juvančič: romanistika.

Omenjeno naštevavanje izzove živahno debato o forsiranju celega vseučiliškega vprašanja; debate so se vdeležili eksc. Zolger, doc. Rostohar in Ramovš, prof. Pitamic, dr. Majaron, doc. Jesenko. Plod debate je na kratko ugotovitev potrebe vseučilišča v Ljubljani, ki naj ga dosežemo potom zdrave, naravne podlage in smotrnega dela, ki zahteva svoj čas za to.

Teoretična debata je bila na predlog dr. Zalokarja zaključena z resurjem, da naj se habilitiranci, ako reflektirajo na to, imenujejo takoj na zagrebški univerzi, kakor je bilo govoreno. Sprejet je bil poleg tega predloga tudi predlog za ustanovitev stolice za slovenski jezik in stolice za slovensko slovstveno zgodovino v Zagrebu.

Ob koncu naznani g. podpredsednik dr. Zore, da ima glede bogoslovne fakultete spomenico. Ker je ura že pozna, se jo sklene predlagati na prihodnji seji.

Konec seje: $\frac{1}{2}$ 8^h zvečer.

51

Ljublj. 21./XII. 18

Velespoštovani gospod profesor!

Vaše zadnje pismo sem prejel, razumem Vaš položaj in le iz srca želim, da bi se vse kar najlepše izteklo. Glede Vaših skrbi o selitvi, predvsem rodbine, tudi upam, da ne bo delala prevelikih težav. Kolikor smo tu informirani, bo vlada v Zagrebu za vsakega profesorja preskrbela že naprej stanovanje in sicer za oženjene 4, za samce 2 sobi. V aprovizacijskih zadevah pa je Zagreb na dobrem, predvsem hvalijo aprovizacijo univerze. Pa o vsem tem kaj več, ko bo aktualno.

Pametno je, da do trenutka, ko dobite v roke dekret za Zagreb, v Gradcu ničesar še ne sprožite in da šele po tem trenutku spravite likvidacijo v tek.

Včeraj in danes sta bila v Ljubljani Kidrič in Prijatelj. Kidrič se je že odpeljal v Slatino k družini, Prijatelj gre za božič na svoj dom in se potem vrne na Dunaj. Prišla sta se radi sebe informirat in sta prinesla spomenico, tičočo se bodoče knjižnjice in državnega arhiva. Dalje še o kulturnih institucijah, n. pr. učeno društvo, konservatorij etc. Baje bo po končani likvidaciji Kidrič prišel kot vodja na knjižnice, Prijatelj pa za dobo vreditve za referenta v kulturnih zadevah k poverjeništvu za uk in bogočastje. Toliko po ustnem sporočilu Verstovška.

Govorili smo obširno o organizaciji slavističnega pouka na vseučilišču in ker smo bili vsi trije istega mnenja, mi je prišlo na misel, da bi bilo velike važnosti, ako bi Vi, kot poklican faktor in reprezentant, napisali o tem nekako spomenico, ki bi jo poslali na vseučiliško komisijo, v roke dr. Danila Majarona. Oba sta to mojo misel pozdravila.

Hočem Vam najprej utemeljiti, kako da sem sploh na to misel prišel. V komisiji so se pojavile različne politične intrige, kar morete spoznati že iz mojega zadnjega poročila o Ilešiču. Treba pa je vsem takim intrigam enkrat za vselej zapreti pot. Ljudje v komisiji ne vedo, kaj je potrebno in zakaj je potrebno. Lehko bi jim jaz tolmačil in utemeljeval, kar imam za pravo, a saj veste; ker pri slavistiki nehote tangiram sebe, bi morda izgledalo tako, kot da prodajam »židovsko blago«. Sempatja lahko kaj povem, kadar se tiče drugih oseb. Hotel bi pa, da se v principu razpredejo vse misli. In tako je najbolje, da bi Vi napisali neko spomenico, ki naj vsebuje načrte o slavističnem pouku na slov. univerzi. Menili smo se danes takole: neobhodno so potrebne štiri glavne stolice in sicer: 1.) stolica za splošno slovansko filologijo (slovničarski del); imetnik bi bili Vi; 2.) stolica za splošno slovansko fil. (literatura) — Prijatelj; 3.) stolica za slovenski jezik — jaz; 4.) stolica za slovensko literaturo — Kidrič. Še par personalij vnes. Ker smatram Ilešiča le za trenutnega konkurenta, ki odpade, kakor hitro se še posameznim članom komisije razbistri pogled, imamo računati le še z enim, resnim konkurentom, čegar habilitacija v Zagrebu je že v teku, namreč z Grafenauerjem contra Kidrič. Za Vaše mnenje vem, vendar je položaj tak, da ne moremo preko Grafenauerja. Kidrič je radi tega že danes rekel, da mora pač že računati s tem, da gre vseučilišče mimo njega. Meni bi ga bilo močno žal in zato študiram in študiram, da bi našel kak modus, ki bi vstregel obema. Vendar ničesar ne iznajdem. Mogoče se Vam posreči kaj. Mogoče bi se dalo vrediti tako, da bi Kidrič za dobo provizorija v Zagrebu vodil dela v knjižnici v Ljubljani in bi šele po ustanovitvi v Ljubljani dobil stolico.

Mislím namreč, da bi tudi dve stolici za slov. literaturo v Ljubljani, lahko eksistirali.

Drugo vprašanje je tole: zagrebško vseučilišče, Verstovšek in tudi komisija stoje na stališču, da se mora vsaka učna moč habilitirati. Že jaz sem bil v prvi seji proti temu in sem povdarjal, da tudi mi lahko rabimo staro praktícirano izjemo, da se strokovnjak, ki je z svojimi deli pokazal vsposobljenost, lahko brez habilitacije pokliče in imenuje. Tu imam predvsem v mislih Kidriča in Prijatelja. Prvi je bil itak že predlagan za extraordinarija, da bi se pa Prijatelj zdaj še habilitiral, je pa tudi smešno. Omeníte i to v spomenici s kratko vtemeljitvijo.

Prvi dve imenovani stolici naj dajeta splošno podlago: tako prva (Vaša): starocerkvenoslov. jezik in literaturo, primerjajoče slovansko jezikoslovje, slovanska fonetika, medsebojno razmerje raznih starih tekstov, sorodnost slov. jezikov, slovanske starožitnosti itd. Druga (Prijatelj): zgodovina (kulturna) slovanskih narodov. Tretja (jaz): historija slov. jezika; slov. dialektologija; slovenska fonetika; izdajanje starih tekstov. Seminar tretje bi prevzel tudi naloge, zbirati gradivo za slov. histor. slovnico in dialektol. karto. Četrta (Kidrič — Grafenauer): kulturno-estetska zgodovina slov. slovstva. Zdi se mi važno, da bi nekatera slov. protestantska unika, ki so nam od rok (v Nemčiji), n. pr. Trubarjevi sv. Pavla listovi, Tulščak etc. izdali, kar bi tudi prevzel seminar.

Za vse štiri panoge bi bil en seminar s pododdelki, dovolj veliko čitalnico s priročno knjižnico. Ni izključeno, da dobimo graški slovanski seminar semkaj. Ubrala se je tozadevna že pot, vendar je vse tajno in strogo.

Podobne spomenice so došle zdaj že 3; omenjena Kidrič-Prijateljeva, potem Milka Kosa o arhivih in Zarnikova o naravoslovnih inštitutih. Zato tudi bi bila Vaša zelo na mestu in velike važnosti.

Upam, da boste našli toliko časa in miru, da boste v najkrajšem času mogli to učiniti.

Drugih novic ni. V ponedeljek je zopet seja in Vam takoj sporočim. Prijatelj je tu sprejel svojo drugo korekturo in jo tudi tu opravi, da gre hitreje. Brezniku sem danes poslal korekturo nekrologa. Od Šlebingerja v kratkem dobim. Iz Lipskega še ni nič, a vsak dan pričakujemo, ker je zdaj promet odprt.

Pray vesel in srečen božič v nadi, da bo čez eno leto mnogo lepši, želim Vam in vsem Vašim dragim! ...

Pozdrave od moje žene.

Z lepimi pozdravi in priporočili

(Pismo)

Vaš vdani in zvesti učenec Ramovš

Velespoštovani gospod profesor!

Dolgo Vam že nisem pisal, a ne iz brezbržnosti, marveč ker sem vedno čakal, da Vam bom mogel povedati kaj večjih novic. Vendar to čakanje gre že ad infinitum.

Prejel sem danes Vašo pošiljatev, za katero se Vam toplo zahvaljujem. Omeniti jo hočem v Ljubljanskem Zvonu, da tako tudi širši slovenski krogi kaj zvedo.

Glede vseučilišča smo menda tako daleč kot smo bili. Odgovor smo poslali v Zagreb, a tam se menda malo menijo. Celo glede dijaštva je zelo slabo. Obljubili so Hrvatje, da bodo slovenski dijaki obedovali v hrvaški menzi, ko pa je prišel trenotek, da bi začeli izpolnjevati, so snedli svojo besedo. Prišlo je tako daleč, da so dijaki slovenski dobivali hrano le vsak tretji dan in so se naposled razšli vsak na svoj dom. To je bratska milost. Zdaj so vendar pritisnili na bračo in se upa doseči boljših uspehov. Vsi tu, komisija in vlada, prihajamo do spoznanja, da je najbolje, da ne prosjачimo dosti v Zagrebu. V petek se odpeljejo predsednik in podpredsednik in Verstovšek v Beograd. Predložiti hočejo osrednji vladi sklep, da se takoj ustanovi v Ljubljani vseučilišče (tudi s tehnično fakulteto), ki naj se otvori jeseni in naj da vlada za to na razpolago sredstva. To je pač najpametnejša misel in najboljši izhod. Z napeto radovednostjo pričakujem že povratka iz Beograda. Potem bomo vsaj vedeli, pri čem da smo, ker vsaj to bodo gotovo dosegli, da osrednja vlada da Zagrebu ukaz, da se naše želje rešpektirajo in hitro rešujejo. — Jutri pride v Ljubljano Hinterlechner, ki je predsednik likvidacijske komisije za kulturne zavode na Dunaju, ki je že pričela z delom. Donese nam tozadevne sklepe (napravljene skupno s Čehi). V četrtek ima komisija v tej stvari sejo.

Govoril sem s Škabernetom (da nisem prej o tem Vam poročal, je krivo to, da je bil Škaberne 3 tedne na dopustu) in mi je rekel, da imate tudi Vi polno pravico do dijet, ker je bil ustanovni akt za komisije tako sestavljen, da je vsak docent član in kot tak vabljen.

Če bi res prišlo do jesenske otvoritve v Ljubljani, kar bi bilo pač i za Vas najlepše, ker tu bi že dobili stanovanje in tudi glede hrane ni na slabem, bi bili slavisti na dobrem. Vlada je namreč že v pogajanjih z Jagićem za knjižnico in je bila takoj pripravljena dati 70.000 kron in

baje se ne upira, dati tudi več, če bi Jagić več zahteval. Slišal sem tudi, da nameravajo čimprej mogoče dobiti Kidriča in Prijatelja dol. Ne vem pa, koliko je na tem. Faktum pa je, da se je prva nervoznost pomirila in da gre le počasi vse bolj v redni tir.

Glede časopisa bi bilo dobro, da bi g. Kaspret tisti Kosov pregled *čimprej* poslal. Zdaj je vse dovršeno. Šlebinger ni mogel podati celega bibliografskega pregleda, marveč samo za jezikoslovje in literaturo. Za zgodovino mu ni bilo mogoče in če bi hotel še to dodati, bi morali čakati še tri mesece. Danes je prišel odgovor iz vlivarne v Lipskem, ki sporoča, da je vzela delo v roke (pismo je hodilo menda 2 meseca) in bo torej v prihodnjih snopičih že tudi lahko kaj jezikoslovnega izšlo. Prosil bi torej, da bi ta letnik *čimprej* zaključili (človek je že v zadregi, ko me marsikdo vprašuje po nadaljevanju), da bi Kaspret kmalu poslal pregled (ki bo prav prišel kot nekako izpopolnilo k Šlebingerjevi bibliografiji) in priporočal bi, da bi korekture smel pregledati kar tu, ker s pošiljanjem se takoj zgubi cel mesec. Rad pa bi, da bi vsaj sredi marca letnik izšel.

Prosim tudi, da bi čimprej s Kaspretom sestavila natanko določitev, pod katerimi pogoji naj sprejme Matica Slovenska naš Časopis v svojo režijo. To moramo pospešiti, ker sicer smo na tleh. Čujem pa (od Šlebingerja), da mislijo tako narediti, da se naš Časopis razdeli: I. jezikoslovni-literarni del, ki imej za nadaljevanje naš Časopis in II. zgodovina naj se iz tega Časopisa izloči in naj se stvari nov Časopis iz Carniole, našega oddelka in mariborskega lista. Nam, mislim, to ne bi bilo na kvar. Je pa v tem kos osebnega vprašanja Kaspretovega. Vendar če hočemo rešiti jezikoslovni časopis, naj se deli. To je menda Mantuanijeva ideja, ki pa jo podpira Matica in bo gotovo to pri pogojih — Bi-li ne bilo umestno, da to že omenimo. Glede črk ni treba staviti predloga, ker je Matica že pri tiskarnah tako dogovorjena, da naroče tiskarne vse potrebne stvari in jih potem Matici vračunajo. Prosim torej, da tudi te pogoje, podpisane od urednikov kmalu določite meni ali Šlebingerju. — Webu so dali za enkrat 1000 kron. Vsaj en mesec, predno bi mu zmanjkalo, naj pošlje zopet na komisijo (kar na moj naslov, da se ne bi zopet tako pozno našlo) kratko novo prošnjo za nadalje. Kako Vam in Vašim! Da bi bilo že bolje! Od hiše do hiše srčne pozdrave.

Vaš hvaležni učenec R.

(Pismo)

Dr. Ramovš Franc
Ljubljana, Čopova 10/1

53

18/II. 19

Velespoštovani gospod profesor!

V včerajšnjem pismu sem čisto pozabil omeniti, da čimprej pošljete tudi Jagićevo pismo in pa besedilo dedikacije. Index za 1. in 2. snopič sem že dogotovil, onega od 3. in 4. pa bom, ko bo vse že ulomljeno. Sicer nič novic.

Z lepimi pozdravi in toplimi priporočili

Vaš hvaležni, zvesti učenec Ramovš

(Dopisnica)

54

10/III.

Velespoštovani g. profesor!

Predvsem najlepše vzprejemne pozdrave v nadi, da Vas graška univerza ne vidi več kot svojega člana. — Danes sem že pokonci. Popoldne danes, od 3^h je v *Slov. Matici*, Kongresni trg 7/I. (po hodniku na dvorišču) seja subkomiteja za filoz. fakulteto, katere se *morate* na vsak način vdeležiti,⁵ ker se bodo baje izdelali predlogi, ki se tudi Vas tičejo. Torej ob 3^h nasvidenje! Lepe pozdrave od žene!

Na veselo svidenje!

Vaš vdani in hvaležni učenec Ramovš

(Na vizitki)

55

Ljubljana 6. avgusta 1919

Velecenjeni gospod profesor!

Predvčerajšnjem zvečer je bil tu prof. Mikuličič kot delegat zagrebške univerze. Zagrebški in beograjski profesorji so sklenili, da takoj po rešitvi krize odide k prosvetnemu ministru deputacija 2 zagrebških, 2 beograjskih in 2 ljubljanskih prof. glede regulacije plač vseuč. prof. Tozadevna spomenica je pripravljena. Glavne točke so: 1.) istovetnost plač v vseh 3 vseuč. mestih; 2.) po 16 letih pride prof. v III. činovni razred s plačo 18.000 dinarjev; 3.) uvedba kolegnine, ki jo dobe profesorji, oprostitev od taks principijelno nemogoča. Prof. Mikuličič je prišel zdaj sem, da to obrazloži in da pozove vseuč. komisijo, da določi 2 delegata za to deputacijo. Sklenili smo, da se za Ljubljano udeleži samo 1 prof.,

⁵ V Gradcu sem zaprosil za poletni semester za dopust in v začetku marca odpotoval z dvema sinovoma v Ljubljano. Druga polovica moje družine je ostala še v Gradcu.

ker je število prof. še majhno in vse šele v začetku. Potne stroške v Zagrebu plačajo profesorji sami, po 30 kron vsak. Določili smo Vas za tega delegata, ker je ravno pri Vas že minister prosvete najbolj vezan po brzojavki⁶ in ste že nekako ljublj. profesor. Potne stroške smo preračunali na kakih 2000 K, iz previdnosti pa se Vam nakaže 3000 K iz vseuč. fonda. Tozadevno nakazilo je danes Verstovšek podpisal. Natančnejše informacije v tej zadevi boste dobili od zagrebških kolegov, ki se boste od Zagreba dalje vozili ž njimi skupaj.

Dan odhoda in vlaka iz Zagreba bo dovolj zgodaj naznanil prof. Mikuličič brzojavno, kar Vam bom brzojavno dalje sporočil. Ob prehodu skozi Ljubljano dobite od predsednika denar za potne stroške.

Korošec radi imenovanj obveščen. Danes je poverjeništvu brzojavno urgiralo imenovanja. Drugega novega ni.

Z lepimi pozdravi na celo rodbino, posebno na Vas!

Vaš vdani učenec Ramovš

PS. Več podrobnega naj Vam pove
v soboto/nedeljo Dr. Kraigher.⁷

(Pismo)

Dr. Ramovš Fr. Ljubljana
Copova 10

56

Veleccenjeni g. profesor!

Lj. 9/IX.

Šele danes sem se mogel radi Vašega stanovanja informirati, ker sem dobil Vašo karto in pismo ravno v soboto in v nedeljo in praznik nisem mogel do uradov. Govoril sem danes pri stanov. komisiji radi Vas in sem zvedel, da do danes še niso nič govorili o Vaši vlogi, upati pa smete, da se Vam bo stanovanje pri orožnikih nakazalo.⁸ Spisal in vložil sem tudi vpraševalno polo za Vas. Z Rostoharjem in Prijateljem sem bil tudi danes

⁶ Proti koncu poletnega semestra sem prejel iz Gradca uradni brzojavni poziv, da se izjavim, ali ostanem še dalje na tamošnji univerzi. Odpeljal sem se gor in rektorju izjavil, da se čutim iz raznih razlogov primoranega, odreči se nadaljnji profesuri na graški univerzi. Po čudnem naključju pa me je doma čakal brzojav poverjenika za uk in bogočastje iz Ljubljane z besedilom: »Ministrstvo prosvete me je obvestilo, da je treba Vas zadržati v Ljubljani.« Minister prosvete je bil tedaj Davidovič.

⁷ Jaz sem bil tedaj z rodbino na letovišču na Ljubnem na Gorenjskem, kamor me je izvabil prijatelj Kraigher, ki je med tednom bil še zaposlen v Ljubljani.

⁸ Nisem pa dobil nikakršnega nakazila za kako stanovanje.

Rajko Nahtigal

pri Brejcu, kjer smo izposlovali nalog stanovanjski komisiji, da se v prvi vrsti dajo stanovanja vseuč. prof., ker je to nujno potrebno. V četrtek ob 5^h pop. bo seja komisije vseuč. Na svidenje!

Priporočila, poklone in pozdrave vsem Vašim

Vaš vdani učenec R.

PS. Rešetarju sem pisal, da hočemo o njegovih pogojih govoriti in sklepati pri fakult. seji in v seji akad. senata, pa mu potem uradno vse sporočimo.

(Dopisnica)

ZAPISKI IN GRADIVO

PRISPEVEK

K ŽIVLJENJEPISU PRIMOZA TRUBARJA

Pri registriranju Stanovskega arhiva v DAS-u sem naletel v fasc. 285, str. 356—357 na listino, ki je doslej znanstvena literatura ni poznala. V njej so navedeni nekateri podatki, ki dopolnjujejo življenjepis Primoža Trubarja.

Kot znano, je bila prva Trubarjeva žena Barbara, s katero se je poročil v Rothenburgu ob Tauberi kmalu po svojem prihodu v Nemčijo v času med 1548 in 1551. Kidrič je domneval, da je bila Barbara Trubarjeva rojakinja, ki jo je poznal že v domovini.¹ Pravilnost te domneve potrjuje naša lista. Barbara je bila hči 1554 že pokojnega Matije Sitarja, meščana v Kranju, in njegove žene Svetke. Priimek Sitar kaže, da je potekal očetov rod po vsej priliki iz sosednjega freisinskega ozemlja med Stražiščem in Zabnico, kjer je bilo sitarstvo že tedaj razvito. Barbarin brat Jurij je bil kaplan v Senčurju. Leta 1554 je bil tudi že pokojen. Po njegovi smrti je prevzela skrb za njegovo premoženje in nepremično premoženje sestra Barbara. Ker je Barbara živela z možem daleč od domovine in tudi ni kazalo, da se bo skoraj vrnila domov, je z moževim privoljenjem dala popolno pooblastilo nad upravljanjem tega premoženja kranjskemu proviantnemu mojstru Heliju Stoczingerju. — Vsebinska naše listine zavrača Kidričevo domnevo, da je bila Barbara Celjanka in sestra lekarnarja Mihaela Klause.² Malo verjetna je tudi misel, da je bil Trubar preko žene Barbare v sorodstvu z Mihaelom Grettnerjem, župnikom v Schwäbisch Hallu.³

Naša lista osvetljuje nekoliko tudi vprašanje glede Trubarjevega potomstva. V skladu z listinskim tekstom je imela Barbara leta 1554 tri majhne otroke. Po Kidričevi ugotovitvi so se rodili iz Trubarjevega zakona z Barbaro vsaj trije otroci, sinova Primož in Felicijan ter hči Magdalena.⁴ Če predpostavljamo, da so potekali vsi trije Barbarini otroci iz zakona s Trubarjem, in če upoštevamo, da se je Felicijan rodil vsekakor po letu 1554,⁵ drži, da je imel Trubar z Barbaro vsaj štiri otroke. Votivna slika v Derendingenu tej ugotovitvi ne nasprotuje. Po Kidričevi rekonstrukciji so na njej upodobljene razen Primoža Trubarja še njegove tri žene Barbara, Anastazija in Agnes s petimi

¹ Fr. Kidrič, Trubarjevi na votivni sliki v Derendingenu iz 1587. leta, Zbornik za umetnostno zgodovino II, 1922, str. 5.

² Fr. Kidrič, Trubarjevi, o. d., str. 4.

³ Fr. Kidrič, Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja, Razprave I, 1923, str. 244.

⁴ Fr. Kidrič, Ogrodje, o. d., str. 255; Fr. Kidrič, Trubarjevi, o. d., str. 5—6.

⁵ Fr. Kidrič, Ogrodje, o. d., str. 253; H. Hermelink, Die Matrikeln der Universität Tübingen, Stuttgart 1906, str. 491.

otroki. Medtem ko je povsem jasno, da je Gertruda hči Anastazije, ki naj bi ji pripadal po Kidričevi domnevi tudi deček z neznanim imenom,⁶ kaže naš podatek na to, da je potekal tudi v rani mladosti umrli sin iz zakona z Barbaro.

Zaradi pomembnosti objavljam tekst najdene listine dobesedno.

Ich Barbara weylundt Matthien Sittars, burgers zu Crainburg, vnnnd Suetkhen seiner eelichen hausfrawen irer baiden eelichen nachgelassne dochter, jeczo herrn Primus Trubers, predigers vnd pfarrhers zu Kempten, eeliche hausfraw, bekhenn offennlich mit disem brief, das ich mit rath, wissen vnd willen gemelts meins lieben herrn eewürts vnnnd eeuogths, dweil mir ferre des wegs, aus weiblicher blödighait, auch von wegen meiner dreyer clainen khindlin solchem selbs aigner person nachzukhomen nit vermöglichen, meinen volmächtigen gewalt vnnnd ganeze macht zum krefftigsten aller gerichtten vnd gewonhaiten geben vnd befolchen hab dem ernuesten Helia Stoczinger, profantmaister in Crain, weiser diez briefs allso, das er in meinem namen vnd von meinet wegen weilent des herrn Georgen Sittars, gesellpriesters zu Sant Georgen bey Crainburg, meins bruders säligen ligende vnd varende gütter zu Crainburg vnnnd wo die sampt andern seinen rechten vnd gerechtighaiten erfahren werden güttlich oder rechtlich erfordern, einpringen, darumb quitiern, die ligende gütter, ob ainich vor handen weren, verkhauffen, fertigen, für werschafft versprechen, darumb brieue vfrichten vnd vmb besiglung bitten. Vnnnd ob im jemandt irrung, widerspruch oder hindernus thun wurde in welcherlay weiß das bescheche, dasselb mit clage, in vnd nachreden vnd sonst mit allem anhang vnd notdurfften des rechten volführen vnd gemeinlich vnd sonderlich thun vnd lassen soll vnd mag alles, das ich selbs gegenwürtglichen khöndt oder möcht. Ich gelob vnd versprich auch bey mein weiplichep eeren vnd gutten trewen für mich vnd all mein erben alle sein handlung war, vest vnd steet zuhalten vnd ob er mer gewalts hier inn bedörfen wurde, denselben allen will ich ime hiemit auch gnugsamlich jeczo als dann vnd dann als jeczo gegeben haben, alles zu gewin, verlust vnd allem rechten on all vntrew vnd guerd. Vnnnd ich obgenanter Primus Truber als ir Barbara Sittarin eewürt vnd vogt bekhenn insonders hier innen solch vbergebung des gewalts nach ausweisung diez briefs mit meinem rath, wissen vnd willen beschechen zu sein. Darumb so gered vnnnd versprich ich auch in vogtlicher weise dabey zu beleiben vnd darwider nit zuhandlen dehains wegs auch sonder arglist vnnnd geuerde. Vnnnd des zu warem vrkhundt so hab ich obernante Barbara Sittarin vnd mit ir ich gemelter ir hauswürt bede mit vleis erpetten den fürnemen ersamen vnd weisen Caspar Zellern, burgermaister zu Kempten, das er sein aigen insigl für vns vnd vnser erben, doch ime herrn sigler vnd seinen erben inn allweg one schaden, offennlich hie fürgedruckht hat. Vnnnd sind gezeugen vnserer siglbitung die erbern Georg Göring vnnnd Hanns Saezger, burgere zu Kempten. Geben an freytag den achtundczwainczigisten tag des monats aprilis nach Christi vnnsers lieben herrn vnnnd ainigen säligmachers gepurte fünffzechenhundert vnnnd im vierundfünffczigistenn jar.

Pečat: Caspar Zeller.

Hrbtina stran: Gewaltsamb Warbaraeenn weilandt Mathien Sittars, burgers zu Crainburg seel. tochter an Helie Stoczinger, prouiantmaister.

Pavle Blaznik

⁶ Fr. Kidrič, Trubarjevi, o. d., str. 5—6; Fr. Kidrič, Ogrodje, o. d., str. 252 in 253.

TRUBAR IN ŠKOF KACIJANAR

O razmerju med Trubarjem in Kacijanarjem, ki je škofoval od 18. aprila 1537 do smrti 31. marca 1544, nas je nekoliko poučil Trubar sam, ko je v povelju Novega testamenta I (1557) poudaril, da mu je Bonomo »skupaj s prostosrčnim in gostoljubnim gospodom, pokojnim gospodom Frančiškom Kacijanarjem, ljubljanskim škofom, pomogel do kanonikata v Ljubljani« (Rupel, Slovenski protestantski pisci 20). To je povedal tudi 1561 v pismu škofu Seebachu in zraven še, da je delil obhajilo pod obema podobama, saj so se tudi škofje Bonomo, Ravber in Kacijanar dali tako obhajati na smrtni postelji (Elze, P. Trubers Briefe 125). Kranjski odborniki so v svojih vlogah, v katerih so se zavzemali za svojega superintendenta, večkrat poudarili, da je škof Kacijanar rad imel Trubarja (prav tam 150, 152, 202, 308).

Podoba o razmerju med Trubarjem in Kacijanarjem pa nam lepo osvetljuje oporoka tega škofa, ohranjena v sodobnem prepisu v Državnem arhivu Slovenije (fasc. Testamet II B, št. 2). Sestavljena je bila v Celju 1. septembra 1543 in vsebuje naslednja določila: truplo naj se pokoplje v Gornjem gradu v isti kapeli, v kateri je pokopan njegov prednik; naslednik naj dobi veliko pozlačeno čašo (Ainen Vbergoldten Kopff oder pecher) in dve srebrni čaši, vse tri s pokrovom; ljubljanskemu kapitulju zapušča 10 renskih goldinarjev, Boltežarju Kacijanarju štiri, njegovemu bratu Seyfridu pa dva najboljša konja z vsjo opremo, obema zraven tega še oblačila in srebrno posodo; zatem sledi volilo Trubarju (gl. niže); Pavlu Wienerju zapušča pozlačeno, a Sigismundu von Weixelberg srebrno čašico; Boltežar Kacijanar naj od tega, kar bo podedoval z bratom, odstopi nekaj Kristofu Raumschüsslu, ker je leta tudi škofov sorodnik (Vetter); v nadaljnjem ni pozabil svojega zdravnika Jurija Reiffingerja, oskrbnika v Gornjem gradu in služabnikov. Za izvrševalce oporoke je določil »die Erwierdigen Edln Vnnd gestrenngen Herrn Paulusen Wiener, Corherrn Zw Laibach, Herrn Sigmunden Von Weixelberg oder in seinem Abwesen Hannsen Von Weixelberg«. Za priče pa je naprosil »die Erwierdigen Edln Vnnd Vesten, Auch Ersamen Vnnd weisen Herrn Merttn Duelacher, Pharrer Zw Cillj Vnnd gurkhfeldt, Doctor Georgen Reifinger, Herrn Primusen truber, thuembherrn Zw Laibach, Herrn Thoman Studena, Caplan Zw Cilli, Paungrazen Spreizenpart, Stat-Richter Zw Cillj, Hannsen Von Rechperg, die Zeit Verwalter Ciller Ambs, Vnnd Hannsen Stukhl, Burger dasselbs« (o Duelacherju prim. Ig. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III, 263, 283, o Studeni prav tam 204, o Reiffingerju pa Elze, P. Trubers Briefe 264).

Določba, ki se tiče Trubarja, se glasi:

»Mer so schaffen wir dem herrn Primusen truber Corherrn Zw Laibach Vnnsere Peicht Vatter Omnia Opera Chrisostomi Vnnd Brencij auch die schwarze Schamlotten schauben mit schwarzen spötling Vnnterfuertet.«¹

To kratko volilo nam marsikaj pove. Predvsem nam potrjuje, da je škof res moral rad imeti Trubarja, če si ga je izbral za spovednika. Najbolj značilno pa je, da se ga je v oporoki edinega spomnil s knjigami. Poznal je pač Trubarjevo veselje s knjigami in vedel, da išče mladi in prizadevni kanonik v njih odgovor na vprašanja, ki so ga tedaj mučila. Znano je, da je Primož že v Laškem, na prvi dušnopastirski postaji, imel v svoji knjižnici evnglijan-

¹ ...tudi črni plašč iz kamelovine, podložen s črno jagnječevino.

ske, torej sodobne knjige Bullingerjeve in Pellicanove. Zdaj je postal lastnik zbranih del cerkvenega očeta Ivana Krizostoma in del Joh. Brenza.

Pri Krizostomovih zbranih delih gre skoraj gotovo za izdajo »*Omnia opera divi Ioannis Chrysostomi... in septem tomos divisa...* Basileae, apud Andream Cratandrum, an. MDXXV.«, zakaj druge izdaje s takim ali podobnim naslovom iz tistega časa nisem zasledil. Ta zajetna izdaja v foliju je morala biti precej razširjena, saj sta se v Narodni in univerzitetni knjižnici ohranila kar dva izvoda, eden iz stiške, drugi iz gornjegrajske knjižnice. O stiškem izvodu gl. Glonar, *Iz stare stiške knjižnice*, GMDS XVIII, 125; o gornjegrajskem pa se dá povedati, da si ga je nabavil 1534 Paulus Pogner, župnik v Öttingu. Nato je postal last »*Johannis Baptistae à Seepach*« in zatem, kakor druge knjige tega Seepacha, pač sorodnika škofa Petra Seebacha, last ljubljanskega škofa oziroma gornjegrajske knjižnice. Iz te je z drugimi knjigami prišel 1798 v današnjo Narodno in univerzitetno knjižnico.

Če je Kacijanar imel baselsko izdajo Krizostomovih del, potem bi tudi ta okolnost kazala na njegovo novoversko usmerjenost, zakaj redigiral jo je znameniti Joh. Oecolampadius, ki je že 1521 odločno stopil na Lutrovo stran; učenii sodelavec tiskarja Cratandra v Baslu ni samo prevel nekatera Krizostomova dela, temveč je nekaterim tudi napisal opombe.

Še bolj pa nam razodeva Kacijanarjevo nagnjenje do protestantizma dejstvo, da je imel v svoji knjižnici dela Joh. Brenza, reformatorja Württembergške, po Lutrovi smrti poleg Melanchthona najvidnejšega protestantskega teologa, avtorja zelo znanega katekizma (1527—1528), pridig in razlag svetopisemskih knjig.

Kacijanarjeva oporoka nam potrjuje protestantsko usmerjenost tega škofa ter odkriva, kateri so bili njegovi somišljeniki in zaupniki. Tu sta bila najprej izvrševalca oporoke, kanonik Pavel Wiener, ki so ga pozneje zaradi vere zaprli in izgnali, in Sigismund Weixelberger, ki je 1541 kot zastopnik Kranjske na sestanku odposlancev deželnih zborov v Pragi odkrito terjal svobodo protestantske veroizpovedi; tudi Krištof Raumschüssel, ki se ga je Kacijanar spomnil v oporoki, je bil med kranjsko delegacijo v Pragi; od drugih, v oporoki imenovanih oseb utegne še katera biti novoversko usmerjena, predvsem pa je tu Primož Trubar. Za gotovo vemo zdaj, da je naš reformator najkasneje leta 1544 poznal poleg švicarskih reformatorskih spisov tudi nemške protestante, vsaj Joh. Brenza. Oboja knjižna dediščina mu je pri pisateljskem delu prav prišla: njegove navedbe Krizostoma kažejo, da je tega pisatelja res dobro poznal (prim. *Slov. protestantski pisci* 28, 54), Brenza pa je prevajal v obeh svojih prvih knjigah ali si z njim pomagal pri svojih komentarjih (prim. *Slov. protestantski pisci* 65, 74, 95, 108, 137, 151).

Lahko rečemo, da je v začetku štiridesetih let ljubljanska škofija pod Kacijanarjem bila na najboljši poti, da bi se bila reformirala. Po njegovi smrti pa je nastopil Urban Tekstor ali Kalc, kakor ga nekje imenuje Trubar. Zavel je drug veter, ki je razvoj slovenske reformacije precej zadržal.

M. Rupel

MEDNARODNI SLAVISTIČNI SESTANEK V BEOGRADU
(15.—21. IX. 1955): A. SEKCIJA ZA JEZIK

Podrobneje govoriti o delu jezikovne sekcije na beograjskem sestanku je težko, ker referati in predavanja niso bili prej natisnjeni ne v celoti ne v izvlečkih, tako da udeleženci niso mogli natanko slediti izvajanjem. Smatram, da je bil v tem pogledu ta sestanek premalo pripravljen. Udeleženci za prvi in drugi delovni dan v sekcijah niso imeli v rokah niti razporeda predavanj.

Prvi in drugi delovni dan sekcije je bil izpolnjen z referati o razvoju slavistike v poslednjih desetih letih v vseh državah, ki so poslale v Beograd svoje delegate. Prvi je o razvoju slavistike 1945—1955 v Jugoslaviji poročal profesor zagrebške univerze M. Hraste. Referat je bil bolj bibliografski pregled revij, razprav, referatov ipd., ki so v zadnjih desetih letih izšli v Jugoslaviji, kakor pa nakazovanje smeri, v katere se naša slavistika danes giblje, in problemov, ki se z njimi ukvarja. Hrastejevo poročilo je bilo sestavljeno iz treh ali štirih samostojnih referatov (namreč Bajčevega za slovensko jezikoslovje, Koneskega za makedonsko in iz referatov hrvaške in srske slavistike, ki jim za trdno ne vem avtorjev). Zakaj se ni dovolilo, da bi o slovenski slavistiki predaval prof. Bajec sam, da bi bil tako vsaj en Slovenec v lingvistični sekciji zastopan, ki bi lahko tudi nosil vso odgovornost za to, kar je in ni bilo tam povedano?

O razvoju češke in deloma slovaške slavistike je govoril praški profesor B. Havránek. Iz zapiskov mimogrede (sistematično si nisem vsega zapisoval, ker so predavanja prehitro tekla in ker nisem vedel, da bi jih pred izidom zbornika utegnil potrebovati za kako poročilo) razberem nekaj zanimivih reči: 1. Čehi pripravljajo nov etimološki slovar češkega jezika. 2. Slovarja Češke akademije bo šla prihodnje leto v tisk zadnja knjiga. 3. Čehi se veliko ukvarjajo s študijem svojega sodobnega pismenega jezika, njegovega razmerja do ljudskega govora; študirajo ta jezik sinkronično in diakronično. Študij pismenega jezika pri Čehih ni manj vredno znanstveno delo kakor študij historičnega razvoja češčine. (Pri nas se, žal, ukvarjanje s problemi knjižnega jezika ne smatra za znanstveno delo.) 4. Čehi pripravljajo veliko normativno slovnico češkega jezika. 5. Čehi raziskujejo tudi druge slovanske pismene jezike. 6. Češka lingvistika se zopet vrača k historični in komparativni metodi.

O delu za novi slovar starocerkvenoslovanskega jezika v Slovanskem ústavu v Pragi je poročal prof. Kurz. Gradivo obsega že več ko en milijon listkov. Na listek napišejo cel stavek iz stsl. teksta, dodajo paralelno mesto iz grščine oziroma jezika, iz katerega je prevod. Devet znanstvenih sodelavcev je samo s tem slovarjem zaposlenih. Delo prihaja že v fazo redakcije.

O poljski slavistiki nas je nadrobno informiral profesor krakovske univerze T. Lehr-Splawiński. Tudi Poljaki enako obravnavajo opisno in historično gramatiko poljskega jezika. Pri tem zajemajo vse probleme poljskega jezika: fonologijo, dialektologijo, onomastiko vseh vrst (za toponomastiko imajo posebno komisijo), izdajajo posebno revijo »Onomastica« (če sem prav slišal), obravnavajo razmerje poljščine do vseh sosednjih jezikov, si pišejo slovnice in krestomatije vseh slovanskih jezikov (za študij na univerzi in izven nje) in se posebej ukvarjajo z vzhodnoslovansko dialektologijo; nadrobno se bavijo še s stsl. akcentom in so medtem tudi že izdali novo historično gramatiko poljskega jezika za slušatelje poljskega jezika itd.

Rusi so prinesli svoje referate tiskane s seboj, in sicer V. V. Vinogradova Izučenie russkogo literaturnogo jazyka za poslednee desjatiletije v SSSR;

V. I. Borkovskega Razработка sovetskimi učenymi voprosov istoričeskoj grammatiki i dialektologii vostočnoslavjanskih jazykov (v poslevoennye gody); Ju. S. Maslova Izučenie južnih i zapadnyh slavjanskih jazykov v SSSR za poslednie desjať let; D. S. Liháčeva Izučenie drevnej ruskoj literatury v SSSR za poslednie desjať let. — Prof. V. V. Vinogradov je iz svojega poročila po svoji knjigi napravil kratek povzetek. Vsi ti ruski referati so že v definitivni knjižni obliki ter je treba o njih posebej spregovoriti, ker so zelo poučni.

Tudi o bolgarski slavistiki in o slavistiki v neslovanskih državah smo slišali bolj ali manj izčrpne referate o razvoju slavistike v zadnjih desetih letih. Iz njih smo povzeli v glavnem to, da se drže v svojih raziskovanjih tradicionalnih snovi in metod; na prvem mestu se ukvarjajo z ruskim jezikom, s praktičnega in znanstvenega stališča, dalje z rusko literaturo, zgodovino in kulturo. Na drugem mestu je zanimanje za jugoslovansko folkloro, zlasti hrvatsko, srbsko in makedonsko. Slovanski jeziki se gojijo predvsem iz praktičnih potreb. Novih smeri raziskovanj, novih metod in problemov o slovanskih jezikih skoraj ni bilo najti. Referenti so pa pravilno poudarjali, s kakšnimi težavami so se po vojni morali boriti pri obnovi slavističnega študija v svojih državah. Dragoceni pa so bili za nas slovenske slaviste v vseh teh referatih bibliografski podatki o nam neznanih slavističnih delih. Za izmenjavo znanstvene literature smo z zunanjim svetom navezali zelo koristne stike.

Prvi del sestanka je bil zgolj informativen, drugi del, t. j. zadnja dva dneva, pa posvečen bolj znanstvenim problemom. Pri tem moram o organizaciji tega dela sestanka povedati, da je po mnenju večine udeležencev bil prenatrpan s predavanji: pet predavanj dopoldne in pet popoldne, vsako predavanje povprečno po tri četrt ure, to je gotovo preveč za en dan.

Znanstveni cikel predavanj je začel predsednik mednarodnega slavističnega sestanka prof. A. Belić. Govoril je o značaju glagolov, ki imajo v slovanskih jezikih dva vida. Tako so n. pr. glagoli *pisati*, *ručati*, *videti*, *čuti*, *ići* itd., da navedem kar Beličeve srbske primere, v prezentu imperfektivni, n. pr. *pišem*, *ručam*, *vidim*, *čujem*, *idem*, v preteklem času pa postanejo perfektivni, n. pr. *pisao sam mu*, *ručao sam*, *video sam*, *čuo sam*, *išao sam do sela*. Belić je postavil pravilo, da v slovanskih jezikih glagoli z notranjim objektom spremene v preteklem času imperfektivni vid v perfektivni. Isto, pravi Belić, imamo tudi pri prefigiranih glagolih. — Ker celotnega Beličevega predavanja še nimam pri roki, ne morem o njem v celoti govoriti. Toda slovenski primeri, ki sem si jih med predavanjem pripisoval ob srbske, kažejo, da se slovenščina deloma strinja s tem Beličevim pravilom. Če pravim slovenski: *pišem pismo*, je tu v sedanjiku glagol res imperfektiven. Prav tako je tudi res, da postane perfektiven v temle stavku, ki je v preteklem času: *Pisal sem mu pismo*. Toda kako je s primerom: *Tri ure sem mu pisal pismo*? Tukaj je stavek v preteklem času, ima notranji objekt, glagol je pa vseeno imperfektiven. — Beličevemu primeru *idem do sela* (impf.), *išao sam do sela* (pf.) postavimo nasproti slovenske stavke: *grem proti vasi* (impf.), *šel sem proti vasi* (impf.; prim. tudi narodno pesem: *Ko so fantje proti vasi šli*...). Če hočem izraziti perfektivnost dejanja, moram v preteklem času glagol prefigirati: *prišli smo do vasi*. Podobnih primerov bi lahko našli v slovenščini nič koliko. Zdi se torej, da bo treba problem slovenskega glagolskega vida še temeljito preiskati, preden bomo mogli postaviti splošno veljavna pravila. Vsekakor je pa bilo Beličevo predavanje vsaj zame velika pobuda k nadaljnjemu razmišljanju in raziskovanju, posebno še v slovenskih narečjih, ki glede glagolskega vida niso enotna.

Beličevemu je sledilo predavanje W. K. Matthews a o starobolgarski (= stesl.) skupini št/žd. Problemu se je približal nekako z istim razvojem kakor že Ramovš v Hist. gram. II, § 142—150.

K. Kiparski je govoril o stabilizaciji slovanskega akcenta. Škoda je, da predavatelj ni vzel v roke katerekoli slovenske slovnice od Breznikove 1916 pa do Slovnice 1947, ki v morfologiji upoštevajo akcentske tipe, in bi tam našel domala vse stopnje, po katerih je stabilizacija šla. Mutatis mutandis je bil razvoj podoben tudi v srbohrvaščini in drugih slovanskih jezikih.

Zanimivo je bilo predavanje prof. Eina Niemina iz Helsinkov o praslovanskih izposojenkah v finščini ob Vzhodnem morju. Zal mi je bil problem predaleč, da bi ga mogel podrobneje zasledovati.

Ob predavanju Laszla Hadrovicsa. Problemi madžarskih elementov v srbohrvaščini, ki je imelo tudi za Slovence nekaj zelo koristnih opozoril, sem prišel še do spoznanja, da je treba za razumevanje nekaterih pojavov v prekmurščini, prleščini in goričanskem narečju upoštevati tudi madžarsko historično slovnico.

O sicer zelo tehtnem predavanju Vl. Georgieva. Konceptija indoevropskih guturalov in njih refleksi v etimologijah slovanskih besed sem -si, žal, zapisal samo njegovo ugotovitev, da moramo v posameznih slovanskih besedah, ki imajo v nekaterih jezikih *g*, v drugih pa z (*gvězda* : *zvězda*), računati s prvotnimi izposojenkami iz kentumske ali satsmske skupine indoevropskih jezikov.

Za slovenskega dialektologa je bilo izredno zanimivo predavanje poljskega profesorja W. Doroszewskega, Dialektologija in historično-primerjalna metoda v jezikoslovju. Tako je med drugim poročal tudi, da so Poljaki ustvarili koristno sodelovanje med dialektologi, etnografi, psihologi, historiki in geografi. Ob svojih dialektoloških raziskavah močno upoštevajo tudi individualno psihiko, poleg tega pa še endogene, eksogene, sociološke in druge faktorje. Na podobne probleme smo ob našem dialektološkem raziskovanju trčili tudi slovenski dialektologi, zlasti pri študiju slovenske narečne sintakse. Z narečno sintakso so se drugi slovanski narodi manj ukvarjali kot mi, dasi so v nekaterih drugih panogah dialektologije ponekod malo pred nami.

Zgodovinar Viktor Novak je v predavanju Morfološke preobrazbe slovanskih črkopisov v pasu slovansko-latinske simbioze lepo razpravljaval o razmerju bilingvitete do biskripturalnosti.

Francoz Georges Luciani je govoril o anketi Letopisa Matice srpske glede srbskohrvatskega literarnega jezika in je s stališča tujega opazovalca oporekal nekaterim novim in starim izrazom za označevanje srbskega in hrvatskega jezika, ki da v zunanjem svetu ustvarja nepotrebno zmedo pojmov.

Ker prejšnje delovne dni ni bilo mogoče, opraviti vseh predavanj, ki so bila na programu, se je za zadnji delovni dan sekcija razdelila na dve skupini: prva je imela poleg zaostalih predavanj na programu tista predavanja, ki naj bi se v celotni sekciji vršila dopoldne, druga pa predavanja, določena za ta dan popoldne. Vse pa je bilo treba opraviti dopoldne, ker so popoldne bila na vrsti tudi še preostala predavanja plenuma. Kdor se je odločil za prvo skupino, seve ni mogel poslušati predavanj druge skupine in obratno. Tako mi, žal, ker sem ostal pri prvi skupini, ni bilo mogoče slišati zelo aktualnih predavanj Karla Horálka o Potrebi primerjalne slovanske leksikologije, Vinc. Blanárja o Leksikologični in gramatični problematiki lastnih imen, Sretena Živkovića O slovanskem glagolskem vidu, Ljudevita Jonkeja o Ideološki osnovi zagrebške filološke šole XIX. stoletja in predavanja Blaža Koneškega Pripombe o jeziku slovanskih apostolov t. im. najstarejše redakcije. Zato o njih tudi ne morem nič poročati.

V prvi skupini pa je prof. T. Lehr-Splawiński dal nekaj pripomb o keltsko-praslovanskih jezikovnih odnosih. Med drugim misli Lehr-Splawiński, da je tudi tako imenovano poljsko mazuriranje (prehod č, ž, š, dž > c, z, s, dz) nastalo pod keltskim vplivom. Iz predavanja samega nisem mogel natančno razbrati, kako naj bi tudi psl. palatalizacija k, g, h > c, z, s nastala pod keltskim vplivom. Ali govorijo za vse to ne samo zadostni lingvistični, marveč tudi historični in arheološki argumenti? Za končno sodbo o tem bo treba počakati objavljenega zbornika vseh predavanj. Deloma se je Lehrovo predavanje dotikalo istega problema kakor že omenjeno predavanje Vl. Georgieva.

Nadalje je prof. B. Havránek govoril o študiju razvoja slovanskih pismenih jezikov in njih odvisnosti od razvoja narodne družbe. Predavanja, na žalost, ni imel izdelanega in zato ni nudilo prave celote.

O praslovanskem *ě* v zahodnoslovanskih in južnoslovanskih jezikih je razpravljal zagrebški profesor J. Ham m. V glavnem je kritično razbiral Ramovševo razpravo Fonetična vrednost psl. *ě* v Razpravah II. filoz.-filol.-histor. razr. SAZU, vendar pa je na osnovi novega dialektičnega gradiva s čakavskega ozemlja (zlasti z otoka Suska) prišel do sklepa, da je Ramovševa razlaga bila v bistvu pravilna.

Iv. Lekov je svojemu predavanju Odkloni od fleksivnega sestava v slovanskih jezikih postavil za osnovo trditev, da je praslovansčina imela na začetku tako strukturo, da se je lahko razvila v aglutinacijski ali fleksijski tip jezika. Šla je drugo pot, vendar se pa v njej odražajo tudi drugi razvojni tipi, celo delni povratek v aglutinacijo zopet najdemo.

O zadnjem predavanju te skupine, namreč V. Tomanovića O nekih primerih diateze v srbskohrvatskem in ruskem jeziku smo se skoraj vsi poslušalci spraševali: Ali ne gre vse že v prevelike podrobnosti?

Kaj več o posameznih predavanjih in referatih bo mogoče govoriti šele, ko bodo izšli v tisku, kakor je bilo objavljeno. Vendar pa tiskani zbornik ne bo resničen odraz tega, kar in kakor se je predavalo, ker nekateri referenti niso imeli svojih poročil in predavanj v celoti izdelanih in so včasih prosto govorili, njihova predavanja pa niso bila niti stenografirana niti posneta na magnetofon, kar bi bilo za tak mednarodni sestanek vendarle potrebno.

Zaradi prenatrpanosti s predavanji ni prišlo niti enkrat do debate ali diskusije, ki je bila sicer v splošnem programu sestanka objavljena. To imam za veliko pomanjkljivost vsega sestanka. Organizacijski odbor je bil do nekaterih prijaviteljev predavanj preveč občiren, medtem ko je bil do Slovencev premalo. Bolje bi bilo: nekoliko diskusije o posameznih znanstvenih in organizacijskih problemih, a manj predavanj. Tako bi gotovo prišel do besede tudi znameniti švicarski slavist E. Dickenmann, za katerega pač obžalujem, da se ni priglasil s predavanjem, ker bi nam lingvistom imel gotovo veliko povedati.

Kaj smo se slovenski lingvisti s tega sestanka naučili?

1. Zvedeli smo za marsikatero delo, ki je zunaj že izšlo ali pa se vsaj pripravlja. Tudi o metodah, po katerih zunaj delajo, smo marsikaj slišali in dobili potrjilo za način svojega dela.

2. Zavedeli smo se, da slovensko jezikoslovje ne caplja za slavistiko drugih slovanskih in neslovanskih narodov, marveč da je v mnogočem celo pred njimi, in to kljub skromnejšim sredstvom in velikemu pomanjkanju znanstvenega kadra.

R. Kolarič

KNJIŽNE OCENE IN POROČILA

Professor *W. K. Matthews* (London University) and Professor *A. Slodnjak* (University of Ljubljana) [editors]: SELECTION OF POEMS BY FRANCË PREŠEREN. Translated from the Slovene. Basil Blackwell, Oxford 1954. 75 str. S pesnikovo sliko.

V kratkem uredniškem predgovoru je omenjeno, da je namen tega izbora predstaviti angleškemu občinstvu našega mojstra pevca. Sele v novi Jugoslaviji, ko smo tudi Slovenci dobili ožje kulturne stike z angleškim svetom, je postal tak poskus mogoč. Potrebno bi bilo, da se omenijo redki prevodi še od prej. *P. Selver* je priobčil prevod Prešernovega soneta *Life is a Jail* (*The New Age*, a *Weekly Review of Politics, Literature and Arts*, 28. febr. 1918); prevod je ponatisnil J. Glonar, Ljublj. Zvon 1920, 509. V našem zborniku najdemo prevod istega soneta od profesorja De Pinta, James W. Wiles, MA, univerze v Cambridgeu, nekoč angleški lektor v Beogradu, je prišel po zaključku prve svetovne vojne v Ljubljano ter izdal dva letuča lista s prevodoma dveh Prešernovih pesmi: *The Unwedded Mother*, SHS 50, Ljubljana 1919; *Lost Faith*, SHS 51, Ljubljana 1919. Tudi te dve pesmi najdemo v našem zborniku: prvo je prevedel J. L., drugo *W. K. Matthews* in J. L. J. W. Wiles je prevedel tudi Prešernovo Lepo Vido (Lj. Zv. 1921, str. 499). Bolj znan je Wiles kot prevajalec pri Srbih (glej Vladeta Popovića uvod k *Mountain Wreath*, London 1950, str. 27). Do druge svetovne vojne je bil Wiles zastopnik Britske in Zamejske Biblijske Družbe v Beogradu, ki je izdala prevod Svetega Pisma starega in novega zakona. Stari zakon je po hebrejskem, novi po grškem izvirniku, Ljubljana. — Ni mi znano, ali je Mrs. Copeland priobčila svoje prevode iz Prešerna. V literarnem uvodu ima besedo v lepem prispevku Anton Slodnjak: Francë Prešeren (1800—1849), str. 5—21. Prvi odstavek seznanja angleško občinstvo s politično in kulturno ter literarno zgodovino Slovencev; v ozkem okviru, ki mu je na razpolago, se je moral avtor omejiti na najbistvenejše točke. Trditev, da smo Slovenci prvotno dosegli Donavo in jo verjetno prekoračili (str. 6), bi pač potrebovala še podrobnejše utemeljitve; mislim, da je bil celotni slovenski živelj v notranjem Noriku zbran v koroški državi ter njeni marki; nobena njiju pa se ni dotikala Donave. Slovenska pokrajina je bila spodnja Panonija. Pri kmečkih uporih bi želel več besed o pomenu tega največjega podviga našega naroda. Pogled v Valvasorja nas pouči, da so se nemški fevdalci dobro zavedali, kaj je »der grobe windische Bauernaufstand« (leta 1515).

Drugo poglavje poda sliko Prešernovega literarnega dela na ozadju njegove dobe. V skopih angleških stavkih stopa lik našega pesnika zelo lepo v relief, tembolj, ker manjkajo podrobnosti, ki jih sicer najdemo v biografijah. Prešeren je pesnik romantične dobe, ker je v njej živel in si ostvaril v njenih oblikah orodje za svoje ostvarjanje. Ker govori avtor k angleškemu občinstvu, bi ne bilo odveč, da je vpletel v razpravo nekaj opazk o Prešernovem odnosu do angleške literature, zlasti do Byrona. Da omenim tukaj samo eno točko:

verzificirana povest, ki se je gojila sicer tudi prej, je doživela pod vplivom tega pesnika kratek, toda silno živahen razmah, posebno še v slovanskih literaturah. (Griša Koritnik, Modra ptica IV.) Krst pri Savici je po svoji obliki »a tale in verse«, ne manjka tudi svetobolna nota, ki je toliko značilna za Byronove junake v teh povestih. Naši prešernoslovci (tudi Slodnjak) dajejo močen poudarek pesnikovi Zdravljici (priobčeni leta 1848); nekateri celo za-trjujejo, da je podal pesnik v nji svojo socialno izpoved; bolj kot to je ta pesem varianta na temo o »Völkerfrühling«, ki se je posebno razživela v tistem kritičnem letu. Sicer pa nadaljuje tradicijo Schillerja — iz himne An die Freude: Unser Schuldbuch sei vernichtet! Ausgesöhnt die ganze Welt! ... Freude sprudelt in Pokalen; In der Traube goldnem Blut itd. — Prešernovi poskusi v nemških verzih niso omenjeni.

V tretjem delu govori avtor o Prešernovem vplivu na naslednje rodove; svoj pregled dovede do zedinjenja in narodnoosvobodilne borbe. Samo Prešernovim poezijam je usojena nesmrtnost, kar se pa tiče njegovih naziranj o politiki in socialnih vprašanjih, niso tako izrazita, da bi služila kot gesla v političnih borbah. Sicer se pa v razglabljanjih o političnih dogodkih Prešernova podoba nekako zgubi. Avtorjev ton v vsem članku je premalo »dispassionate«.

Prevod, ki ga je za ta Uvod preskrbel R. de Bray, na splošno podaja dobro avtorjeve misli, razen v primeru: Slovenci so zahtevali svoje pravice »in Austrian regional assemblies (str. 17). Bolj razumljivo bi bilo: in County Councils (ali Diets).

Med prevajalci najdemo imena: V. de S. Pinto, W. K. Matthews, Monica Partridge (Gazela I), Gloria Komai, nekajkrat se pojavi neki Anonymus, J. L. je pač Janko Lavrin; tudi G. Koritnik in A. J. Lenarčič sta prispevala prevode ali sodelovala pri njih. Levji delež gre vsekakor De Pintu, kajti prevod Sonetnega venca je njegov, tudi sicer je podpisan pri raznih pesmih; da je prinesel k svo-jemu delu že znatno pesniško rutino, je razvidno iz prevodov samih, sicer je pa znano, da je tudi že prej pesnikoval. Tudi drugi angleški sotrudniki, kakor W. K. Matthews, niso na pesniškem področju baš novinci.

Antologija prinaša 23 prevodov — Sonetni venec je pri tem štet kot enota. Po kakih vidikih se je izbiralo, ni povedano, obstoji pa že tukaj nekaka tradicija. Nemški prevajalec Edward Samhaber, ki je leta 1880 izdal korpus Preschiren-klänge, je za poznejšo zbirko Dichtungen (1887) izbral manjše število prevodov iz Prešerna; z eno izjemo najdemo iste pesmi tudi v angleškem zborniku.

O prevodih izreči splošno sodbo, je težko. Napačno bi bilo zahtevati od prevajalcev preveliko ali doslovno natančnost: dostikrat zadostuje, da se reši od originala osnovna misel, v čisti liriki tudi samo občutje ali ritmika govora. V Zdravljici (prevedel J. L.) je predzadnja kitica podana zgolj po smislu, toda, mislim, zadovoljivo: Who long to see That all men free / No more shall foes, but neighbours be. Beseda Toast znači napitnico, ki jo izreče kdo v družbi na čast temu in onemu; druga beseda za to je Sentiment. Vesela pivska pesem je pa Wassail (t. j. bodi zdrav). Beseda je danes bolj redka.

Za zaključek še tole: Vsej angleški liriki, zlasti čustveni, je lastno, da uporablja pretežno anglosaške, to je germanske besede. "Long words" bi bile skrajno nestilne. Mid wastes of Africa a wanderer (ne traveller!) sped (Anon. 69). Life is a prison. Time the hangman fell (V. de S. Pinto, 71). Ta fell je temna, stara beseda. H. Taine je izrekel mišljenje, da izvira vsa angleška poezija iz anglosaščine, toda vsa angleška proza iz frankohormansčine.

J. Kelemina

DROBNA POROČILA

SCANDO-SLAVICA. Tomus I. Munksgaard, Kopenhagen 1954. Str. 154.

V zadnjem poldrugem letu so v neslovanskem svetu začele izhajati kar tri deloma periodične slavistične publikacije, ki obetajo pomnožitev objav iz znanstvene slavistične problematike kakor tudi iz obrobnihi oziroma pomožnih ved. Poleg gornje na Danskem je izšla v Budimpešti prva številka *Studia slavica* pod uredništvom pomembnega slavista Kniezse in v Münchenu je obljubljen *Die Welt der Slaven* z glavnim urednikom Erwinom Koschmiederjem. V ožjem uredništvu Scando-slavice so skandinavski profesorji slavistike (Chr. Stang tudi baltistike) Gunnar Gunnarsson (Svedska), Eino Nieminen (Finska), Christian S. Stang (Norveška) in A. Stender-Petersen (Danska), ki je tudi odgovorni urednik. V širšem uredniškem svetu pa so skoraj vsi vidnejši skandinavski slavisti, med njimi trije emeritirani profesorji, zaslužna znanstvenika Olaf Broch in Richard Ekblom ter Anton Karlgren. Scando-slavica je internacionalno neperiodično glasilo, ki ga izdaja Društvo skandinavskih slavistov, objavlja ali name-rava objavljati prispevke iz slovanske in baltske filologije v najširšem pomenu besede, iz baltske in slovanske zgodovine in arheologije v angleščini, francoščini, italijanščini, nemščini in ruščini, izjemoma pa tudi v drugih slovanskih jezikih.

Prvi zvezek je posvečen osemdesetletnici Richarda Ekbloma in prinaša na začetku njegovo bibliografijo. Zanimiv pojav s partikulo *g(i)* ojačenih predlogov *ing(i)*, *prieg(i)*, *nuog(i)* — *v*, *pri*, *od* in nedosledno *išg(i)* — *iz* v starejših litavskih tekstih razlaga Chr. Stang. Prvotno je morala partikula *gi* imeti emfatičen pomen, v tej funkciji so jo dobivale tudi nekatere druge prepozicije. Pozneje se je ta pomenska niansa zgladila, toda pri omenjenih štirih predlogih se je okrepljena oblika posplošila. V zgodnji dobi pomaga k posplošitvi in utrditvi *ingi*, *priegi* tudi eksistenca treh sekundarnih sklonov, ilativa, alativa in adesiva, ki so označevali take krajevne odnose. Ko pa so ti skloni dobili počasi popolnoma »navaden« pomen, so v emfazi pritegovali ustrezna predloga *i* in *prie*, seveda v njih obstoječi okrepljeni obliki *ingi*, *priegi*. Taki formi pa sta zaradi svoje pogostne rabe kratki varianti docela izpodrinili. Za *nuogi* in *išgi* avtor domneva, da sta se posplošila (*išgi* nedosledno) pod vplivom komplementarnih predlogov *ingi*, *priegi*. V moderni litavščini so v rabi spet predlogi *i*, *prie* *nuõ*, *iš*, ki pa niso preživele neojačene oblike, temveč organsko po onemenju končnega konzonanta razvite iz starejših *ing(i)*, *prieg(i)*, *nuog(i)*, *išg(i)*.

Na temelju dveh izposojenk v baltsko finščino sklepa V. Kiparsky o relativni kronologiji razvoja skupin *tj*, *dj* in tipa *tert* v slovansčini. Fin. dial. *värtsi* za proto-rusko **verča* < **vertja* priča o tem, da je *tj* > *č*, preden je nastopilo polnoglasje. Dvojna oblika izposojenke za rus. *gači*, pri Fincih, Karelih in Vepsih s *tj*, pri Votih in Estoncih pa z refleksom za slovanski *č* (*ts*) pa kaže na to, da se je pojav spirantizacije *tj* > *č* širil od juga in da so Slovani prej prišli v stik s Finci kot z Estonci.

Clara Thörnqvist dopolnjuje devet Vasmerjevih razlag v REW I, povečini izraze, ki imajo zvezo s pomorstvom ali ribištvo in so izposojeni iz germanskih (skandinavskih) jezikov. Tako pojasnjuje besede: *bešlot* »Graben am Wegrande«, *borodok* »Bohrmeißel, Locheisen«, *burak II* »kegelförmiger Korb von Birkenrinde mit Deckel«, *verk* »Werg«, *drog, drok* »Tau zum Hissen des Segels oder der Raa«, *kamera* »Kammer, Raum in der Schleuse«, *kentat* »die Haut eines Seehundes ausspannen«, *kipa I* »Ballen, Packen«, *kipa II* »Art Fischnetz aus Reisig«, *kleimo/kleino* »Stempel, Brandmal«.

O vse večjem obsegu širjenja konstrukcije *ad* z genitivom namesto svojilnega ali pripadnostnega genitiva piše Arne Gallis. Navaja nekaj srbohrvaškega gradiva, ugotavlja pa, da pojav ni samo obrozen (v govorih, ki mejijo na italijanščino ali nemščino), marveč da zajema čedalje večji obseg v slovanskih jezikih in je plod splošne težnje razvoja tudi slovanskih jezikov v smeri od starega sintetičnega k analitičnemu jezikovnemu tipu. Gunnar Jacobsson skuša v zvezi s poimenovanjem norveškega fjorda *Varanger* podati nov element k raz-

lagi že neštetokrat obravnavanega staroruskega imena *Var'agъ*. V esejističnem stilu razmišlja Kristine Netteberg o umikanju imperfekta in aorista iz stare ruščine. Spremlja stanje v živem in v knjižnem jeziku, razpravlja vzporedno o glagolskem vidu in o vplivu družbenih premikov na vznik novega glagolskega sistema v knjižnem jeziku. Hans Chr. Sørensen opredeli po vsebinski in paleografski strani rusko knjigo pogovorov iz kopenhagenske kraljevske biblioteke za sredino XVII. stoletja in v nekaj črtah označi moskovski pogovorni jezik tiste dobe (prim. P. Ja. Černyh, *Jazyk Uloženija 1649 goda*, Moskva 1953). O dveh manuskriptih *Knjiga Bolšogo Čerteža* na Svedskem govori Carin Davidsson.

Carl Stief navaja in pojasnjuje nekaj variant hudomušnih moskovskih verzov na kneza Golycyna, Stender-Petersen razpravlja ponovno o Devgenijem Dejanju, Nils Ake Nilsson o prebujajočem se Peterburgu v *Jevgeniju Onjeginu* in paralelah iz francoske in angleške književnosti, Astrid Baecklund o Gogoljevem izrazu *teremtete*, Józef Trypućko pa o razlikah med Mickiewiczevimi avtografi in tiskanimi izdajami. V zadnji razpravi obravnava Knud Rahbek Schmidt trgovinsko pogodbo med Veliko Britanijo in Rusijo 1766. leta.

Po enem zvezku še ni mogoče reči, kakšno mesto bo skandinavski vsakoletni »zbornik« zavzema med podobnimi evropskimi slavističnimi publikacijami. Naravno je, da bodo skandinavski slavisti in drugi obravnavali v prvi vrsti vprašanja, ki so v zvezi z nad tisočletnimi zgodovinskimi in jezikovnimi stiki slovanskega, baltškega in skandinavskega sveta, toda več razprav v pričujoči knjigi kaže, da bodo nekateri avtorji prestopali ta okvir in ob temeljitem poznavanju interne baltistične in slavistične problematike uspešno posegli v njeno reševanje.

P. JA. ČERNYH, *Jazyk Uloženija 1649 goda. Voprosy orfografii, fonetiki i morfologii v svjazi s istoriej Uložennoj knjigi Akademija nauk SSSR, Institut jazykoznanija. Moskva 1953. Str. 371.*

Uradniški jezik ima velik pomen pri formiranju in razvoju ruskega knjižnega jezika, zlasti v XVII. stoletju, ko je proces najhitrejši. *Uloženije*, do 1832. leta najpopolnejša zbirka zakonskih odredb, je prava zakladnica take jezikovne plasti z elementi moskovskega pogovornega jezika, na nekaterih mestih pa tudi s pretenzijami na literaturnost. Pri obravnavi nastanka zbornika skuša avtor s posebno natančnostjo dognati družbeni in intelektualni položaj posameznih sodelavcev in pisarjev ter njihov odnos do obstoječih jezikovnih plasti. Ustavlja se tudi ob vprašanju vpliva moskovske predelane izdaje gramatike Smotrickega (1648). Iz nekaterih pisem in dokumentov rekonstruira avtor sliko moskovskega *prostorečja* v XVII. stoletju in odredi mesto jezika v zborniku proti visokemu knjižnemu jeziku na eni strani in prostorečju na drugi. Po teh uvodnih poglavjih (3—155) prehaja avtor na podrobno analizo grafike in ortografije *Uloženija* ter na fonetični in morfološki pretres. Globlji in strnjeni pregled čez zgodovino ruskega jezika v XVII. stoletju pa bo možno podati šele, ko bodo tako raziskani še drugi pisani viri raznih jezikovnih in stilnih ravnin. (Prim. tudi Chr. S. Stang, *La langue du livre Učenie i hitrost ratnogo stroenija pehotnyh ljudej, Oslo 1952.*)

A. B. ŠAPIRO, *Očerki po sintaksisu russkikh narodnyh govorov. Stroenie predloženiya. Akademija nauk SSSR, Institut jazykoznanija. Moskva 1953. Str. 317.*

Ruski dialekti so s fonetične, morfološke pa tudi leksikalne strani razmehoma že precej preiskani, sintaktični zapiski pa se pojavljajo le mimogrede med leksikalnimi, folklornimi in drugimi zbirkami. Šapiro je zbral za svojo študijo gradivo na dveh mestih severnovelikoruskih govorov (vologodska in arhangeljska oblast) in na enem mestu jvr. dialektov (rjazanska oblast). Tu in tam je mogoč uporabiti tudi gradivo Buddeja, Černyševa, Petrovske, Eremina, Mansikke in Grinkove.

V uvodnem teoretičnem razglabljanju, zlasti ko govori o različnih naravah knjižnega pismenega in dialektičnega pogovornega jezika in s tem v zvezi o raznih momentih v metodi sintaktičnega proučevanja dialekta, se opira na J. B. Hofmanna, R. Blümela in Ballyja. V samem delu se je moral v marsičem

nasloniti na Šahmatova in Peškovskega. Avtor se omejuje na opis gradnje stavka, s sintagmo se ne ukvarja, ker sodi, da mora biti v knjižni ruščini in dialektih skoraj popolnoma adekvatna. Zaveda se važnosti ritma, melodije in pava, a jih v zapise in obravnavo ni pritegnil.

Pri obravnavi zloženega stavka avtor razporeja gradivo po veznih členicah in veznikih ter določi približno njih razširjenost. Proste stavke deli v dve veliki skupini, v enočlenske in dvočlenske, v vprašanju besednega reda se ne odloči niti za trdnega niti za svobodnega. Posebej razpravlja o funkciji členic in uvažalnih besed oziroma stavkov (*Ja govorit pojdu sam na lico*). Velika avtorjeva zasluga je bogato in preverjeno gradivo, njegova razporeditev in opis, zaključki pa ostajajo vse preveč na ravnini splošne dialektične tipičnosti. Ob tako fiksi-ranih sintaktičnih pojavih pa bo imela tudi bodoča primerjalna in historična sintaksa trdno oprijemališče.

P. S. KUZNECOV, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka. Morfologija. Izd. Moskovskogo universiteta, 1953. Str. 502.* Delo je soliden univerzitetni učbenik. Po metodi obravnavanja historičnega gradiva se dosti ne razlikuje od starejših, n. pr. Durnovoja; bolj izdelana so poglavja o glagolu in pridevniku. Opaziti je, da si avtor vseskozi prizadeva, da bi ruščino spet usidral v krog ostalih slovanskih in drugih jezikov indoevropske skupnosti.

IZ TRUDOV A. A. ŠAHMATOVA *po sovremennomu russkomu jazyku. Učenie o častjah reči. UČPEDGIZ. Moskva 1952. Str. 270.* Knjiga obsega dva večja odlomka; prvi je iz *Sintaksisa russkogo jazyka*, drugi pa iz *Očerka sovremennogo russkogo jazyka*. V obširnem uvodu pretresa urednik V. V. Vinogradov, njegov učenec, Šahmatova pogled na sintakso in morfologijo.

SOVREMENNYJ RUSKIJ JAZYK. *Morfologija. Pod redakcij akad. V. V. Vinogradova. Izd. Moskovskogo universiteta, 1952. Str. 518.* Delo je nekaj zbornik predavanj iz morfologije ruskega jezika na moskovski univerzi. Celotno področje obravnavajo profesorji in docenti: V. V. Vinogradov, E. M. Galkina-Fedoruk, A. I. Efimov, P. S. Kuznecov, F. F. Kuz'min, T. P. Lomtev, M. N. Peterson, N. S. Pospelov, A. B. Šapiro in N. Ju. Svedova.

VVEDENIE V JAZYKOVEDENIE. *Čast I, A. S. Čikobava; Čast II, L. A. Bulahovskij. UČPEDGIZ. Moskva 1953.* Uvod je namenjen predvsem začetnikom filologom na univerzi. Pisan je poljudno in aktualistično, z očitnim namenom, da čimprej zatre morebitna stara, maristična naziranja o jeziku in poudari važnost historično-komparativne metode v lingvistiki. V prvi knjigi (1. izd. 1952) piše tifliški profesor lingvistike A. S. Čikobava, ki je znan iz diskusij v SZ leta 1950, na splošno o jeziku, o njegovi družbeni bitni, o izvoru in razvoju, podaja osnovne pojme iz fonetike in na koncu klasifikacijo vseh jezikov.

Kijevski profesor Bulahovskij, specialist za zgodovino ruskega knjižnega jezika ter cenjen zaradi svojih akcentoloških in sintaktičnih del, obravnava v drugi knjigi *Uvoda* poglavja iz semaziologije, leksikologije in leksikografije; uporablja precej ilustrativnega materiala iz slovanskih jezikov, deloma tudi iz drugih. Tretjo knjigo, najavljeno v Čikobavinem predgovoru, je pripravil V. V. Vinogradov; obsega morfologijo, sintakso in stilistiko.

W. K. MATTHEWS, *The Structure and Development of Russian. Cambridge University Press, 1953. Str. VIII + 224.* Londonski profesor za ruščino, prevajalec Prešerna in glavni urednik Poezij v angleščini, prinaša v prvem delu svoje knjige sinkronično glasove, besede in oblike, stavek in dialekte, v drugem, zgodovinskem, pa obravnava razvoj ruščine od začetkov do porevolucijske dobe; tu se naslanja zlasti na Vinokura in Vinogradova. V ilustraciji razvoja je v tretjem delu sestavil in prevedel v angleščino izbor odlomkov iz tekstov od *O zakone i blagodati* do Konst. Simonova. Bralec ima vtis, da je avtor v prvem delu vse preveč razpravljal o splošnih načelih fonologije in povedal premalo n. pr. o ruski morfologiji in sintaksi.

BOŽO VIDOESKI, *Prilog kon bibliografijata na makedonskiot jazik. Institut za makedonski jazik. Posebni izdaniya, knjiga 1. Skopje 1953. Str. 156.* Po abecedi piscev navaja avtor čez devet sto naslovov knjig, razprav in člankov, ki obravnavajo vprašanja makedonskih dialektov in knjižnega jezika ali pa se jih ob problemih drugih slovanskih jezikov samo dotikajo. Važnejšim dodaja kratko vsebino. Ker avtorju v mnogih primerih ni bilo mogoče ločiti čisto znanstvenih jezikoslovnih spisov od literarnozgodovinskih, praktičnih in pedagoško-jezikovnih, je sprejel v bibliografijo marsikaj, česar podobna dela navadno ne upoštevajo.

TADEUSZ LEHR-SPLAWIŃSKI, WŁADYSŁAW KURASZKIEWICZ, FRANCISZEK SŁAWSKI, *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich. Państwowe wydawnictwo naukowe. Warszawa 1954. Str. 166 + 5 kart.*

Knjiga bo služila predvsem slušateljem »ozke« slavicistike, polonistom, rusistom, slovenistom itd. za prvo orientacijo po drugih slovanskih jezikih, zaradi svoje preglednosti, zanesljivosti, preprostega in jasnega stila pa tudi širšemu strokovnemu krogu. Avtorji, ki jih štejemo med najboljše poljske specialiste za posamezne veje slovanskih jezikov, so si razdelili področja tako, da obravnava Lehr-Splawinski praslavansko jezikovno skupnost in zahodnoslavansko skupino, Kuraszkiewicz vzhodno, Sławski južno; vsi trije se drže enotnega genealoškega vidika, notranja zgradba kompleksnih poglavij po skupinah in razvrstitev pojavov ter njih oris so popolnoma analogni, z izjemo praslavansčine, ki zaradi svojega posebnega mesta in narave zahteva drugačno obravnavo. Po tradiciji je tudi v tem *Pregledu* poudarek na fonetičnih in morfoloških pojavih, v precejšnji meri upoštevajo avtorji tudi leksikalno stran, sintaktična karakteristika — če izznamemo nekaj drobcev — seveda ni mogla biti podana.

V prvem delu ilustrira L.-S. na nekaj primerih stopnjo sorodnosti med slovanskimi jeziki, prinaša nekaj številčnih podatkov o praslavanski leksiki in njeni dediščini v slovanskih jezikih, opozori na nekaj glavnih momentov v zvezi z izvorom Slovanov in njih jezika ter oriše v osnovnih črtah praslavansko dialektizacijo. Pri obravnavi posameznih skupin slovanskih jezikov vsak avtor najprej očrta pojave, ki so skupni vsej pripadajoči jezikovni ploskvi, daje oznako posameznega jezika iz skupine, kakor ga predstavlja današnji književni jezik, in mu z nekaj pojavi označi osnovne dialektične enote. Na koncu skupinskih poglavij so nanizani najvažnejši podatki o začetkih posameznih literarnih jezikov in o njihovi zunanji zgodovini. Za praktično osvetlitev medsebojne podobnosti slovanskih jezikov sta avtorja — kot R. Nahtigal v *Slovanskih jezikih* — dodala pri južni (razen za makedonščino; toda prim. B. Koneskega prevod istega odlomka v Luntovi makedonski gramatiki 1952. leta) in zahodni skupini zgodbo o usmiljenem Samarijanu, pri vzhodni pa K. odlomek prevoda Pana Tadeusza.

Posebej velja omeniti, da je v knjigi posvečenega razmeroma dosti prostora tudi obema lužiškima jezikoma in polabščini. Med kartami sta zanimivi zlasti dve, katerih prva na temelju osmih pojavov (*ko, go : co, zo; š : ś; tl, dl : l; ört, ölt > rot, lot; dušë : duše; reka : reky; tort > trat : torot; fi, di > c, dz(z) : č, ž : č, j : é, d : št, žd*) shematično predstavlja praslavanske dialekte, druga pa kaže razširjenost Slovanov v II.—III. stoletju, ko zavzemajo, po L.-S., vse ozemlje današnje Poljske in približno enako širok pas preko severne Ukrajine do Donca.

V kratki bibliografiji k vsakemu od štirih poglavij so dajali avtorji prednost poljsko pisani strokovni literaturi; pri vzhodni in južni skupini pa vendarle pogrešamo nekaj temeljnih del, n. pr. za zgodovino ruskega literarnega jezika Vinogradova *Očerke* in Vinokura *Russkij jazyk*, za slovenščino pa Ramovšev *Konzonantizem in Dialekte*. Videti je tudi, da so Sławskemu manjkali podatki o jugoslovanski lingvistični literaturi zadnjih petih let.

F. Jakopin

STAROSLOVANSKI VIRI ITALSKÉ LEGENDE
SV. CIRILA IN METODA

Pred približno tri sto leti (1668) so bolandisti v velikem zborniku Acta Sanctorum, Martii II, str. 19—22 objavili tedanji poglavitni vir za življenjepisa Cirila in Metoda (njun god se je tedaj praznoval 9. marca) po prepisu učenjaka Andreja Duchesna. Izvirni rokopis s konca XII. stoletja je do zadnjega desetletja ostal javnosti neznan, čeprav je že sto let shranjen v Vatikanski biblioteki in naveden v knjigi: A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Lat. bibliothecae Vaticanae (1910) 239—243. To čudno nepoznavanje starega rokopisa je znanosti veliko škodilo. Rokopis je namreč na mnogih mestih pokvarjen po vlagi. A. Duchesne ga je na takšnih mestih rekonstruiral. Usodno je, da so dvomljive ali napačne rekonstrukcije povzročale stoletne brezplodne prepire med znanstveniki. Sele nemški slavist D. Gerhardt (Münster) je v svoji neobjavljeni disertaciji preiskal izvirni rokopis in opozoril na dvomljive Duchesnove rekonstrukcije. Rokopis ima naslov: Incipit translatio s. Clementis martyris et (pontificis). Bolandisti so legendi dali naslov Vita cum translatione s. Clementis. A znatno večji del legende govori o Konstantinu (Cirilu). J. Dobrovský ji je dal naslov *Legenda Italica* (Lit).

Že D. Gerhardtovo znanstveno odkritje, ki ga s preveliko uslužnostjo sporoča slavistom in historikom, je iznenadenje in preobrat v tem vprašanju. Mnogi smo si oskrbeli fotografijo vatikanskega rokopisa. Pa še preden smo mogli to novost dovolj proučiti in izsledke objaviti, je kakor meteor zableščalo velikansko novo odkritje — rokopis Lit iz XIV. stoletja v praški metropolitanski (kapiteljski) biblioteki N. XXIII; v katalogu škofa A. Podlaha (1922) ima št. 1547. Lit je skrita v zborniku 8 rokopisov, ki obsegajo 158 listov; zapisana je na listih 147—150. Praški rokopis je sicer mlajši od vatikanskega, pa veliko odličnejši, ker je skrbneje prepisan, predstavlja boljše rokopisno tradicijo in ni nič poškodovan. Posebna njegova odlika je, da je v prologu imenovan avtor in so povedani viri Lit. Objavil ga je bolandist P. Devos s sodelovanjem benediktinca P. Meyvaerta v časopisu *Analecta Bollandiana* 73 (1955), str. 455—461 (z obširno razpravo str. 375 ss.), t. j. v časopisu, ki prinaša dopolnila k še nekončani zbirki foliantov AS. Razprava ima naslov: *Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la Légende Italique résolues grâce à un document inédit*.

Z odkritjem praškega rokopisa (P) so pojasnjena tri težka stoletna sporna vprašanja: 1. avtor, 2. odnos do starih slovanskih virov, 3. vprašanje Konstantinove škofovske posvetitve. Dokončno je presekan zapleteni vozle tretjega vprašanja. Trditev, da je bil Konstantin v Rimu posvečen za škofa, se je naslanjala na napačno Duchesnovo rekonstrukcijo že pred stoletji pokvarjenega mesta in sedanjem V rokopisu. Po D. Gerhardtovem znanstvenem odkritju V rokopisa je že natančna preiskava nečitljivega mesta z ultra-violetnimi žarki pokazala napačnost Duchesnove rekonstrukcije. P rokopis pa je razpršil vse dvome z jasno čitljivim stavkom: *Consecraverunt fratrem eius Methudium in sacerdotem, nec non eorum ceteros discipulos in presbiteros et dyaconos*. Belgijska objaviteljica nista opazila, da se ta stavek ujema s podatki 6. poglavja esl. ZM, a pravilno sta ugotovila, da je mnenje o Konstantinovem episkopatu brez vsake podlage. Posebej sta sprožila vprašanje o pomenu besede *sacerdos* (duhovnik) v zvezi z Metodom in napovedujeta, da se bosta k temu vprašanju še vrnila. Po primerjavi z ZM 6 je verjetno, da ima *sacerdos* tu enak pomen glede Metoda kakor glede učencev. Z druge strani pa je verjetno, da je bil Metod posvečen posebej, vsaj nekoliko dni pred učenci, kakor se je pač spodobilo za visokega bizantinskega

dostojanstvenika, spoštovanega meniha, opata. Celó v tako jasno rešenem vprašanju se torej zbujaó novi problemi, katerih belgijska učenjaka morebiti nista dovolj opazila. Še več novih vprašanj sta sprožila v zvezi z rešitvijo prve in druge cirilo-metodijske uganke (énigme) — deloma zavestno, deloma pa tudi nehoté.

P. Meyvaert in Devos sta si z objavo in pojasnitvijo P rokopisa pridobila neprecenljive zasluge za slavistiko in za našo zgodovino. V obravnavanju vprašanj v zvezi z najdenim rokopisom sta pokazala izredno dobro poznavanje cirilo-metodijskih problemov, a umevno je, da sta marsikaj prezrla in da ne poznata najnovejše zadevne literature; popolnoma neznané so jima češke periodične slavistične publikacije. Zategadelj nista mogla dovolj vsestransko razjasniti prve in druge uganke v zvezi z LIt, namreč vprašanje avtorja, posebno pa vprašanje odvisnosti od starih slovanskih virov.

Vprašanje o avtorju LIt je bilo osvetljeno že ob prvi objavi LIt leta 1668. Pred tekstom LIt so bolandisti pregledno objavili vse tedaj znano gradivo o avtorju in nastanku legende. Verjetno se jim je zdelo, da je pisec veletrijski škof Gauderik, ki je bil navzoč ob prihodu slovanskih apostolov v Rim in je kot vnet častilec sv. Klementa zbiral podatke za življenjepis tega papeža. Navedli so poročilo Jakoba a Voragine (XIII. stol.), da o tem piše škof Leon Ostijski (Ostiensis) in sprožili podmeno, da je morebiti ta škof pisec LIt. V prologu P rokopisa pa se Leon, »Hostiensis et Vellitrensis episcopus«, sam izrečno predstavlja kot pisec LIt. Leon je bil leta 1101—1115 škof združenih škofij Ostia in Velletri, prej pa je živel okoli 40 let v benediktinskem samostanu Monte Cassino kot menih in knjižničar ravno takrat, ko so tam marljivo prepisovali papeška pisma iz konca IX. stoletja. V istem samostanu je bilo ohranjeno vse, kar je škof Gauderik spisal in zbral o sv. Klementu in o njegovem prenosu v Rim. V Leonovem prologu beremo, da je črpal deloma »ex Sclavorum litteris«, deloma pa iz poročila (relatione) najditelja samega, t. j. Konstantina, po slabem latinskem prevodu (de grecis fastidiosus stilo translata). Nič pa ne omenja Gauderika, čeprav je v LIt uporabljeno Anastazijevo pismo h Gauderiku in Gauderikov osnutek LIt ali celo Gauderikova redakcija (verzija) LIt (439). Leon si pripisuje zaslugo, da je vse to sestavil v bolj uglajeni latinščini in predložil vernim *kristjanom. Iz tega bi mogli sklepati, da je pravzaprav priredil le novo, bolj uglajeno redakcijo ali recenzijo Gauderikovega spisa, ki ni bil še dokončno dovršen in izročen javnosti. Nedvomno je, da je sedanja redakcija ali oblika Leonovo delo in da niti v niti P rokopis po predlogi ne segata nazaj v IX. stoletje, marveč v leta 1101—1115, ker Leon naglašá, da je to izvršil, ko je bil škof. Belgijska znanstvenika odločno dvomita, če je Leon poznal in uporabil Konstantinov (na latinski jezik prevedeni) spis o najdenju sv. Klementa (str. 434). Manj jasno je, kaj mislita o Leonovem poznavanju Anastazijevega pisma Gauderiku. Še manj pojasnjena in nekako nedosledna je odločna trditev, da je Leon pri Gauderiku bral o uporabljenih slovanskih virih.

Leonov molk o Gauderiku in Anastaziju zasenčuje znanstveno vprašanje in meče senco tudi na piščevo osebo. Čemu takšno prikrivanje? V AB (str. 420—428) je s konkretnimi primeri pokazano, da je isti Leon tudi v prejšnjem spisu o mlajših letih papeža Klementa obilno uporabil Gauderikov spis o istem papežu, a v predgovoru k onemu spisu je svoj neposredni vir zamolčal in omenil le Rufina, ki je Gauderiku služil kot eden izmed virov. Torej je za Leona značilno, da navaja le vir svojega vira. Belgijska znanstvenika resno dvomita, če je Leon resnični avtor ali lastnik LIt in če je ni le nekoliko preoblikoval (435). Zagonetno vprašanje o avtorju LIt torej ni tako določno rešeno kakor napoveduje

naslov. Še manj je rešeno tretje vprašanje, v katerem se prepletajo vsa tri vprašanja in je sprožena cela vrsta zanimivih problemov.

Stoletno vprašanje o odnosu med LIIt in starimi slovanskimi viri se je sprožilo, ko je A. V. Gorski leta 1845 znanstveno odkril ZK in ZM, dva poglavitna vira o sv. C. in M. Mnogi slavisti so odločno trdili, da je LIIt odvisna od ZK, niso pa pojasnili, v kakšni obliki in v katerem jeziku ali prevodu je bilo ZK znano piscu LIIt. Vmes se je še vrivalo vprašanje o domnevnem grškem izvirniku ZK. Veliki ruski slavist N. Tunicki je v knjigi *Sv. Kliment, episkop Sloveński* (1915) bistroumno pokazal novo pot za rešitev tega vprašanja, namreč grško redakcijo življenjepisa sv. Cirila in Metoda sestavljeno za grške in latinske častilce sv. Cirila ter za informacijo rimskih in grških cerkvenih krogov. Njegovo dokazovanje sem nadaljeval in dopolnjeval v AAV 1941, v knjigi ZKM (1951) ter drugod. V isto smer kaže P rokopis LIIt. Vse to (zlasti Tunicki) je v razpravi v AB 1955 prezrto. Avtorjema ni dovolj znano sedanje stanje tega vprašanja. Zato postavljata in dokazujeta nekatere zastarele trditve ter nista dovolj dosledna v dokazovanju. Odločno trdita, da je v LIIt uporabljeni vir slovansko ZK in da je ta vir imel pred seboj tudi papež Janez VIII najkasneje v juniju 880, pač v latinskem prevodu, a negotovo v kakšni obliki (439). Na slovanski prevod sklejata iz Leonove izjave, da je zajemal *ex Sclavorum litteris*. To naj bi bil dokaz, da ZK ni prevod iz grškega in da je bilo nedvomno spisano vsaj že leta 880 (457). Toda dokazovanje se naslanja na majavo podlago, da beseda *litterae* tukaj pomeni le en spis, namreč ZK (435), a v nam neznani obliki (439); morda je bil ta latinski spis le svobodna redakcija po slovanskih virih. Po vsem tem je naposled dvomljivo, če tu sploh smemo govoriti o slovanskem ZK. Poglejmo torej vprašanje z druge strani.

Kakor je sorodnost ZK in LIIt nedvomna, enako je gotovo, da pisec LIIt ni mogel rabiti slovanskega teksta ZK; torej ne moremo reči, da je LIIt direktno odvisna od ZK, pa tudi ne od grškega ali latinskega prevoda celotnega ZK. Čemu prevajati, ko je bilo slovansko ter rimsko romansko in grško občinstvo zelo različno. Namen slovanskega Konstantinovega življenjepisa je bil drugačen nego grškega ali latinskega. Čemu govoriti samo o ZK? Je li Konstantin ves svoj pouk dajal le ustno? Kakor na Moravskem (ZK 15) tako so se tudi v Rimu (ZM 6) razpletale srdite disputacije o dovoljenosti slovanske liturgije. Konstantin je moral obrambo slovanske liturgije zapisati v pouk in pomoč svojim učencem. V Rimu pa je moral papežu in njegovim svetovalcem pismeno predložiti dokaze za primernost slovanske liturgije. Latinski prevod tega grškega spisa je napravil papežev knjižničar Anastazij, rimski spremljevalec slovanskih apostolov in vnet Konstantinov častilec. Sledovi slovanskega spisa v obrambo slovanske liturgije so ohranjeni v beneški disputaciji (ZK 16), sledovi obrambe v latinskem prevodu pa v papeških pismih *Slava v višnjih Bogu* (869) in *Industriae tuae* (880). To sem natančneje dokazal v ZKM, v AAV 1941 in drugod. Nikakor se ne morem strinjati z razpravo v AB 1955, češ da se v papeževi poslanici leta 880 pozna vpliv ZK in da je torej Janez VIII imel pred seboj latinski prevod ZK (439).

Neprimernost metode obeh zaslužnih belgijskih znanstvenikov je še očitnejša, če se ozremo na stvarno historično vsebino LIIt in grških tradicij o Cirilu in Metodu. V LIIt beremo konkretne historične podatke, ki jih ni v ZK in ki ne morejo biti izmišljeni. Vzemimo najprej novo odkrite P rokopisa na tistem mestu, kjer je presekano zapleteno vprašanje Konstantinovega škofovstva. Že zgor sem omenil, da se to mesto presenetljivo ujema z ZM 6. ZK 17 omenja prav kratko, da je papež »ukazal posvetiti slovanske učence«, a brez podatka, da so bili nekateri posvečeni le za diakone; Metod tam sploh ni omenjen. Gauderik,

prvi redaktor Lit, za ta podatek ni potreboval nobenega vira, ker je ravno on posvetil slovanske učence. Toda kako naj razložimo skoraj dobresedno enako nenavadno stilizacijo v ZM 6? Izmed stvarnih podatkov, ki jih ni niti v ZK niti v ZM, omenjam še naslednje: Bizantinski cesar je Cirilu in Metodu za pot v slovanski misijon dal obilne darove iz svoje dvorne blagajne; sveta brata sta vzela s seboj v Rim učence, ki sta jih imela za vredne škofovske časti; svoji materi sta povedala, da se bosta vrnila domov v samostan. Ruski slavist N. Tunicki pa je dokazal, da so v grški tradiciji, ohranjeni v zelo poznih in deloma pokvarjenih spomenikih, obsežni zelo konkretni podatki, ki jih ni v slovanskih žitjih. Od tod sklepa, da je bil kmalu po Cirilovi smrti sestavljen grški življenjepi, manj govorniško in bolj stvarno historično nego ZK. Po Metodovi smrti pa je bilo sestavljeno skupno grško žitje obeh bratov. O tem sem natančneje pisal v ZKM (1951) 29—31 in v AAV 1941, 29—31; 57—59; 262 s.

Vse to gradivo kaže, da je bil razen spisa v obrambo slovanske liturgije v Rimu že okoli leta 870 sestavljen grški Konstantinov življenjepi, deloma ali celotno preveden tudi na latinski jezik. Tako torej moremo govoriti o skupnih virih ZK in Lit ter na ta način razložiti tako podobnosti kakor tudi stvarne razlike med ZK in Lit. Belgijska znanstvenika nista opazila konkretnih stvarnih podatkov Lit, ki jih ZK nima. Takšni verodostojni podatki dokazujejo odvisnost od nekega spisa iz dobe 870—880, ko so Cirilovi učenci še prihajali v Rim. Dobro pa je v AB 1955 zadeto, da so sorodna mesta med Lit in ZK morala biti zapisana že okoli leta 880 in so torej Gauderikovo delo. Po vsem tem moremo Leonu Ostijskemu pripisovati le stilistično redakcijo in morebiti tudi nekatera površna legendarna pretiravanja.

Praški rokopis Lit je močno potrdil starost in verodostojnost starih slovanskih virov o sv. C. in M. V razpravi AB 1955 je večkrat naglašeno, da je sijajno potrjena velika vrednost ZK in da je Lit »un document latin qui tresse au document slaven la plus éclatante éouronne« (str. 455). O pomenljivih značilnostih P rokopisa in o mnogih novo sproženih vprašanjih bom še pisal.

Okrajšave: AAV = Acta Academiae Velehradensis (Olomuc). AB = Analecta Bollandiana (Bruxelles). AS = Acta Sanctorum. Lit = Legenda Italica, P njen praški rokopis, V njen vatikanski rokopis. ZK = Žitje Konstantina, ZM = Žitje Metodija, ZKM = Grivec, Žitja Konstantina in Metodija (1951).

Conspectus. De fontibus Slavicis Legendae Italicae. Editio codicis Pragensis saec. XIV sic dictae Legendae Italicae fere eiusdem ponderis est ac prima scientifica recensio Slavicarum VC et VM a. 1845. In dissertatione editioni in An. Bolland. 1955 pg. 375—461 praemissa, solutio trium aenigmatum pollicetur: 1. de auctore Lit; 2. de relatione ad Slavicam VC; 3. de episcopatu Constantini. Quaestio »aenigmatica« tertia praeclare definitive soluta est; assertio de episcopatu Constantini falsae reconstructioni loci corrupti in cod. saeculi XII superstructa erat. Quaestiones prima et secunda graviter illustratae sunt ac simul multae novae quaestiones excitantur. Doctos auctores gravissimae dissertationis de Lit multi libri ac dissertationes recentiores latuerunt; ideo nonnullas assertiones obsoletas proposuerunt.

Francé Grivec

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Anton Slodnjak: <i>La conception de la critique dans les histoires littéraires des peuples yougoslaves</i>	145
Rajko Nahtigal: <i>Sur l'étymologie du terme kosez</i>	164
France Grivec: <i>Frisingensia VII</i>	169
Jože Žigon: <i>Prešeren et les trois Anton Scheuchenstuel</i>	185
France Tomšič: <i>Vita Methodii</i>	195
Mirko Rupel: <i>Invitation et révocation de Caspar Melissander</i>	209
Jakob Rigler: <i>La dissimilation vocalique en slovène</i>	225
Rajko Nahtigal: <i>Les lettres du Professeur Ramovš jusqu'à sa nomination à la chaire de langue slovène</i>	252

NOTES ET DOCUMENTS

Pavle Blaznik: <i>Une contribution à la biographie de Primož Trubar</i>	247
Mirko Rupel: <i>Trubar et l'évêque Kacijanar</i>	249
Rudolf Kolarič: <i>La conférence internationale des slavisants à Belgrade (15—21 sept. 1955): A. Section de linguistique</i>	251

COMPTES RENDUS ET CHRONIQUE

W. K. Matthews, A. Slodnjak: <i>Selection of Poems by France Prešeren (J. Kelemina)</i>	255
Notes (F. Jakopin)	257

LINGUISTICA

Milan Grošelj: <i>A propos des adjectifs verbaux en -to-/-no-</i>	35
Anton Grad: <i>Remarques sur un cas spécial de l'emploi des verbes vicaires faire et do en français et en anglais</i>	35
France Bezljaj: <i>Contributions lexicographiques</i>	50
Bojan Čop: <i>Notes d'étymologie et de grammaire hittites II</i>	59
Dušan Ludvik: <i>Quelques étymologies</i>	66

REVUE DE SLAVISTIQUE

Publiée par

la Société de Slavistique de Ljubljana
l'Institut linguistique de l'Académie slovène
l'Institut de littérature de l'Académie slovène

Comité de rédaction: TINE LOGAR, RAJKO NAHTIGAL, ANTON OCVIRK,
FRANCE TOMSIČ, JOSIP VIDMAR

Prière d'adresser les manuscrits à M. ANTON OCVIRK, rédacteur en chef,
Murnikova 24, Ljubljana

Abonnements et réclamations: Državna založba Slovenije

Imprimé par la Triglavsko tiskarna, Ljubljana

